OD LESOV KRÁĽOVSKÝCH K LESOM ŠTÁTNYM

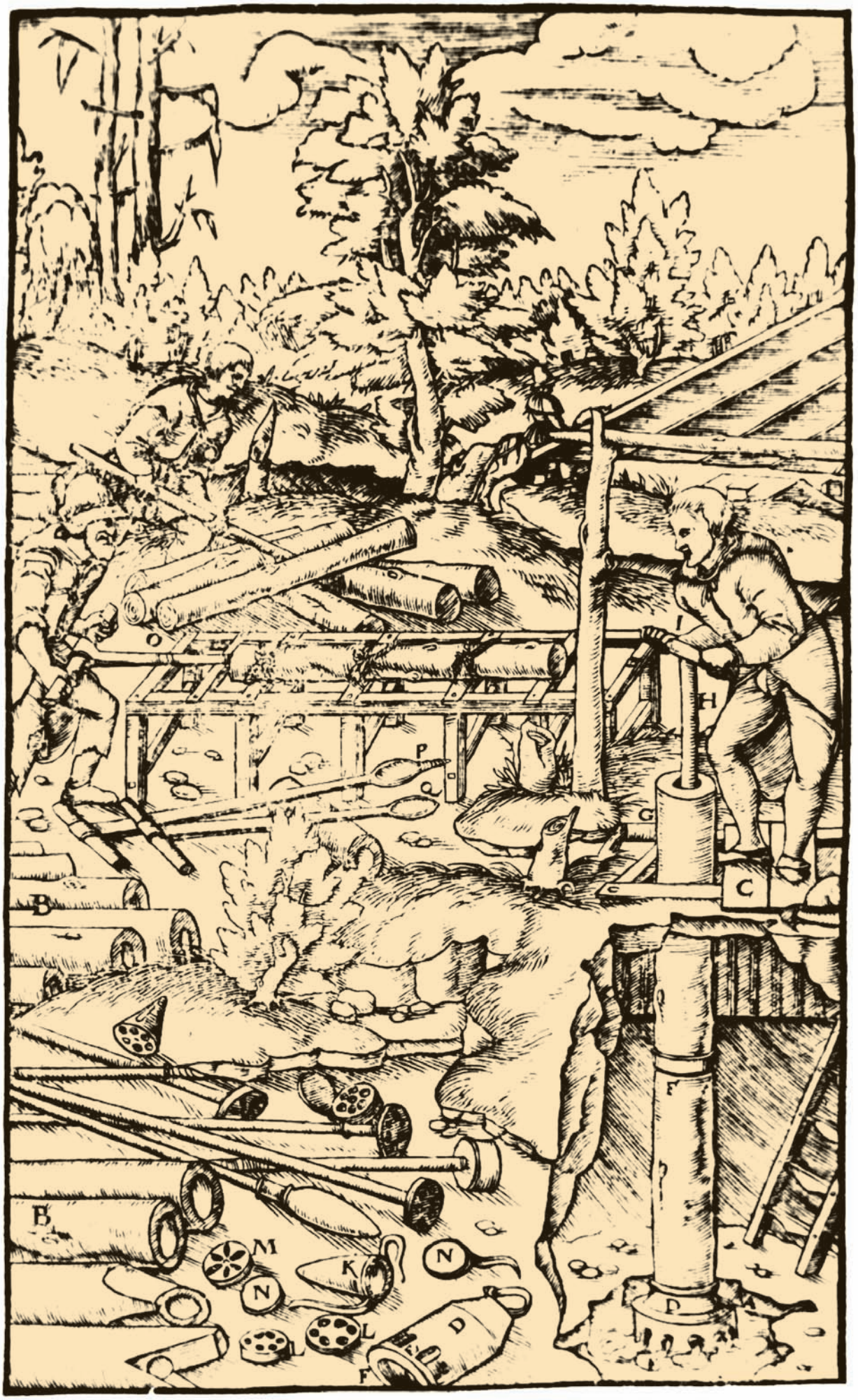
O
I
H
P
G
C
B
B
M
N
K
N
L
D
F
F
D

ĽUBICA MIĽANOVÁ
VIKTÓRIA JÓZSOVÁ

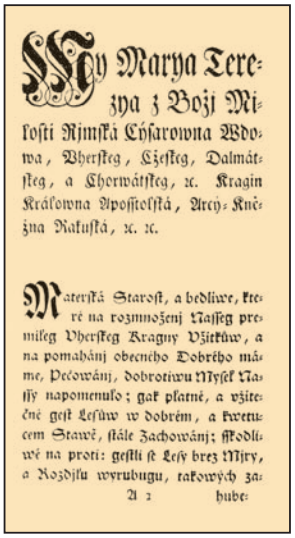
My Marya Tere-
zya z Bozj Mi-
losti Rjmská Cýsarowna Wdo-
wa, Vherskeg, Czeskeg, Dalmát-
skeg, a Chorwátskeg, ꝛc. Kragin
Králowna Apoštolská, Arcý-Kně-
žna Rakuská, ꝛc. ꝛc.

Materská Starost, a bedliwe, kte-
ré na rozmnožení Naseg pre-
mileg Vherskeg Kragny Vžitkůw, a
na pomahání obecného Dobrého má-
me, Pečowání, dobrotiwu Mysel Na-
ssy napomenulo; gak platné, a vžite-
čné gest Lesůw w dobrém, a kwetu-
cem Stawě, stále Zachowání; sswodli-
wé na proti: gestli st Lesy brez Mjry,
a Rozdjlu wyrubugu, takowých za-
A 2 hube-

OD LESOV KRÁĽOVSKÝCH K LESOM ŠTÁTNYM

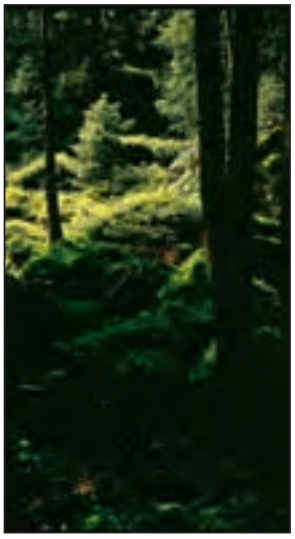

LESY
SLOVENSKEJ
REPUBLIKY, Š. P.,
BANSKÁ
BYSTRICA

LESNÍCKE
A DREVÁRSKE
MÚZEUM
VO ZVOLENE

OD LESOV KRÁĽOVSKÝCH K LESOM ŠTÁTNYM

© LESNÍCKE
A DREVÁRSKE
MÚZEUM
VO ZVOLENE

Text: Mgr. Ľubica Miľanová, Mgr. Viktória Józsová
Konzultanti: Ing. Jozef Urgela, CSc.,
prof. Ing. Dr. h. c. Miroslav Stolina, DrSc.
Fotografi: Ján Weiss, Jaroslav Procházka,
Juraj Gavura, Filip Lašut, Karol Demuth,
Peter Pekár, Juraj Figura
Preklad do angličtiny: Mgr. Helga Šebeňová
Preklad do nemčiny: Mgr. Branislav Mikšík
Pre Lesy Slovenskej republiky, š. p.,
Banská Bystrica, vydala a vytlačila Neografia, a. s.,
Škultétyho 1, 036 55 Martin.
Obálka a grafická úprava: Robert Brož
Redaktorka: Elena Režná
Rok vydania: 2003
Zadná strana obálky:
Generálne riaditeľstvo Lesov Slovenskej
republiky, š. p., Banská Bystrica,
Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene

ISBN 80-88892-57-0

Predslov

Štátne lesy sa v našom prostredí chápu v dvojakom význame. V prvom predstavujú vlastnícku formu lesného majetku a v druhom formu organizácie, ktorá sa zaoberá hospodárením na štátnom lesnom majetku. Publikácia prináša stručný prehľad vývoja štátnych lesov v oboch týchto vzájomne sa prelínajúcich a doplňujúcich významoch. Ide v nej o úsilie vysvetliť a konkrétnymi pamiatkami doložiť obrovskú tradíciu štátnych lesov, ktoré majú vo vlastníckej podobe svojich predchodcov už v kráľovských lesoch v 13. storčí a v komorských lesoch v 16. storočí. Organizačná podoba s prvoradým záujmom užívať, neskôr pestovať, zveľaďovať a ochraňovať prírodu (lesníci boli jej prvými ochrancami) začína svoju tradíciu už v 15. storočí.

Zamerali sme sa predovšetkým na dejiny správy, organizácie a riadenia štátnych lesov, ktoré sa ocitli v postavení hybnej sily lesníctva a určovali jeho vývoj a smerovanie. Rozsiahlymi okruhmi jednotlivých hospodárskych činností sme sa zaoberali len okrajovo.

História je zhrnutá do troch informačne postupne narastajúcich kapitol, a to vďaka zachovaniu množstva prameňov a literatúry najmä z posledných dvoch storočí.

Kráľovské lesy prezentujú 11. až 16. storočie vo vývoji lesníctva (autorka V. Józsová), časť Komorské lesy obdobie od 16. do polovice 19. storočia (V. Józsová) a Štátne lesy obdobie od polovice 19. storočia až po súčasnosť (do roku 1918 V. Józsová, po roku 1918 Ľ. Miľanová). Na pozadí významných spoločensko-politických udalostí tej-ktorej doby uvádzame základné údaje o vývine lesníctva a o zrode štátom organizovaného lesného hospodárenia. Kapitoly sme ďalej členili podľa vzniku lesníckych úradov (riaditeľstiev, podnikov a iných hospodárskych organizácií), ktoré boli hlavnými nositeľmi riadiacej činnosti štátnych lesov. Doplnkom jednotlivých častí sú informácie z lesníckej vedeckovýskumnej a publikačnej činnosti (výber), z problematiky lesníckeho školstva, pretože tvoria nevyhnutnú súčasť vývoja organizácie a riadenia štátnych lesov.

Samozrejme, za slovo štát v jeho lesnícko-organizačnom chápaní si treba doplniť konkrétnych ľudí: panovníkov i hájnikov, komorských grófov i lesmajstrov, riaditeľov, hlavných lesných a prednostov správ. Treba priblížiť konkrétne úrady, podniky a inštitúcie s ich náplňou činnosti a dosiahnutými úspechmi i neúspechmi.

Dokumentovať rozsah a formy vývoja organizácie a spravovania štátnych lesov pomôžu aj prezentované archívne písomnosti, muzeálne historické zbierky a citácie z lesníckych dobových prameňov.

Svojou prácou sme sa chceli prihovoriť nielen tým, ktorí majú k lesníctvu blízko z profesijného alebo ekonomického hľadiska, ale najmä širokej verejnosti, ktorá si v súčasnosti vie uvedomiť nesmiernu hodnotu lesa, potrebu jeho zachovávania a zveľaďovania, ale nemá predstavu o dĺžke a šírke cesty, ktorú museli prejsť lesníci, aby sa k tomuto poznaniu spoločnosť dopracovala a verejnosť si ho osvojila. V tejto publikácii sú zhrnuté údaje a fakty a ich vzájomné súvislosti, ktoré k tomuto poznaniu sčasti prispeli. Kniha sa môže stať dobrým sprievodcom po spletitých cestách vývoja organizácie a správy v štátnom sektore lesného hospodárstva tak pre lesných zamestnancov, vysokoškolských pedagógov, študentov, ako aj pre záujemcov o dejiny lesníctva.

Sme si vedomé toho, že s ohľadom na rozsah témy a krátkosť času nebolo možné uviesť všetky dostupné informácie a z nich vyplývajúce súvislosti. Jedným z dôvodov je aj nespracovanosť archívneho materiálu, na čo nadväzuje aj nedostatok objektívne hodnotiacej literatúry z pohľadu lesníkov i historikov. Aj preto sme sa obrátili na niektoré organizácie, inštitúcie a najmä pracovníkov Lesov SR a požiadali o pomoc pri získavaní podkladov na napísanie tejto knihy.

Naše poďakovanie patrí predovšetkým konzultantom Ing. Jozefovi Urgelovi, CSc., a prof. Ing. Dr. h. c. Miroslavovi Stolinovi, DrSc., za odborné vedenie a pomoc pri realizácii publikácie.

Za cenné odborné rady ďakujeme aj Ing. Ctiborovi Gregušovi, DrSc.

Za pomoc pri získavaní aktuálnych informácií, overovaní zistených údajov, zabezpečovaní obrazového a dokumentačného materiálu vyjadrujeme vďaku zamestnancom Lesov SR, š. p., v Banskej Bystrici, najmä Ing. Jánovi Mičovskému, CSc., ďalej Ing. Milanovi Lubému, Ing. Františkovi Gáborovi, Ing. Martinovi Žilkovi. Poďakovanie patrí aj Lesoprojektu vo Zvolene, menovite Ing. Petrovi Chorvátovi a Ing. Jánovi Korčekovi.

Za vyhľadanie zbierok, zapožičanie a zhotovenie fotografií ďakujeme svojim kolegom zo Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici, Horehronského múzea v Brezne, Slovenského banského múzea v Banskej Štiavnici, Múzea mincí a medailí v Kremnici, Múzea Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši, Múzea SNP v Banskej Bystrici, Slovenského technického múzea v Košiciach a Východoslovenského múzea v Košiciach.

Za ústretový prístup a pomoc pri vyhľadávaní archívnych dokumentov ďakujeme Slovenskému národnému archívu v Bratislave a predovšetkým PhDr. Eve Vrabcovej, Štátnemu ústrednému banskému archívu v Banskej Štiavnici, Štátnemu archívu v Banskej Bystrici a jeho pobočke vo Zvolene.

Na záver by sme chceli vyjadriť svoje poďakovanie kolegom z nášho Lesníckeho a drevárskeho múzea vo Zvolene – Ing. Márii Roškovej a Ing. Marekovi Vangovi za pomoc pri zhromažďovaní fotografií, výbere zbierok a Mariete Hrkovej za úpravu elektronickej podoby rukopisu pred odovzdaním do vydavateľstva.

Autorky

Kráľovské lesy

11. až 13. storočie

Prvé písomné zmienky o lesoch a ich držbe na území Slovenska

Až do začiatku nášho letopočtu sa lesy na Slovensku vyvíjali ako ťažbou nepoznačené pralesy. Príchodom Rimanov do Panónie bola určitá časť z nich premenená na poľnohospodársku pôdu. Exploatácia pralesov sa však začala výraznejšie prejavovať po príchode slovanských kmeňov. Slovania, venujúci sa poľnohospodárstvu, získavali novú ornú pôdu klčovaním lesa. Drevo využívali predovšetkým ako palivo a stavebný materiál pri budovaní opevnených hradísk. Les bol spoločným majetkom celého kmeňa, resp. rodu, užíval sa slobodne a jednotlivci si výrub delili podľa dohodnutých podmienok.

Začiatky štátneho vlastníctva pôdy, a teda aj lesa, môžeme hľadať vo Veľkej Morave, ktorá podobne ako všetky ranofeudálne štáty zaviedla lénne vzťahy (feudum – léno, t. j. pôda s poddanými darovaná za verné služby). Tento systém feudálneho (kráľovského) štátneho zriadenia a politickej správy prevzali a ďalej rozvinuli aj prví panovníci vznikajúceho Uhorského kráľovstva. Doteraz prevažne spoločne užívaná pôda riadiaca sa zvykovým právom, ale aj pôda nepatriaca predtým nikomu (res nullius) sa stala majetkom uhorskej koruny, t. j. štátu. Kráľovský majetok neostal dlho takýto celistvý. Panovníci hneď začali obdarovávať majetkami svojich verných za pomoc pri upevňovaní feudálnej moci, ako aj s cieľom kolonizovať neobývanú a nevyužívanú pôdu. Takto získali majetky predovšetkým významné cirkevné inštitúcie (kláštory) a súkromné osoby (rodiaca sa šľachta). Rozsiahle územie kráľovského majetku už kráľ Štefan rozdelil na komitáty (župy), správcami kráľovského majetku sa stali župani. Ich sídlom boli hrady, ku ktorým patrila všetka pôda aj s obyvateľstvom, ktoré malo na pôdu len úžitkové právo. Za právo užívania kráľovskej pôdy vyberali župani predpísané dávky a odvádzali ich do štátnej pokladnice (komory). V období raného stredo-

Veduta Banskej Bystrice zo 17. storočia (Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici)

Listina Ladislava IV. z roku 1282, v ktorej prikazuje Ostrihomskej kapitule, aby spolu s kráľovským stotníkom Hochachom z hornej osady zvolenských kráľovských hájnikov (z Badína) vykonala obhliadku údajne neosídleného, na poľovačku a rybolov nesúceho lesnatého územia Poniky v Zvolenskej župe (Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Banská Bystrica)

veku prevažovala ešte kráľovská držba pôdy. Rozdávanie kráľovského majetku prebehlo v najväčšej miere v 13. až 14. storočí a súviselo s kolonizačnými procesmi po tatárskom vpáde a s rozvojom baníctva. I napriek snahe panovníkov zachovať celistvosť kráľovského majetku sa v pomerne krátkom čase rôznymi transakciami kráľovský majetok zmenšil takmer na polovicu.

V čase vzniku Uhorského štátu bola lesnatosť Slovenska veľmi vysoká. Husté lesné porasty tvorili súvislý komplex tiahnuci sa od Devína na sever – po vrcholkoch Malých Karpát, západných Beskýd, Malej a Veľkej Fatry, Tatier až po východné Beskydy. Z tohto mohutného oblúka pralesov sa osídľovaním kotlín vyčlenili na juhu menšie celky lesa oddelené od seba riekami a obchodnými cestami. Takýmito lesmi boli neskôr spomínaný Hontiansky les (1075), Zvolenský les (1256) a Spišský les (13. storočie).

Obyvateľstvo žijúce v osadách na území kráľovského lesa mohlo spočiatku využívať les slobodne, panovník si však vyhradzoval právo poľovačky a rybačky. Les sa spočiatku využíval predovšetkým len ako zásobáreň drevnej hmoty pre

Pustý hrad (vpravo), prvé sídlo Zvolenskej župy, veduta z roku 1599 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

skromné domácnosti a na pastvu ošípaných. Z príjmov plynúcich z využívania lesa odvádzal župan dve tretiny kráľovskej pokladnici. Tie však boli mizivé. Najvyššiu hodnotu mala v lese žijúca divá zver. Starostlivosťou a ochranou lesov boli poverení kráľovskí lesní hájnici. Najstaršia zmienka o ich osade je v listine z roku 1250, ktorá spomína dedinu strážcov lesov (villa custodum silvarum). Ide o dedinu Hájniky, dnes súčasť Sliača, neďaleko Zvolena. Strážcovia lesov dozerali predovšetkým na poľovnú zver a organizovali pre kráľa poľovačky. Ich funk-

Veduta Kremnice z Maximiliánovho banského poriadku z roku 1593 (Múzeum mincí a medailí v Kremnici)

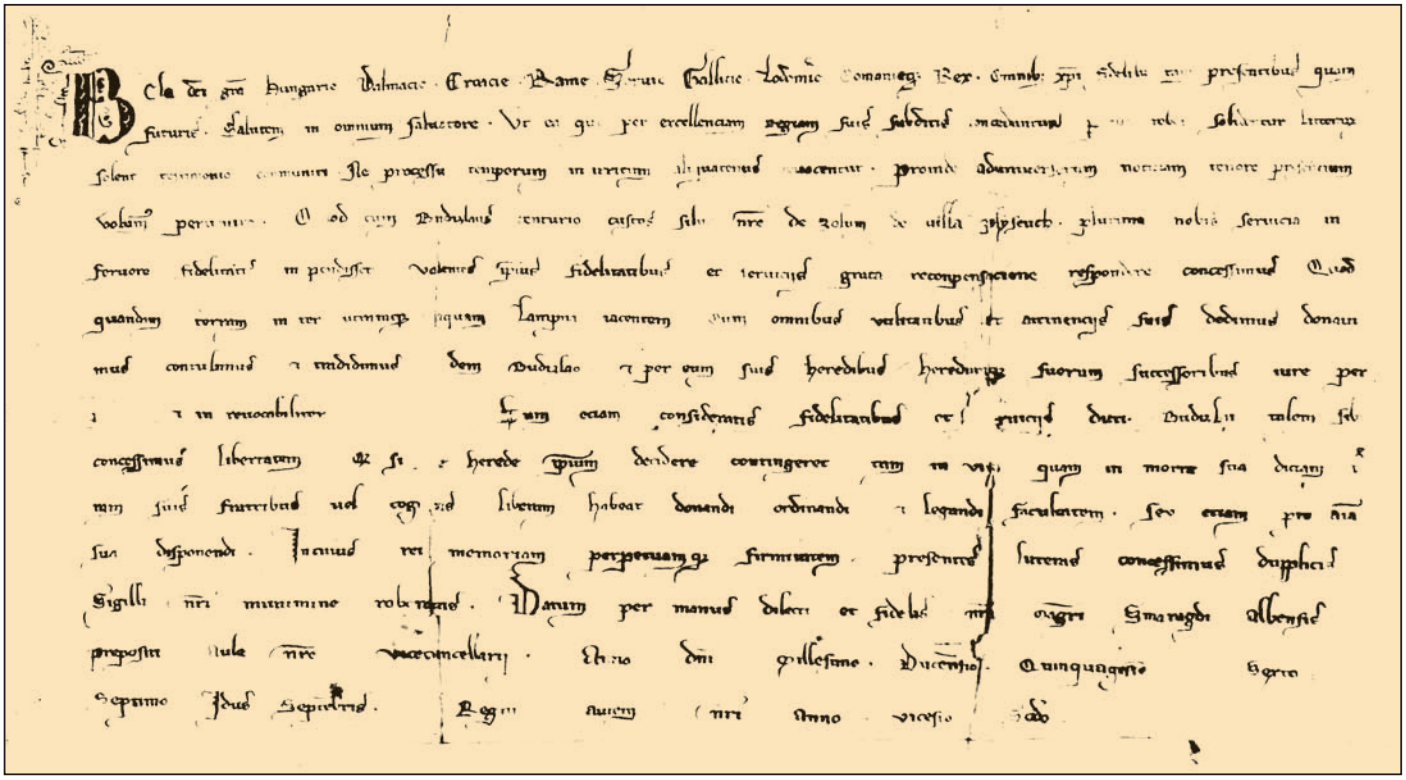

Listina z roku 1256, ktorou kráľ Belo IV. obdaroval zvolenského lesného hájnika Budislava pôdou v Pliešovciach (Štátny archív Banská Bystrica – pobočka Zvolen)

cia bola dedičná a vyplývalo z nej viacero výhod. Králi si ich služby cenili natoľko, že sa časom stali spoločenskou elitou. Roku 1283 boli v Gemeri dvaja kráľovskí lesní hájnici oslobodení od záväznej ochrannej služby, dostali voľné pozemky a boli pozdvihnutí do šľachtického stavu. Viaceré listiny dokladajú roztrúsené osady a pozemky lesných hájnikov vo Zvolenskej, Gemerskej a Šarišskej župe. Vzhľadom na to, že obývali najmä hraničné pásmo, ich úlohou bola aj ochrana hraníc. Organizovaní boli vojenskou formou. Na čele desiatich hájnikov stál desiatnik – decurio, desiatky tvorili stotinu na čele so stotníkom – centurio, ktorý podliehal županovi. Ich dôležitosť zanikala s postupným rozdávaním kráľovského majetku a s rastúcim záujmom o lepšie hospodárske využitie lesa, predovšetkým o drevnú hmotu.

O právach a povinnostiach lesných hájnikov hovorí aj listina kráľa Mateja Korvína z roku 1464, ktorou sa lesným hájnikom z Môťovej (pri Zvolene) potvrdili ich staré výsady. Podľa nej:

1. sú hájnici oslobodení od platenia dôchodku komore a platenia riadnych a mimoriadnych daní, ako aj akýchkoľvek ciel na celom území krajiny;

2. okrem hájenia lesov a v nich sa nachádzajúcej zveri a okrem lovenia nemajú nijakú povinnosť;

3. zvolenskí hradní páni nemôžu pre nich ustanoviť nijakých hodnostárov;

4. keď dopravujú zverinu pre dvor kráľa, cestovné útraty im vyplácajú zvolenskí hradní páni;

5. zvolenskí hradní páni nemôžu ich zaviazať ani na stráženie hradu, ani na iné služby.

13. až 16. storočie

Lesníctvo v tieni baníctva

Počas 13. a 14. storočia sa stabilizovala deľba kráľovského majetku. V štátnej správe ostala približne tretina územia štátu. Najmä na území dnešného Slovenska išlo o lesnú pôdu nachádzajúcu sa v banských oblastiach. Dobudovala sa územnosprávna (župná, neskôr stoličná) organizácia, ktorá pretrvala až do 20. storočia. Vplyvom silnejúcej moci šľachty sa menia kráľovské župy na šľachtické stolice. Rastie aj vplyv slobodných miest a ich hospodárska sila. Slabnúca

kráľovská moc prinútila panovníkov uvažovať o priamej správe kráľovského majetku dvorskou pokladnicou (komorou). 13. storočie bolo začiatkom hospodársky efektívnejšieho využívania lesa poskytovaním drevnej hmoty pre nastupujúce baníctvo, ktoré sa v Uhorsku po stáročia riadilo tzv. banským regálom (ius regale minerale). V súlade s ním si panovník (štát) vyhradzoval právo ťažiť kovy vo vlastnej réžii. Keďže on sám nepodnikal, toto právo prenajímal za poplatky banským mestám a ich občanom – ťažiarom, prípadne ťažiarskym podnikom. S právom ťaženia kovov súviselo i právo ťažby dreva v kráľovských lesoch, ktoré sa uplatňovalo slobodne.

V 14. storočí boli v kráľovských mestách zriadené provinčné banské komory na čele s komorskými grófmi, ktorí vyberali poplatky z banskej činnosti. Správa majetku ostávala v rukách županov. Proces sa zavŕšil odňatím správy baní, hút a lesov župnej administratíve a zriadením komorského úradu pre stredoslovenskú banskú oblasť a Spišskej komory pre oblasť východného Slovenska v 16. storočí.

Rozvoj baníctva teda priniesol mohutné klčovanie lesa na získanie pozem-

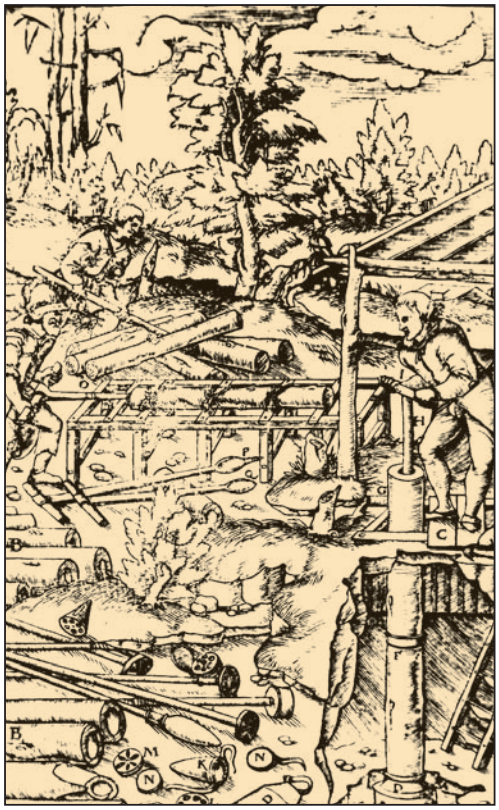

Poľovnícky výjav v nábytkovej intarzii (Múzeum v Červenom Kameni)

Ilustrácia z knihy G. Agricolu Dvanásť kníh o baníctve a hutníctve s ukážkou práce lesných robotníkov, 1561 (Slovenské banské múzeum Banská Štiavnica)

kov pre baníctvo a výrobu banského stavebného dreva. Spotreba dreva sa však prudko zvýšila aj v súvislosti s prechodom na tavenie rúd v miestnom vzmáhajúcom sa hutníctve. Záujem bol predovšetkým o lesy stredného Slovenska ležiace v bezprostrednej blízkosti baní. Koncom 15. storočia mali už bane a huty s obstarávaním dreva a drevného uhlia značné ťažkosti, zvyšovali sa náklady na jeho dopravu. Situácia si vyžiadala zaviesť niektoré opatrenia najmä v spôsobe ťažby, ktoré by však neobmedzili dodávku dreva banským podnikom. Preto kráľ Žigmund vydal 5. augusta 1426 zvolenskému županovi Jurajovi Jolšvaimu (Juraj z Jelšavy, Ilsvai, Georgius de Ilswa) nariadenie, ktoré zaviedlo systém ročných rúbanísk. V nariadení sa uvádza, aby:

1. na banské práce teraz a nabudúce potrebné drevo z kráľovských lesov bez prieťahu vydal baníkom;

2. na tento cieľ každý rok vyznačil na rúbanie vždy inú časť;

3. vyznačené stromy príslušnej časti lesa dal potom úplne a po poriadku vyrúbať. Len tak sa mohlo prejsť zamieňavo na inú časť lesa, vyznačenú v inom a v inom časovom období;

4. zoranie tej časti lesa, ktorej stromy boli vyrúbané, nech sa v nijakom prípade nedovolí kvôli tomu, aby tam znovu mohol vyrásť les.

Ťažba dreva a pálenie drevného uhlia sa zadávali drevárskym a uhliarskym majstrom, ale aj jednotlivým drevárom a uhliarom (mistríkom). V snahe o urýchlené spracovanie a čo najvyšší zisk spotrebovávalo sa len kvalitné drevo. Menej kvalitné, ťažko spracovateľné, ostávalo v lesoch bez využitia. Bezohľadná bola manipulácia. K pustošeniu lesov prispievalo aj pasenie dobytka a kôz, ktoré chovali najmä obyvatelia odľahlých uhliarskych a drevorubačských osád.

Počas 16. storočia zažívalo baníctvo a hutníctvo rozmach. Modernizácia a zintenzívňovanie výroby prinášali napriek opatreniam veľký úbytok lesov. Roku 1535 boli už lesy v blízkosti baní a hút úplne vyrúbané. Vyhovujúce zásoby dreva sa nachádzali len v odľahlejších, ťažko dostupných terénoch. Výnimkou nebol ani dovoz dreva a uhlia zo vzdialenosti 25 – 30 km. Náklady potom zvyšovala aj údržba ciest a mostov. Pre akútny nedostatok dreva v kráľovských lesoch si banské podniky prenajímali lesy od súkromných majiteľov lesov, a to formou odpredaja ťažby dreva na pni alebo prenájmom jednotlivých čiastok lesa. Prenajaté lesné čiastky sa potom využívali aj na ťažbu piesku a hliny a na odber vody pre potreby hút.

Kritická situácia prinútila najväčších banských podnikateľov Fuggerovcov požiadať panovníka o prešetrenie a vykonanie nápravy. Kráľ Ferdinand a kráľovná Mária roku 1535 vyslali na prehliadku banskobystrických baní, hút a lesov komisiu, ktorá prešetrila zásobovanie drevom a drevným uhlím z kráľovských lesov v banských podnikoch. Komisia zistila, že sú lesy úplne vyrúbané, a navrhla premiestnenie hút z odľahlých dolín k brehom Hrona, ktorého vody by zabezpečovali lacnejšiu dopravu dreva. Odporučilo postaviť riečne hrable, ktoré by zachytávali plavené drevo. V blízkosti by sa pálilo drevné uhlie. Plán predložený komisiou sa uskutočnil až v neskoršom období.

Obdobie kráľovských lesov je obdobím vzniku a formovania sa štátneho vlastníctva lesov. S lesnými produktmi sa disponovalo voľne okrem práva poľovať. Ochrana lesov bola zverená kráľovským lesným hájnikom. Aj napriek značným zásahom do lesov spôsobeným rozvojom baníctva a osídľovaním územia kolonizačnými prúdmi nevytvorili sa podmienky na vznik organizácie, ktorá by prevzala záruky systematického hospodárenia v lese.

Pálenie drevného uhlia v lese (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Mapa Uhorska od Lazara Rosetiho z roku 1528 – najstaršie mapové zobrazenie Slovenska (Slovenský národný archív v Bratislave, faksimile) ▷

Komorské lesy

1550

Hlavný komorskogrófsky úrad v Banskej Štiavnici

Spišská komora v Košiciach

Moháčska bitka roku 1526 znamenala koniec stredovekého uhorského štátu a jeho začlenenie do novovekej habsburskej monarchie. Turecké výboje, veľmi silný vplyv šľachty a jej politický boj (stavovské povstania), reformácia a protireformácia si vyžiadali niektoré opatrenia na pozdvihnutie hospodárstva, ktoré čakalo veľmi ťažké obdobie. Vysoké vojenské výdavky štátu nútili panovníkov zvyšovať zisky z kráľovských majetkov a začať na nich podnikať vo vlastnej réžii. V polovici 16. storočia tvorili kráľovské majetky len 10 % rozlohy Slovenska (oblasť stredoslovenských a východoslovenských banských miest), a tak sa dlhodobým cieľom stalo zväčšiť ich rozlohu (kúpou alebo konfiškáciou majetku účastníkov stavovských povstaní) a zefektívniť hospodárstvo, ktorého doménou bolo ešte vždy baníctvo.

Vážnosť situácie si vyžiadala okamžité zmeny, a to aj napriek tomu, že lesnícke záležitosti ešte stále zostávali v tieni baníctva. Panovníci začali prejavovať o lesy zvýšený záujem. Les začínali chápať ako hodnotu, ktorá sa pri starostlivosti môže stať obnoviteľným zdrojom príjmu. Tento reformný proces začal Ferdinand I. roku 1540, keď odňal správu banskobystrického dištriktu zvolenskému županovi a pridelil správu baní, hút a lesov komorskému grófovi. Zavŕšilo sa tak niekoľkostoročné obdobie, keď boli lesy spravované kráľovskými županmi. Správu lesov prevzala komorská administratíva, ktorá sa v priebehu nasledujúcich desaťročí postupne pretvorila na úrad. V ňom dostal svoje miesto aj lesnícky personál. Ich prácu panovníci usmernili novými, pokrokovými právnymi predpismi. Položil sa tak základ štátnej starostlivosti o lesy.

V úsilí centralizovať banskú administratívu na strednom Slovensku prevzala roku 1546 komorská správa na podnet panovníka do svojej réžie všetky kráľovské bane a huty (po vypršaní nájomných zmlúv s Fuggerovcami). Roku 1548 prevzal Ferdinand I. od svojej sestry Márie stredoslovenské banské mestá. Celú stredoslovenskú banskú oblasť podriadil Cisárskej dolnorakúskej komore vo Viedni a usiloval sa pre ňu zaviesť všeobecne platný banský poriadok. Banský poriadok vyhlásený roku 1573 (pripravený už roku 1550) ustanovil v článku 1 odsek 2 na čelo komorského baníctva hlavného komorského grófa, ktorý v stredoslovenskej oblasti zastupoval záujmy panovníka a bol zodpovedný za prevádzku baní, hút a mincovníctva. Vykonával tým aj vrcholný dozor nad lesmi a uhliarstvom. Hlavný komorský gróf a jeho úrad sídlili v Banskej Štiavnici (len v krátkych časových úsekoch v Kremnici) a podliehal Cisárskej dolnorakúskej komore vo Viedni.

Veduta Banskej Štiavnice okolo roku 1803 (Slovenské banské múzeum Banská Štiavnica)

Ferdinand I. Habsburský, uhorský kráľ, 1526 – 1564

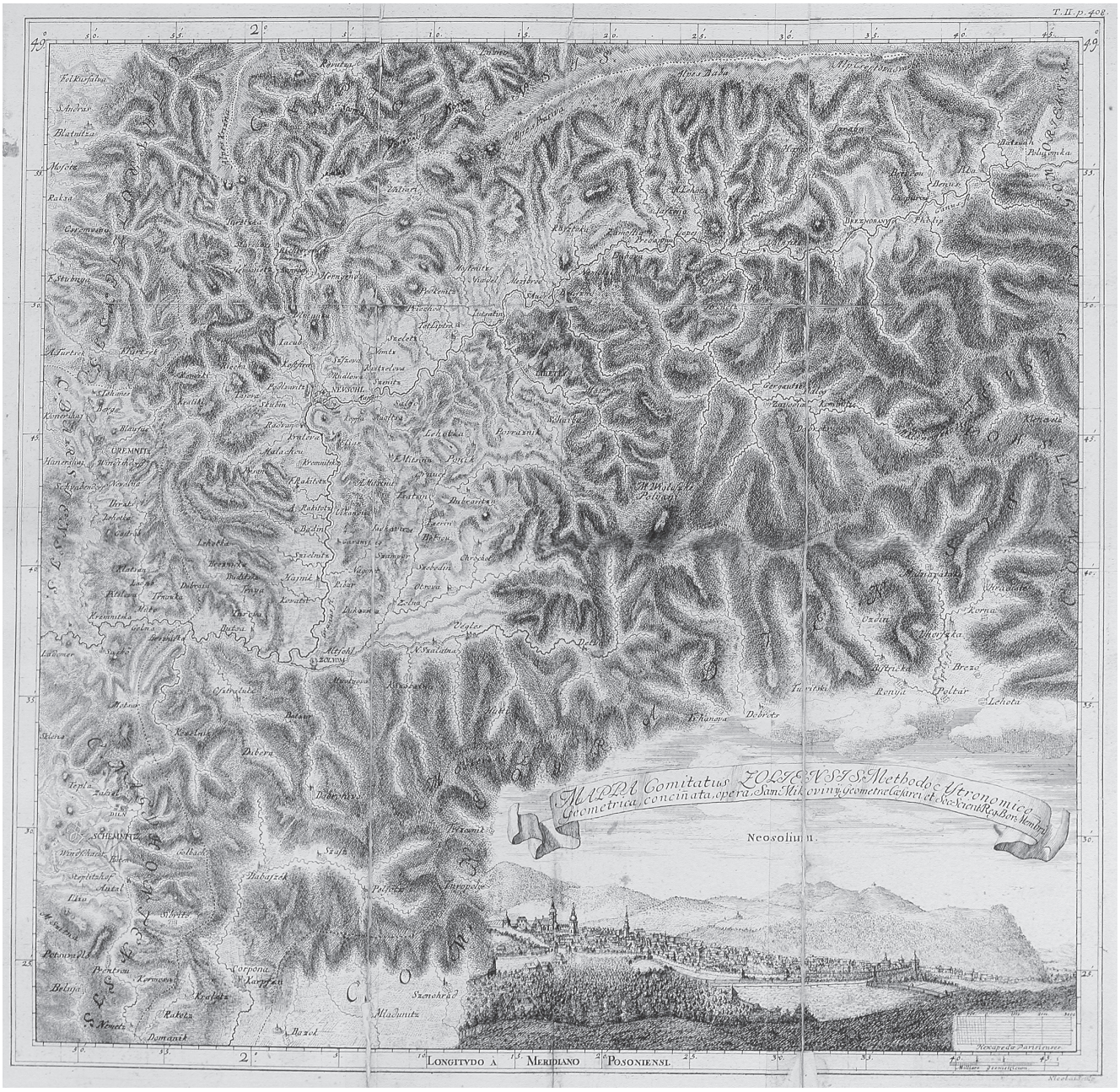

Mapa Zvolenskej župy od Samuela Mikovíniho uverejnená v diele Mateja Bela Notitia Hungariae novae historicogeographica 2 z roku 1736 (Štátna vedecká knižnica – Literárne a hudobné múzeum v Banskej Bystrici)

Prvým hlavným komorským grófom sa stal až roku 1598 David Haag. Funkcia grófa nebola vždy obsadená. Podriadení mu boli podkomorskí grófi v Banskej Štiavnici a Kremnici, ako aj správca baní v Banskej Bystrici, ktorí boli na čele troch komôr v uvedených mestách. Banskí grófi boli zároveň banskými a lesnými majstrami.

Lesný komplex, ktorý spravoval Hlavný komorskogrófsky úrad, bol rozsiahly. Zahrnoval lesy v povodí Hrona od Bacúcha takmer po Hronský Beňadik. Pozostával z komorských a mestských lesov a z lesov rezervovaných pre baníctvo (lesy súkromných vlastníkov, ktoré si mohol panovník pre potreby baníctva kedykoľvek privlastniť). Išlo predovšetkým o lesy siedmich banských miest – Banskej Štiavnice, Banskej Bystrice, Banskej Belej, Kremnice, Ľubietovej, Novej Bane a Pukanca. Druhú časť tvorili lesy komorských panstiev, ktoré banské mestá postupne preberali do svojej správy. Panstvo Ľupča pripadlo banskej komore v Banskej Bystrici roku 1670. Banská komora v Banskej Štiavnici prevzala do svojej správy postupne komorské panstvá Revište (1672), Šášov (1678) a Dekýš

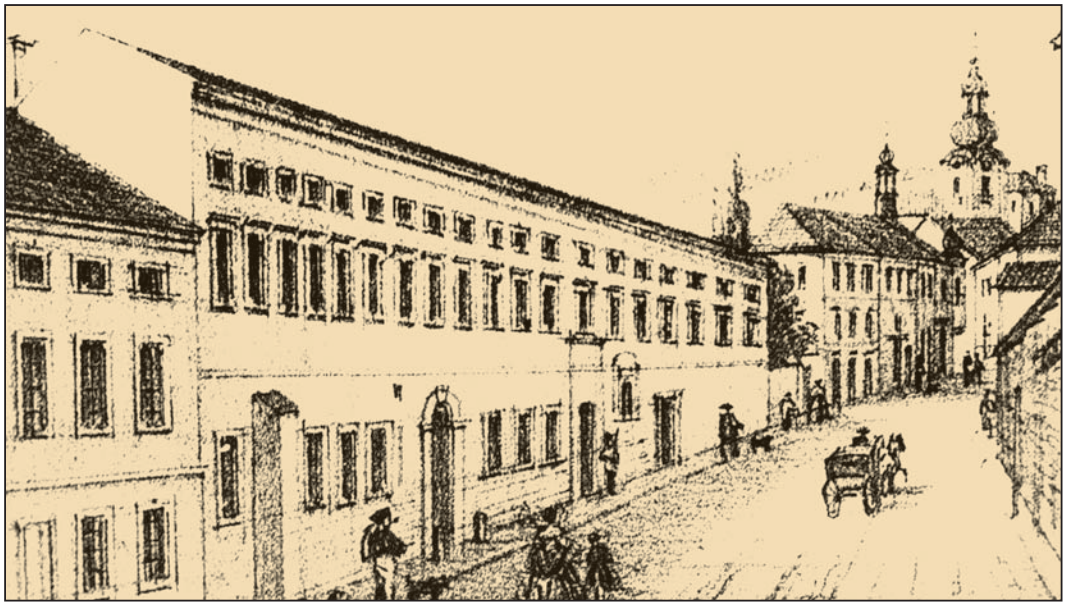

Titulná strana Popisu banskoštiavnických, šášovských, žarnovických a revištských lesov, 1763 – 1765 (Štátny ústredný banský archív v Banskej Štiavnici)

Budova Hlavného komorskogrófskeho úradu v Banskej Štiavnici, 1859 (Slovenské banské múzeum Banská Štiavnica)

(1693). Panstvo Zvolen – Dobrá Niva odkúpil panovník roku 1805. Väčšinu územia uvedených panstiev tvorili lesy. Banské komory spravovali určitý čas aj menšie komposesorátne lesy rodiny Bottkovcov (Bottka) v obciach Bzenica a Vyhne a komposesorátne lesy vo Svätom Ondreji, Predajnej, Nemeckej, Dolnej Lehote a Tisovci.

Do konca 18. storočia nepoznáme presné výmery lesov, pretože ich zameriavanie sa začalo až po roku 1770 a vo väčšom rozsahu až v 19. storočí. Na priblíženie rozlohy komorských lesov poslúžia výmery z roku 1834, ktoré uvádzajú rozsah vlastných komorských lesov v stredoslovenskej oblasti 145 314 katastrálnych jutár (83 622 ha) a rozsah rezervovaných lesov 176 107 katastrálnych jutár (101 343 ha), t. j. spolu 321 421 katastrálnych jutár (184 965 ha). V tom je však zahrnutá i nelesná pôda, pasienky, záhrady, lúky a pod. Okolo roku 1860, teda po zrušení poddanstva (arondačné a komasačné práce) predstavovali lesné plochy v obvode Hlavného komorskogrófskeho úradu 282 314 katastrálnych jutár (162 460 ha).

Komorské majetky sa nachádzali aj v oblasti východoslovenských banských miest a tvorili smolnícky banský obvod spravovaný Hlavným inšpektorátnym úradom v Smolníku, ktorý podliehal Spišskej komore so sídlom v Košiciach.

Prvým komorským radcom sa stal roku 1539 Juraj Werner. Úradu podliehali bane a priľahlé lesy v bývalých župách Spišskej, Gemerskej, Abovsko-turnianskej, Šarišskej, Zemplínskej a Boršodskej, ako aj medený závod v Malužinej v Liptovskej župe. Lesnícke záležitosti v Smolníku, podobne ako v stredoslovenskej oblasti, mali na starosti lesní správcovia, horári a ostatný nižší personál. Okrem toho mala Spišská komora rezervované lesy siedmich banských miest: Gelnice, Smolníka, Rudnian, Jasova, Telki (Telkibánya v Maďarsku), Rožňavy a Spišskej Novej Vsi. Roku 1583 prevzala komora do svojej správy komorské panstvo Solivar, ale spor o toto panstvo s rodinou Šoóšovcov (Soós) viedla až do roku 1753. Lesy solivarského panstva nachádzajúce sa v obciach Solivar, Dulova Ves, Kokošovce, Abranovce, Lesíček, Žehňa, Mirkovce, Tuhrina, Malý Šariš, Hrabkov, Ruská Nová Ves, Mikušovce a Sedlice slúžili potrebám solivaru. Spravoval ich lesný podliehajúci správcovi solivaru.

Až do polovice 18. storočia nezaviedla komorská správa na Slovensku jednotnú organizáciu pre lesnícku službu. Odborné orgány pre správu lesného hos-

Maximilián II. Habsburský, uhorský kráľ, 1564 – 1576

Mapa lesných porastov stredoslovenskej banskej oblasti od Paula Balasa z roku 1837 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Budova správy komorského majetku v Smolníku (LDM vo Zvolene)

Veduta Košíc z roku 1617 od Georga Houfnagela (Východoslovenské múzeum v Košiciach)

podárstva sa tvorili len veľmi pomaly. Roku 1558 ustanovili novú inštitúciu lesných hájnikov, ktorí už neboli len strážcami poľovných revírov, ale ich povinnosťou bolo starať sa o lesy, dávať pozor, aby sa ani pasením kôz, ani inými škodlivými zásahmi neničili stromy a lesy. Keďže správcovia komory neboli lesníckymi a drevárskymi odborníkmi, neriešili sa tieto práce z hľadiska pestovania a zachovania lesov, ale z hľadiska zásobovania baní a hút drevom. Na prešetrenie pomerov v komorských lesoch ustanovil panovník komisie, ktoré po prehliadke lesov navrhli riešiť kritickú situáciu zamestnaním odborného lesníckeho personálu, riadiaceho sa všeobecne platnými právnymi predpismi. Návrh sa zrealizoval kráľovským nariadením z 20. marca 1564, ktorým bol vytvorený prvý lesmajstrovský úrad, a to pri banskobystrickom mediarskom podniku. Za lesmajstrov (waldmaister, waldförster) boli prijatí Adam Khessler z Aussee a Mathes Pogner z Berchtesgadenu *„… ako dvaja dobrí, mocní a usilovní lesníci“*. Ich funkcia sa môže chápať už ako lesohospodárska, lebo *„nemali nič pripustiť, čo by odporovalo lesnému poriadku“*. Lesmajstri dozerali na prácu lesných hájnikov a boli súčasne drevárskymi a uhliarskymi odborníkmi. Vydaním neskoršieho banského poriadku roku 1571 sa pôsobnosť lesmajstrov značne obmedzila, lebo sa všetky práce mali vykonávať podľa nariadení banského majstra. Funkcia lesmajstrov bola postupne doplňovaná a zdôrazňovaná novými inštrukciami. Na posilnenie lesníckych záležitostí vytvorila Dolnorakúska komora podľa inštrukcie Rudolfa II. z 11. júna 1607 úrad lesného šafára so sídlom v Brezne. Lesný šafár bol nadriadený všetkým komorským lesníkom a poverený dozorom nad komorskými lesmi. Snahu po zlepšení organizácie lesníckej služby badať aj z inštrukcií Leopolda I., ktoré však nepriniesli konkrétnejšiu systematizáciu lesníckeho personálu.

Lesný poriadok vydal Maximilián II. 15. mája 1565 (pripravený od roku 1563) pre celý obvod Hlavného komorskogrófskeho úradu. Tento poriadok (Constitutio Maximiliana) sa skladá z dvoch častí. Prvá časť obsahuje zaujímavý opis majetkových, právnych a hospodárskych pomerov pohronských komorských lesov určených na zásobovanie banskobystrických baní a hút drevom a drevným uhlím podľa stavu z roku 1563. Opis je obšírny, ale bez technických údajov. Podáva však obraz o rozmeroch pustošenia lesa, najmä pasením. Druhá časť obsahuje podrobnú služobnú inštrukciu pre lesného odborníka, ako aj ochranný personál a drevárskych manipulantov. Inštrukcia obsahuje 30 bodov. Lesmajstrom sa okrem iného ukladajú viaceré povinnosti, napr.:

„3. … lesmajstri alebo lesní správcovia majú so všetkou usilovnosťou každé ničenie a škodu zistiť, podľa svojich síl zastaviť a postarať sa o to, aby všetky práce drevorubačov a uhliarov, či už pôjde o stínanie, spracovanie alebo odvoz dreva, boli účelné a v dobrom poriadku vykonané, teda aby boli porasty od zadnejších k prednejším, od vyšších k nižším a od vzdialenejších k bližším rúbané a drevo dopravované na uhliská šmykom, spúšťaním alebo plavením podľa toho, ako to potreba alebo situácia každého miesta vyžaduje. V lesoch je potrebné hospodáriť v dobrom poriadku…

14. … lesmajstri alebo lesní správcovia majú po celý čas svojej služby a kedykoľvek to poveternostné pomery dovoľujú a tak často, ako to potreba vyžaduje alebo keď to správcovia komory nariadia alebo za dobré uznajú, lesy a dreviny, ako aj drevárske a uhliarske pracoviská kontrolovať, aby sa v lesoch a na drevinách nič protiprávneho alebo škodlivého nerobilo, ale aby lesy čo najlepšie boli chránené, aby sa tak rúbať a zveľaďovať mohli.“

Hoci Maximiliánov lesný poriadok obsahoval účinné opatrenia o užívaní a obnove banskobystrických komorských lesov, zlepšenie stavu lesov sa dostavovalo len pozvoľna. Panovníci nasledujúcich desaťročí museli neustále vydávať rôz-

Podpis a pečať banskobystrického komorského prefekta Johannesa Georgiusa Schultza, 1674 (Horehronské múzeum v Brezne)

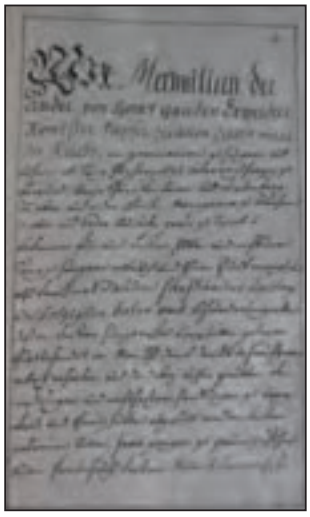

Úvodná strana nemeckého opisu Maximiliánovho lesného poriadku z roku 1584 (Štátny ústredný banský archív v Banskej Štiavnici)

Portrét banskoštiavnického lesmajstra Martina Humela z roku 1627 (Slovenské banské múzeum Banská Štiavnica)

ne zákazy a príkazy na podporu prísneho a svedomitého dodržiavania lesného poriadku. Ich cieľom bolo zachovať lesy a udržať ich produktívne schopnosti.

Opisy lesov a právne nariadenia zo 16. a 17. storočia odzrkadľujú stav lesníckej techniky a práce, v ktorej už badať náznaky pokusov o zavedenie racionalizácie lesného hospodárstva. Podľa inštrukcií vydaných prevažne pre stredoslovenskú banskú oblasť sa obhospodarovali všetky lesy na Slovensku pod komorskou správou. Pre pokrokovosť ich uplatňovali aj ostatní majitelia lesov. Ustanovený lesnícky personál začal teda lesy rúbať lepším a vhodnejším spôsobom a obnovoval ich starostlivejšie a úspešnejšie.

Spôsob ťažby prešiel z túlavého výlučne na holorubné stínanie lesa. Rúbaniská sa po úplnom odstránení lesného porastu vyčistili a pripravili na semennú obnovu porastu ponechaním semenných stromov, tzv. výstavkov. Na dopravu dreva na väčšie vzdialenosti sa výlučne využívali vodné toky. Hlavne v pohronskej oblasti pristúpila komora k stavbe vodných nádrží, hatí a riečnych hrablí. S výstavbou trvalých hrablí na Hrone sa začalo roku 1547, keď v Banskej Bystrici postavili horné drevené hrable. Existovali nepretržite do roku 1843, keď na ich

Zvážanie palivového dreva sánkami v okolí Banskej Štiavnice, 30. roky 20. storočia (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Stále hrable pri Banskej Bystrici, začiatok 20. storočia

Manipulácia s bukovým drevom, 40. roky 20. storočia (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

mieste zhotovili hrable z kamenných kvádrov, ktoré boli v prevádzke do roku 1913 a ročne sa na nich vyberalo 70 000 – 80 000 plm palivového dreva. Poniže Banskej Bystrice prevádzkovala komora aj jednoduché dočasné (dolné) hrable (1560 – 1890). Je pravdepodobné, že tvorcom horných hrablí bol Hans Gasteiger, známy staviteľ vodných diel. Pri hrabliach boli vytvorené komorské uhliská. Doprava dreva na menšie vzdialenosti sa vykonávala vozmi alebo saňami. Spôsoby obnovy porastov sa nespomínajú. Drevo sa spracovávalo na vodných pílach. Medzi najstaršie v obvode komorskej správy patria píly v Kremnici (1431), v Lopeji a Štiavničke (1505).

V prvej polovici 18. storočia nenastali pozoruhodnejšie zmeny v organizácii lesníctva oproti minulým obdobiam. Až Mária Terézia sa rozhodla radikálnejšie usporiadať pomery v baníctve, hutníctve a lesníctve v stredoslovenskej oblasti. Reskriptom z 12. februára 1751 kladie pevný základ organizácie Hlavného komorskogrófskeho úradu v Banskej Štiavnici a jeho zložiek. Osobný štatút stanovuje určité funkcie aj lesníckej službe a jednotlivým úradníkom vymeriava patričné služobné požitky. Tak boli založené pri jednotlivých banských komorách lesné úrady: v Banskej Štiavnici s polesiami v Banskej Štiavnici, Sklených Tepli-

ciach, Žarnovici a Kľaku; v Kremnici s jedným polesím v Kremnici; v Banskej Bystrici s polesiami na Starých Horách, v Brezne, Hronci, Moštenici, Španej Doline a Tajove. Jednotlivé lesné úrady viedli lesmajstri. Podriadení im boli: jeden pomocný lesmajster, dvaja lesní pojazdní a jeden hlavný lesník (hájnik).

Roku 1765 zreorganizovala panovníčka Mária Terézia banské komory aj komorské lesné úrady. Vrchný dozor nad lesným hospodárením podľa novej organizácie mal hlavný hospodársky a lesný inšpektor (Ober Wirtschafts Waldungs Inspector), ktorý bol členom kolégia (asesorom) Hlavného komorskogrófskeho úradu. Rozšíril sa aj počet lesníckych miest, a to v lesných úradoch pri komorskej správe, ako aj v prevádzke. I keď lesníctvo aj naďalej ostalo podriadené baníctvu a hutníctvu, rozšírenie počtu lesníkov znamenalo progresívny vývoj v riadení lesného hospodárstva.

Po personálnom vybavení lesníctva vydáva Mária Terézia roku 1769 lesný poriadok pre Uhorsko (v slovenčine vyšiel pod názvom Porádek hor, aneb lesuw zachování), v ktorom sa uvádzajú modernejšie spôsoby lesného hospodárenia.

Mária Terézia, uhorská kráľovná, 1740–1780

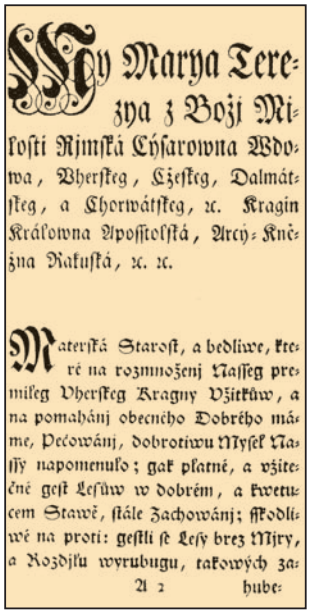

My Marya Tere-
zya z Bozj Mi-
losti Rjmská Cýsarowna Wdo-
wa, Wherskeg, Czeskeg, Dalmát-
skeg, a Chorwátskeg, ꝛc. Kragin
Králowna Apostolská, Arcy-Kně-
zna Rakuská, ꝛc. ꝛc.

Materská Starost, a bedliwe, kte-
ré na rozmnoženj Nasseg pre-
mileg Vherskeg Kragny Vžitkůw, a
na pomahánj obecného Dobrého má-
me, Pečowánj, dobrotiwu Mysel Na-
ssy napomenulo; gak platné, a vžite-
čné gest Lesůw w dobrém, a kwetu-
cem Stawě, stále Zachowánj; skodli-
wé na proti: gestli se Lesy brez Mjry,
a Rozdjlu wyrubugu, takowých za-
A 2 hube-

Úvodná strana Tereziánskeho lesného poriadku, 1770 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Mapa Horehronia zhotovená Jozefom Dekretom-Matejovie roku 1810 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Vydaniu zákona predchádzalo dlhšie obdobie príprav a pripomienkovania, ktorého výsledkom boli všeobecne záväzné nariadenia platné predovšetkým pre komorské panstvá a kráľovské mestá, ale aj pre ostatných lesomajiteľov. Tereziánsky lesný poriadok uzatvoril obdobie ničenia lesov, ukončil etapu primitívnych metód hospodárenia a súčasne umožnil vznik a vývoj novodobého lesníctva. Skladá sa z 55 bodov a určuje zásady správnej ťažby a pestovania lesa na zabezpečenie trvalého úžitku. Personálnym otázkam sa zákon venuje len v jednom, a to v poslednom bode.

„Aby sa tento všeužitočný, ako majiteľom lesov, tak i pospolitosti prospešný Lesný poriadok uviedol do života a aby sa jeho ustanovenia presne dodržiavali, nariaďuje sa poveriť v stolici jedného úradníka výlučne vykonávaním dozoru nad dodržiavaním tohto nariadenia, za čo bude aj majetkovo zodpovedný. Jemu majú pomáhať polesní, ktorí dostanú na to potrebné vzdelanie a budú mať hodnoverné svedectvo.“

V nasledujúcom období bol Tereziánsky lesný poriadok doplnený o ďalšie zákonné nariadenia, ktoré podrobnejšie upravovali hospodárenie v lesoch. Roku 1791 vyšiel zákonný článok 57 o zamedzení pustošenia lesov, roku 1807 zákonný článok 21 o zachovaní lesa. Obidva zákony však nepriniesli nové zásady hospodárenia, iba potvrdili už stanovené pravidlá. Cisárskym patentom č. 121 z roku 1857 bola na území Slovenska rozšírená platnosť rakúskeho lesného zákona č. 250 z roku 1852. Platil až do rakúsko-uhorského vyrovnania, teda do roku 1867. Potom sa znovu uplatňoval zákonný článok 21 z roku 1807 až do vydania lesného zákona č. 31 roku 1879.

Roku 1809 došlo k menšej reorganizácii komorskej správy a dozor nad komorskými lesmi Uhorska prebral Hlavný lesný inšpektorát pri Uhorskej dvorskej komore v Budíne. Slovensko bolo pridelené budínskemu lesnému inšpektorovi, ktorým sa stal známy lesný hospodár František Dušek (1769 – 1826), roku 1818 povýšený na hlavného lesného inšpektora. Usiloval sa zvýšiť úroveň lesného hospodárstva na Slovensku a postupne zaviesť štátny dozor nad všetkými lesmi. Počas výkonu svojej funkcie vykonal niekoľko inšpekčných pochôdzok po lesoch stredoslovenských banských miest. Na jednej z nich si roku 1812 poznamenal slová odzrkadľujúce stav lesníctva na začiatku 19. storočia.

Jozef Dekret-Matejovie, lesmajster lesného úradu banskobystrickej komory v rokoch 1814 – 1837 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

„Lesníctvo môže bez baníctva existovať, nie však opačne, lebo počnúc od sihlianskej sklenej taviarne a od Bacúcha až po liptovskú a turčiansku hranicu môžu všetky lesy existovať bez baníctva. Baníctvo sa však bez lesa obísť nemôže. Nie je teda baníctvo v tomto kraji životnou podmienkou lesov, ale lesy sú životnou podmienkou baníctva, ktorému teda hrozí smutná budúcnosť, keď sa ešte naďalej bude odkladať jeho systematizácia.“

Od začiatku nástupu do svojej funkcie bol František Dušek horlivým propagátorom umelého zalesňovania najmä v horehronskej oblasti. Realizátora svojich pokrokových myšlienok našiel vo vynikajúcom lesnom hospodárovi Jozefovi Dekretovi-Matejovie (1774 – 1841), rodákovi z Dobroče. Jozef Dekret-Matejovie, hoci samouk, sa stal priekopníkom modernizácie lesného hospodárstva. Roku 1807 ho menovali za lesného pojazdného v Brezne, čím mu zverili najdôležitejší obvod komorských lesov na Horehroní. S podporou F. Dušeka a na základe výsledkov bol roku 1814 menovaný komorským lesmajstrom a vedúcim Lesného úradu v Banskej Bystrici. Spravoval pohronské lesy s výmerou 148 980 katastrálnych jutár (85 670 ha). Ešte počas pôsobenia v Brezne začal uskutočňovať systematickú obnovu lesov zalesňovaním. Jeho vzorové hospodárstva sa stali cieľom exkurzií, najmä z lesníckeho odboru Baníckej akadémie v Banskej Štiavnici.

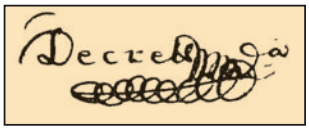

Podpis Jozefa Dekreta-Matejovie (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Na východe Slovenska spravovala komorské lesy Spišská komora v Košiciach prostredníctvom Hlavného banského inšpektorátu v Smolníku a Hlavného soľného inšpektorátu v Solivare. Roku 1767 získal banský erár lesy panstva Zlatá Idka a Opátka a ich správa bola podriadená Banskému inšpektorátu v Smolníku. Lesný úrad v Smolníku sa prvýkrát spomína roku 1782. Viedol ho správca, ktorému podliehali lesníci a ostatný lesný personál. Úrad neskôr zanikol a v polovici 19. storočia jednotlivé revíry v Smolníku, Švedlári, Opátke a Malužinej spravovali lesní pojazdní. Lesný úrad v Smolníku bol znovu ustanovený roku 1859 na čele s lesmajstrom, ktorému boli podriadení lesní správcovia v Smolníku, Malužinej, Zlatej Idke a v Starej Vode. Celková výmera lesov bola približne 28 tisíc katastrálnych jutár (16 101 ha). Roku 1861 sa odčlenila lesná správa v Malužinej (6 tisíc k. j.).

Zvážanie palivového dreva konským záprahom, Špania Dolina, 50. roky 20. storočia. (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Roku 1750 dostáva solivarské panstvo Uhorská dvorská komora, ktorá na je-

ho správu zriaďuje Hlavný soľný úrad v Solivare. Hospodárenie v lesoch panstva bolo zverené lesmajstrovi vymenovanému roku 1780, existencia lesného úradu je však doložená až roku 1798. Lesmajstrovi podliehali lesníci (revírnici) na čele lesných okresov a horári na čele horárskych okresov. Úrad spravoval lesný majetok s rozlohou 10 485 katastrálnych jutár (6 337 ha). Drevom zásoboval soľné bane a technické zariadenia na spracovanie vyťaženej soli. Roku 1813 pripadla Lesnému úradu v Solivare aj správa lesov komorského panstva Kecerovské Pekľany a fiškálneho panstva Ličartovce, čím sa jeho rozloha zväčšila o 8 631 katastrálnych jutár (4 968 ha). Roku 1811 vypracoval košický hlavný lesný inšpektor gróf Malaspina pre tento lesný úrad smernice o zameriavaní, mapovaní, úprave a spôsobe hospodárenia. Dodržiavaním týchto smerníc sa stala odborná starostlivosť o lesy v obvode Hlavného soľného úradu príkladnou. Zariaďovateľské práce zverili odborníkom Hlavného komorskogrófskeho úradu v Banskej Štiavnici.

Pestovanie lesa, výsadba sadeníc, 20. roky 20. storočia (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Počas 18. storočia pribudlo pod správu Uhorskej dvorskej komory likavsko-hrádocké panstvo. Roku 1731 odkúpila komora od kniežaťa Lichtensteina panstvo Liptovský Hrádok siahajúce od Liptovského Jána po Šuňavu s obcami Hybe,

Mapa lesného porastu obce Kokošovce pri Solivare z roku 1829 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Budova správy likavsko-hrádockého komorského panstva v Liptovskom Hrádku, 90. roky 20. storočia (Múzeum Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši)

Východná, Tepličky, Dovalovo, Kokava, Vrbica, Ploštín a Iľanovo. Roku 1762 bolo k hrádockému panstvu pričlenené likavské panstvo, ktoré zahrnovalo lesné správy Ľubochňa, Ružomberok a Osada. Celá táto oblasť bohatá na lesy vykazovala príjmy z baníctva a hutníctva, ako aj z dopravy medi a soli. Spojené komorské panstvo spravoval prefekt so sídlom v Liptovskom Hrádku. Hlavný hájnik (neskôr lesmajster) a jemu podriadení lesní hájnici (tu ľudovo nazývaní horári) vykonávali predovšetkým ochrannú lesnícku službu. Podľa výkazu komory z roku 1817 bola rozloha hrádockého panstva 47 898 katastrálnych jutár (27 563 ha) a panstva Likavy 47 751 katastrálnych jutár (27 456 ha). V lesoch komorského panstva sa začalo hospodáriť v duchu osvietenstva 18. storočia. Dôkazom toho je aj pracovná úprava pre lesmajstra z roku 1762, ktorá obsahuje pokrokové myšlienky napr. o zariaďovaní lesov. Roku 1767 vydala správa panstva úpravu o hospodárení v tamojších lesoch. Podľa nej sa na panstve zaviedlo osobitné účtovanie príjmov a výdavkov z lesov, a tak bola vytvorená samostatná pokladnica s účtovníkom. Lesníctvo sa stalo osobitnou účtovnou jednotkou panstva. Významným propagátorom nových názorov na hospodárenie v lesoch bol najmä barón Geussau, úradník dvorskej komory, ktorého elaborát pre likavskú časť panstva z roku 1767 slúžil neskôr ako vzor na odhady ostatných komorských lesov a stal sa základom nového lesného poriadku. O rok neskôr viedol taxačné práce na týchto majetkoch. V jeho odbornej línii pokračoval František Wisner (1740 – 1808), prefekt likavsko-hrádockého panstva a podporovateľ vzdelávania ľudových vrstiev.

Roku 1796 založil František Wisner v Liptovskom Hrádku ľudovú školu s vyučovaním základov lesníctva pre deti zamestnancov v lesníctve a drevárstve. Lesníctvo sa vyučovalo na Kráľovskej komorskej lesníckej a hlavnej národnej škole podľa ním zostaveného lesníckeho katechizmu. Školu, na ktorej sa vyučovalo po slovensky a nemecky, zrušili roku 1815 v súvislosti s rozvojom lesníckeho štúdia na Baníckej akadémii v Banskej Štiavnici. Vyššie citovaný posledný bod Tereziánskeho lesného poriadku predpokladal pre správny vývoj lesníctva zamestnať v lesnom hospodárstve odborný personál s patričným vzdelaním, a tak sa do vyučovania na Baníckej akadémii v Banskej Štiavnici už v roku uvedenia poriadku do praxe zaradila aj výučba lesníctva. Bola súčasťou náplne III. ročníka baníckeho štúdia a obsahovala aj meračstvo a kreslenie plánov. Úsilie o založenie vyššej samostatnej lesníckej školy bolo zatiaľ neúspešné.

Do začiatku 19. storočia teda v lesných úradoch pracovali prevažne lesnícki samoukovia a skúsení praktici, ku ktorým sa nové poznatky v hospodárení v lese dostávali len veľmi ťažko. Situácia sa zlepšila až roku 1807, keď bol na pôde Baníckej akadémie pre študentov lesníctva založený samostatný Lesnícky ústav, na

Spoločná poľovačka študentov lesníctva v Banskej Štiavnici, koniec 19. storočia (Slovenské banské múzeum v Banskej Štiavnici)

Výsek mapy lesov Oravy z roku 1784 s ukážkou práce taxátorov v teréne (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

ktorom sa stal prvým profesorom Dr. Henrich Dávid Wilkens (1763 – 1832). Značný pokrok vo výučbe lesníctva sa dosiahol aj za pôsobenia Rudolfa Feistmantla (1805 – 1871). Zrovnoprávnenie obidvoch odborov školy nastalo roku 1846 ustanovením Baníckej a lesníckej akadémie. Študenti akadémie pochádzali z celého Uhorska a po jej skončení sa zamestnávali predovšetkým v štátnych službách. Zavádzaním tu získaných nových poznatkov do praxe štátne lesné hospodárstvo napredovalo oveľa rýchlejšie a stávalo sa pre ostatných lesomajiteľov príkladným.

Jedným z významných dôsledkov uplatňovania Tereziánskeho lesného poriadku bol rozvoj taxačnej činnosti, lesného meračstva a vyhotovovania lesníckych máp, čo prispievalo k vyššej úrovni zariaďovania lesov a vyhotovovaniu lesných hospodárskych plánov. Už v prvom bode poriadku sa nariaďuje zamerať lesy a odhadnúť hmotu porastov. Kontrola a evidencia stavu porastov a produkcie dreva sa však vykonávala aj predtým. Už začiatkom 18. storočia sa v komorských lesoch vykonávali pravidelné pochôdzky a reambulácie lesov, tzv. waldbereitungy. Zaznamenávali sa pritom vykonávané alebo potrebné opatrenia a hospodárske pokyny. V rokoch 1763 – 1765 vyhotovil banskobystrický lesmajster Jozef Querer a lesmajster v Liptovskom Hrádku Johan Xaver Girsik opis lesov Banskej Štiavnice, Šášova, Žarnovice a Revišťa. V súlade s Tereziánskym lesným poriadkom sa teda po roku 1769 pristúpilo v komorských lesoch k odbornejšiemu a presnejšiemu zameriavaniu a mapovaniu, ktoré sa stalo podkladom

pre taxačné a zariaďovacie práce v lesníctve. V rokoch 1786 – 1806 sa vykonali zameriavacie a taxačné práce v banskobystrických lesoch, niektoré pod vedením Jozefa Dekreta-Matejovie. V oblasti komorských lesov v Smolníku boli lesy premerané a katastrované už v rokoch 1771 – 1772 a opísané roku 1799. Lesy solivarského lesného úradu boli prvýkrát zamerané v rokoch 1806 – 1807. Ukážkovým je taxačný elaborát lesných okresov určených na školské účely v Sklených Tepliciach a Revišti z rokov 1815 – 1817 od prvého lesníckeho profesora na Baníckej akadémii v Banskej Štiavnici Dr. H. D. Wilkensa. Taxačné práce v lesnom hospodárstve sa stali podkladom na vyhotovenie lesných hospodárskych plánov, v ktorých sa určil konkrétny dlhodobý vývoj lesného hospodárstva a zabezpečil sa jeho vysokopozitívny rozvoj do dnešných dní.

Tereziánsky lesný poriadok v prvom rade určil spôsoby hospodárenia v lese, ktoré sú odrazom úrovne poznania lesníckej vedy a praxe prvej polovice 18. storočia plynúcej predovšetkým z dlhodobého pozorovania a úsilia o udržanie produktivity drevnej hmoty. Pre jednotlivé dreviny sa určila rubná doba a v ťažbe sa uprednostňovali stromy s nižšou kvalitou. Ťažba sa riadila určeným plánom. Na

Zhadzovanie palivového dreva do vodného šmyku, 40. roky 20. storočia (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Plán vodného kanála na dopravu dreva do Solivaru, 1821 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

stínku sa zavádzala píla. V oblasti pestovania lesa sa stanovilo hájenie mladín proti kozám a dobytku na 10 rokov. Vo zvýšenom rozsahu sa začali zalesňovať pusté plochy a plochy vhodné na les. Zakladali sa lesné škôlky. Pozornosť sa venovala aj zefektívneniu dopravy dreva. Stavali sa lesné cesty, zdokonaľovala sa vodná doprava. Predovšetkým v komorských lesoch sa pristúpilo k stavbe vodných nádrží, zahrádzaniu bystrín, stavbe vodných kanálov (napr. zo Zlatej Bane do Solivaru údolím Delne roku 1821) a stálych vodných šmykov (napr. harmaneckého z polovice 19. storočia). Niektoré sa zachovali dodnes a sú pamiatkou na prácu predchádzajúcich generácií lesníkov.

Obdobie komorských lesov je obdobím vzniku a formovania sa prvých organizácií správy štátnych lesov. Zriadením Hlavného komorskogrófskeho úradu v Banskej Štiavnici a Spišskej komory v Košiciach sa hospodárenie v štátnych lesoch dostalo pod väčšiu kontrolu. Skončilo sa obdobie voľného prístupu k ťažbe, posilnila sa ochrana lesa a obmedzilo sa pustošenie lesov. Dozorom boli poverení lesmajstri. V druhej polovici 18. storočia vyústilo riešenie lesníckych problémov do prelomovej etapy. V komorských lesoch boli zriadené lesné úrady. Ich zamestnanci v zmysle prijatých zákonných nariadení (Tereziánskeho lesného poriadku) nastúpili na cestu zabezpečenia trvalej existencie lesa a stálej produkcie dreva. V posledných desaťročiach trvania komorskej správy lesov sa lesníctvo dostalo na cestu moderného hospodárskeho odvetvia.

1871

Uhorské kráľovské riaditeľstvo majetkov v Banskej Bystrici

Uhorské kráľovské riaditeľstvo majetkov v Solivare

Od polovice 40. rokov 19. storočia sa v uhorskej spoločnosti otvorenejšie prejavovali snahy o oslabenie absolutizmu a odstránenie feudálnych prežitkov vrátane zrušenia viacerých verejnosprávnych orgánov a inštitúcií, ktoré bránili rozvoju nastupujúceho kapitalistického hospodárstva. Toto úsilie prerástlo v rokoch 1848 a 1849 do revolúcie, ktorá splnila očakávania len čiastočne. Proces prechodu ku kapitalistickým vzťahom v spoločnosti si vyžiadal dlhší čas spomalený obdobím tvrdého absolutizmu. Tento obraz spoločnosti sa odrážal aj v lesníctve, ktoré sa už dlhší čas menilo na samostatné výrobné odvetvie. Jeho predstavitelia vyvíjali nemalé úsilie o vymanenie sa rokmi a tradíciami udržiavaného spojenia s baníctvom, ktoré malo svoje obdobie slávy už dávno za sebou. Lesníctvo sa však predsa len dočkalo, ale až roku 1871 zrušením komorskej správy a zriadením samostatných úradov na správu erárnych lesov. Procesu osamostatnenia sa lesníctva však predchádzalo niekoľko významných udalostí.

V dňoch 20. až 31. marca 1848 schválil krajinský snem 31 zákonov známych pod názvom Marcové konštitučné zákony. Tým bola prijatá uhorská ústava a vymenovaná prvá uhorská vláda. Zrušená bola komorská správa (t. j. Dolnorakúska komora aj Uhorská dvorská komora) a správa finančných a hospodárskych záležitostí komorských majetkov na Slovensku prešla pod novovzniknuté ministerstvo financií v Budíne. Nadriadeným orgánom Hlavného komorskogrófskeho úradu v Banskej Štiavnici a jemu podriadeným komorám, ako aj Hlavného soľného úradu v Solivare, Hlavného banského úradu v Smolníku a prefektúry v Liptovskom Hrádku sa teda stalo ministerstvo financií. Lesnícke záležitosti vybavoval samostatný lesnícky odbor na čele s hlavným lesmajstrom.

Ďalšia zmena správy štátneho majetku nastala roku 1851 vydaním nariadenia ministerstva pre pôdohospodárstvo a baníctvo, podľa ktorého bola s platnosťou od 1. mája 1851 v Banskej Bystrici zrušená banská komora a jej obvod bol priamo podriadený Hlavnému komorskogrófskemu úradu v Banskej Štiavnici. Zároveň sa pozmenilo i jeho dovtedajšie pomenovanie na Cisársko-kráľovské dolnouhorské riaditeľstvo baní, lesov a majetkov (K. k. Niederungarische Berg-, Forst- und Güter-Direction). Roku 1867 bolo opäť zavedené pomenovanie Hlavný komorskogrófsky úrad. Aj táto zmena svedčí o vzrastajúcom význame lesného hospodárstva v pomere k baníctvu.

Podpis riaditeľa bansko-bystrického lesného riaditeľstva Rudolfa Scholcza, 1887 (Horehronské múzeum v Brezne)

Rozvoj lesníckej vedy a zvýšenie úrovne výučby na lesníckom odbore banskoštiavnickej akadémie, aktívna činnosť lesníckych útvarov na ministerstve financií a ministerstve pôdohospodárstva, rôzne spolkové aktivity – to všetko pomáhalo uhorskému lesnému hospodárstvu v 60. a 70. rokoch 19. storočia formovať sa na samostatné výrobné odvetvie, ktoré výsledkami dokazovalo svoj význam a dožadovalo sa oslobodenia od baníctva. Dlho očakávané veľké a pre lesníctvo dôležité zmeny nastali roku 1871. Dňa 16. januára vydalo uhorské ministerstvo financií dekrét č. 232, ktorým sa na základe panovníkovho súhlasu odčlenili od správy Hlavného komorskogrófskeho úradu majetky a lesy a na ich spravovanie sa v Banskej Bystrici ustanovilo Riaditeľstvo majetkov (Jószágigazgatóság).

Riaditeľstvo začalo svoju činnosť 1. marca 1871 a spravovalo všetky poľnohospodárske majetky a lesy, ktoré predtým patrili Hlavnému komorskogrófskemu úradu a správe majetkov v Liptovskom Hrádku. Prvým riaditeľom sa stal Rudolf Scholz (1832–1896), ktorý zverený úrad viedol plných 20 rokov. Spravovanie lesného majetku bolo rozdelené do 5 lesných úradov a 30 lesných správ:

Budova Riaditeľstva majetkov v Banskej Bystrici tesne pred zbúraním, olejomaľba A. Stollmana z roku 1913 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Pečiatka Hlavného lesného úradu v Liptovskom Hrádku, 1915 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

1. Lesný úrad v Žarnovici s lesnými správami: Voznica, Brod, Hliník, Jalná, Banská Štiavnica a Pukanec.
2. Lesný úrad v Kremnici s lesnými správami: Kremnica, Horný Turček, Horná Štubňa.
3. Lesný úrad v Banskej Bystrici s lesnými správami: Môťová, Badín, Staré Hory, Slovenská Ľupča, Svätý Ondrej, Predajná.
4. Lesný úrad v Brezne s lesnými správami: Štiavnička, Hronec, Krám, Dobroč, Polhora, Beňuš.
5. Lesný úrad v Liptovskom Hrádku s lesnými správami: Teplička, Čierny Váh, Východná, Malužiná (odčlenená od lesného úradu v Smolníku roku 1861), Svarín, Ľubochňa, Likavka, Osada, Revúca.

Na východe Slovenska takisto nastali zmeny organizácie správy štátneho lesného majetku. Nariadením ministerstva financií sa od 1. marca 1871 ustanovilo v Solivare Riaditeľstvo majetkov a od 1. apríla mu bol podriadený Lesný úrad v Smolníku. Krátko potom (1875) zrušilo ministerstvo toto riaditeľstvo a ustanovilo tam spoločný Lesný úrad v Solivare s lesnými správami Kokošovce, Kecerovské Pekľany, Zlatá Idka, Smolník, Stará Voda a so štyrmi lesnými správami v dnešnom Maďarsku a podriadilo ho Riaditeľstvu majetkov v Banskej Bystrici.

Vznik Riaditeľstva majetkov v Banskej Bystrici a Solivare roku 1871 ako štátnych organizácií a zvýšené požiadavky na zlepšenie lesného hospodárstva vyvolali potrebu nových zákonných úprav. Osnovu nového, všeobecne platného lesného zákona navrhli poprední uhorskí lesníci už roku 1866. Po dlhých prípravách vyšiel až roku 1879 ako zákonný článok 31. Bol to prvý komplexný uhorský lesný zákon. Jeho šesť častí určuje presné zásady ochrany lesov proti pôsobeniu prírodných živlov, škodlivého hmyzu a poškodzovaniu porastov ľudskou činnosťou a stanovuje presné postupy za priestupky vykonané v lesoch. Predpisuje hospodárenie v lesoch podľa hospodárskych plánov vyhotovovaných na päť rokov a povinnosť zalesňovať vyrúbanú alebo vyklčovanú lesnú plochu do určitého termínu. Takto komplexne vypracovaný uhorský lesný zákon teda znamenal výrazný pokrok oproti predchádzajúcim predpisom, viditeľne odrážal vysokú úroveň lesníckej vedy a praxe, a aj keď jeho dodržiavanie v nasledujúcich desaťročiach nebolo dôsledné, veľkou mierou prispel k zachovaniu našich lesov. O jeho vysokej odbornej úrovni a nadčasovosti svedčí aj fakt, že ostal u nás v platnosti až do roku 1960.

Pečiatka Hlavného banského úradu v Smolníku, 1862 (Štátny ústredný banský archív v Banskej Štiavnici)

Pečiatka Lesného riaditeľstva v Banskej Bystrici, 1887 (Horehronské múzeum v Brezne)

Budova správy komorského majetku v Solivare, 1979 (Slovenské technické múzeum v Košiciach)

1881

Uhorské kráľovské lesné riaditeľstvo v Banskej Bystrici

Uhorský kráľovský hlavný lesný úrad v Liptovskom Hrádku

Od 1. januára 1881 prešlo spravovanie štátnych lesov z rezortu ministerstva financií do rezortu ministerstva pôdohospodárstva, priemyslu a obchodu. Zároveň sa oddeľuje lesníctvo od poľnohospodárstva a nastáva decentralizácia erárnej správy lesov. V Banskej Bystrici vzniklo Lesné riaditeľstvo (Erdőigazgatóság), v Liptovskom Hrádku samostatný Hlavný lesný úrad (Főerdőhivatal), v Solivare tiež samostatný Lesný úrad (Erdőhivatal) a v Žarnovici Lesný úrad, ktorý v niektorých záležitostiach podliehal Lesnému riaditeľstvu v Banskej Bystrici. Takto ustanovená organizácia štátnych lesov nebola stála a podľa potrieb sa menila. Bolo to preto, že sa menili sídla lesných správ a posúvali sa určité čiastky lesov k jednotlivým lesným správam.

Roku 1905 bola na Slovensku takáto organizácia štátnych lesov:

1. Uhorské kráľovské lesné riaditeľstvo v Banskej Bystrici s lesnými správami: Brezno, Staré Hory, Štiavnička, Svätý Ondrej, Badín, Zvolen, Slovenská Ľupča, Krám, Hronec, Dobroč, Beňuš, Jesenie, Predajná, Bacúch, Sihla, Michalová, Lučatín.

Uhorský kráľovský lesný úrad v Žarnovici

Uhorský kráľovský lesný úrad v Solivare

2. Uhorský kráľovský hlavný lesný úrad v Liptovskom Hrádku s lesnými správami: Osada, Čierny Váh, Východná, Ľubochňa, Malužiná, Ružomberok, Svarín, Teplička, Veľká.

3. Uhorský kráľovský lesný úrad v Žarnovici s lesnými správami: Jalná, Brod, Voznica, Hliník, Kremnica, Banská Štiavnica, Piarg.

4. Uhorský kráľovský lesný úrad v Solivare s lesnými správami: Zlatá Idka, Kecerovské Pekľany, Smolník, Kokošovce. Po odkúpení zborovského panstva do vlastníctva štátu roku 1907 bola zriadená lesná správa v Zborove.

Vyššie spomínaný uhorský lesný zákon stanovil v § 36 a 37 presné podmienky výkonu lesníckej služby pre vnútorný správny personál – lesných úradníkov a vonkajší lesnícky personál – horárov. Lesným úradníkom sa mohla stať len bezúhonná osoba, ktorá s dobrým prospechom absolvovala lesnícky odbor banskoštiavnickej akadémie a zložila štátnu lesnícku skúšku. Horárom sa mohla stať len bezúhonná osoba, ktorá dovŕšila 24 rokov a absolvovala odbornú horársku skúšku s dobrým prospechom. Všetci, ktorí splnili požadované kritériá a nastupovali do lesníckej služby na ktoromkoľvek poste, museli zložiť prísahu.

Byt lesného inžiniera v Michalovej, začiatok 20. storočia (Horehronské múzeum v Brezne)

„Ja … prisahám na svoju česť a dobré svedomie, že les mojej ochrane zverený, divú zver a vôbec všetko, čo k lesu patrí, budem pilne a svedomite hájiť a pred akoukoľvek škodou dľa svojich možností chrániť, že tých, ktorí les alebo čokoľvek k nemu patriace poškodiť by chceli alebo už poškodili, bez ohľadu na osobu, v zmysle zákona budem pokutovať a dľa svojho svedomia bezodkladne oznámim a udám, na nevinného nikdy nič nepoviem, bez vedomia a súhlasu svojho predstaveného alebo bez nevyhnuteľnej potreby svoju službu neopustím a o všetkom, čo mi bolo zverené, v každom čase počet vydám. Tak prisahám.“

Diplom Jozefa Hudeca o ukončení štúdia lesníckeho inžinierstva v Banskej Štiavnici roku 1916 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Na základe takto zloženej prísahy sa horári, ale aj úradníci vo výkone služby pokladali za orgány verejnej bezpečnosti, a preto smeli nosiť strelnú zbraň. Horári okrem lesného priestupkového denníka, do ktorého zapisovali priestupky zistené v lese, viedli služobnú knižku o dennej práci a opatreniach v lese, ktorá bola dôležitým dokladom pre služobnú potrebu, pre úrady a súdy. Nosili rovnošatu so zelenými výložkami, na ktorých bola štylizácia dubového listu. Strieborná páska a počet žaluďov označovali služobnú hodnosť.

Vysokoškolské vzdelanie pre vyšší lesnícky presonál, ktoré určoval zákon, naďalej v plnej miere poskytovala banskoštiavnická akadémia. Po reorganizovaní štátnej lesnej správy výrazne stúpol počet študentov lesníctva a v priebehu niekoľkých rokov sa systemizované miesta zaplnili kvalifikovanými zamestnancami. Vysoká úroveň profesorského zboru jej lesníckeho odboru bola po desať-

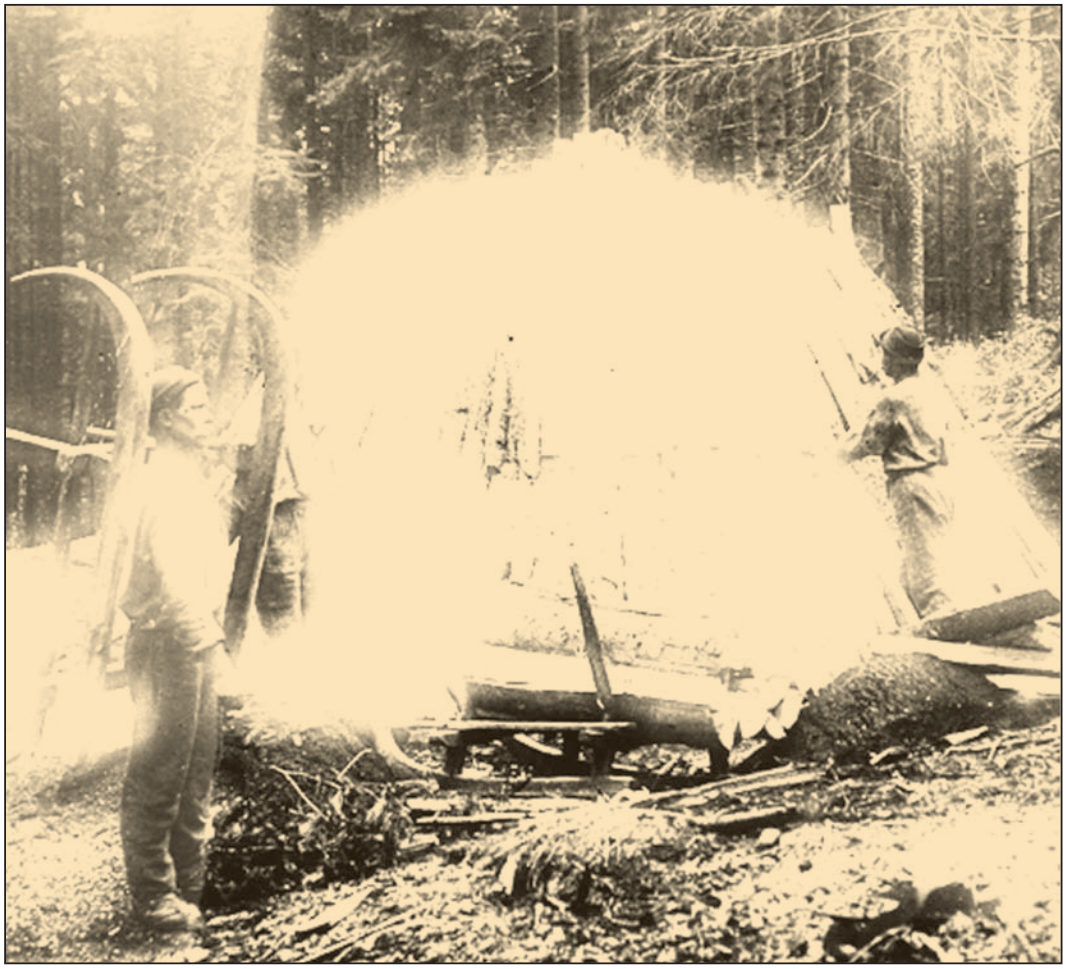

Najstaršie zábery z manipulácie s drevom v štátnych lesoch na Pohroní okolo roku 1896
Pálenie drevného uhlia a vyťahovanie zachyteného dreva vo vodnom kanáli pri hrabliach (Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici)

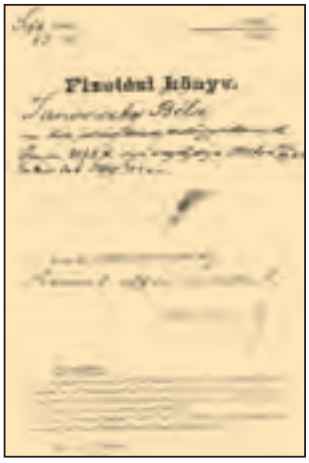

Platobná knižka Vojtecha Janovického, dočasného lesného praktikanta v Solivare, 1899 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Lesník v čase osobného voľna, tlač, 30. – 40. roky 20. storočia, Brusno (Horehronské múzeum v Brezne)

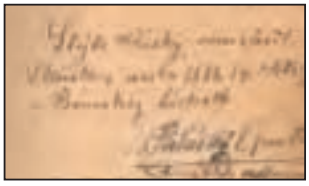

Rukopis horára Augusta Palásthyho v knižke Horár od Alberta Bedőa (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

ročia zárukou zvyšovania kvality výučby a napredovania lesníckej vedy a výskumu, ktorého výsledky tak úspešne prenášali do praxe jej absolventi. V 80. rokoch sa dobudovali a ustálili pomery na lesníckom odbore akadémie, čo umožnilo predovšetkým rozvoj vedy. Roku 1898 bola na pôde akadémie založená Ústredná výskumná stanica. Pre nižší lesný personál sa časom ukázalo ako nedostatočné absolvovanie len odbornej lesníckej skúšky, a preto bola preň roku 1885 zriadená v Liptovskom Hrádku dvojročná Horárska odborná škola. Na škole vyučovali predovšetkým lesní odborníci zo štátnych lesov. Najvyhľadávanejšou učebnou pomôckou na škole a v príprave na horárske skúšky sa stala príručka Horár (Erdőőr), ktorej autorom bol významný lesnícky predstaviteľ Albert Bedő.

Nové spoločenské pomery dovoľovali presadiť v uhorskom lesnom zákone aj snahu štátu o zachovanie zdravých a produkčných lesov v správe iných ako štátnych vlastníkov, a preto stanovil v III. odseku nad všetkými lesmi štátny dozor, ktorý vykonávali štátne lesné inšpektoráty. Lesného inšpektora menoval na návrh panovníka minister pôdohospodárstva, priemyslu a obchodu. Jeho právomoc bola rozsiahla. Dozeral na plnenie ustanovenia lesného zákona, nariadení ministra a lesopolicajných orgánov prvého stupňa. Kontroloval dodržiavanie lesných hospodárskych plánov. Priestupky proti zákonu a nariadeniam hlásil príslušnému administratívnemu výboru. Podľa zákonného článku 19 z roku 1898 o štátnej správe neštátnych lesov boli v župách zriadené štátne lesné úrady.

Na zabezpečenie spoločenských potrieb lesníctva zriadilo uhorské ministerstvo pôdohospodárstva roku 1880 Krajinský lesný fond, ktorý slúžil na pomoc lesníckemu školstvu, na vydávanie lesníckej literatúry, na šírenie lesníckych vedomostí a na všeobecné povznesenie lesného hospodárstva. Prostriedky sa získavali najmä z pokút za lesné a lesodohliadacie priestupky, z predaja vecí zhabaných podľa lesného zákona a zo skúšobných poplatkov za lesnícke štátne a horárske škúšky.

Jednou z ustanovizní, ktorá sa zaslúžila o vydanie lesného zákona a šírenie lesníckej osvety, bol Krajinský lesnícky spolok, ktorý vznikol roku 1866 pretvorením bývalého Uhorského lesníckeho spolku založeného roku 1851. Nový spolok mal otvorenú cestu k ústredným politickým a hospodárskym orgánom, a teda aj možnosť dosahovať určité výhody v prospech lesného hospodárstva. Vlastnil nemalý kapitál, z ktorého podporoval kultúrne lesnícke podujatia, konferencie, školské štipendiá či vydávanie odbornej lesníckej literatúry. Spolok vydával lesnícky časopis Lesnícke listy (Erdészeti Lapok).

Technický pokrok a výdobytky priemyselnej revolúcie neobišli ani lesné hospodárstvo. Najviac sa uplatnila parná sila a výrazne posunula lesnícku výrobu vpred. Na pílach sa začínajú od 70. rokov 19. storočia zavádzať parné stroje a na štátnu železničnú sieť sa v prvých rokoch 20. storočia napájajú prvé lesné úzkorozchodné železnice. Lesné hospodárstvo tak sprístupnilo odľahlejšie a dopravne ťažšie prístupné lesné porasty a vyťaženú drevnú hmotu dopravilo k novým aj vzdialenejším odbytiskám. Vylúčila sa tak sezónnosť dopravy dreva, ktorú dovtedy zabezpečovala prevažne vodná cesta. Dolinami lesov v štátnej správe boli postupne vybudované trate lesných železníc v povodí Čierneho Hrona (1910), Čierneho Váhu (1912), Turca (1916), do banských miest Smolník (1909) a Solivar (1917) atď.

Koniec 19. a začiatok 20. storočia bol obdobím značného rozvoja lesníctva. Ukázala sa opodstatnenosť lesníctva ako samostatného odboru v národnom hospodárstve. Zavádzanie stále efektívnejších metód do lesného hospodárstva prinášalo očakávané výsledky. Trvalá obnova lesa sa stávala samozrejmejšou a zachovanie zdravého lesa nasledujúcim generáciám každodennou povinnosťou. Rozvíja sa lesnícke školstvo a veda, rozširuje sa odborná lesnícka literatúra. Tento na pohľad ideálny stav prerušili roky prvej svetovej vojny a ná-

stup nových spoločenských pomerov, ktorým sa muselo prispôsobovať aj lesníctvo.

Októbrové udalosti roku 1918 znamenali pre Slovákov obrovskú zmenu. Po približne štyroch storočiach trvania zanikla Rakúsko-uhorská monarchia a zároveň, ako povedal čelný predstaviteľ Slovenskej ľudovej strany Andrej Hlinka, *„nevydarilo sa ani tisícročné manželstvo s Maďarmi“*. Dňa 28. októbra 1918 bola v Prahe vyhlásená Československá republika a následne 30. októbra prijala Slovenská národná rada v Martine Deklaráciu slovenského národa, ktorou sa Slovensko pripojilo k samostatnému Československu. Na území Slovenska prevzal najskôr vládu minister s plnou mocou pre správu Slovenska Vavro Šrobár spolu so svojimi referentmi. Až roku 1928 sa na Slovensku vytvorila funkcia krajinského prezidenta a bolo zvolené vlastné zastupiteľstvo. Vývoj mladého centralisticky riadeného štátu ovplyvneného práve prebiehajúcimi medzinárodnými udalosťami, značnými administratívnymi a hospodárskymi rozdielnosťami na jeho území, rôznymi národnostnými, kultúrnymi a politickými požiadavkami bol nesmierne zložitý. Slovensko však prvýkrát v dejinách dostalo svoje jasné hranice. Na jeho území sa začal budovať demokratický systém, začal sa prebúdzať slovenský politický a spoločenský život, budovalo sa školstvo a veda, rozvíjala sa kultúra a dvíhalo sa národné vedomie. V týchto zmenených podmienkach sa začal rozvoj slovenského lesného hospodárstva.

„Ve chvíli, kdy se scházíme k společné práci, mám za vhodné, abychom si vytkli cíl, za kterým jest nám se ubírati. Vůdčí hvězdou veškerého našeho myšlení a konání musí býti společná pevná vůle usilovně pracovati k prospěchu nám svěřených státních lesů a statků. Náš mladý stát od nás očekává věcnou a jen věcnou práci…

Stává se, že pri osobních změnách v úřadech podrobují nastupující funkcionáři své předchůdce kritice a to někdy kritice jednostranné, anebo dokonce nespravedlivé. Vidí jen vadné stránky a chyby svých předchůdců, hlásají, že všechno musí býti jinak, lepší a že všude třeba reforem. Nedopouštějme se této chyby, buďme jako odborníci spravedliví k našim předchůdcům, doznejme, že dřívější správa byla dobrá a že naši maďarští kolegové měli mnohá dobrá zařízení, kterých jsme ve starém Rakousku postrádali. Stav lesů tohoto ředitelství je, pokud jsem informován, dobrý, a dopustili bychom se nevděku vůči našim předchůdcům, kdybychom to neuznali. Žádné lidské dílo není dokonalé a nenajdou se lesy, o kterých by bolo možno říci, že jsou vrcholem dokonalosti. Lesní hospodářství je činnost plynulá, pracovní klid v lesích znamená úpadek, a proto pokračujme na základech, které nalézáme, bez otálení, avšak i bez překotnosti. Hlavním polem naší činnosti budiž pěstování a ochrana lesů, neboť dle úspěchů na tomto poli poznávají se pokroková lesníci, kterými chceme zůstati.“

Takto sa prihovoril Ing. J. Opletal svojim zamestnancom pri nástupe do funkcie riaditeľa Štátnych lesov a statkov v Banskej Bystrici 23. júla 1919 (Opletal, J.: Moje paměti. Diel II. Brno 1951).

Rozloha Československej republiky bola 14 351 190 ha. Lesná plocha zaberala 4 662 790 ha, z toho na území Slovenska bolo 1 658 635 ha, čo predstavovalo 33,84 % z jeho rozlohy. Štát prevzal logicky vlastníctvo eráru a ten sa stal základom lesného majetku štátu. I keď podiel tohto jednotne organizovaného lesného celku nebol vysoký, predstavoval jediný, niekoľko storočí budovaný a rozvíjajúci sa systém lesných správ (predtým úradov) so záujmom zveľaďovať a ochraňovať tento dôležitý hospodársky celok. Následnými zákonnými krokmi sa jeho plocha

Rok 1918

Národ svobode zle rozumie, svobodu nerozlišuje, vlastne nerozoznáva od svobody, myslí, že má svobodu neobmedzenú. Značne začal pustošiť krásne lesy – majetok to drahocenný, škody urobil veľké, zvlášť v revíroch Slovenská Ľupča a revíre Šalková dielach, kde spustošili 1000 – 2000 kusov kmeňov 80- až 120-ročného porastu. V zásobách palivového dreva odcudzili 200 – 300 m bukového paliva. Páchatelia boli väčšinou zistení a súdu oznámení. Následok je to doby poválečnej, keď všetko obyvateľstvo je rozhorčené nad špatným osudom samého seba. Zvlášť národ slovenský, ktorý túžobne čakal po osvobodzení – v ktorom sa neočakávane octol –, keď splnené boli nádeje osvobodzenia, pomery boli rozhárané – revolučné, že to bol len chvíľkový zápal, keď neskoršie obyvateľstvo nahliadlo a krádeže sa zmenšili, – že škody tak spôsobené sú značné, v čom utrpí celé národohospodárstvo, zvlášť zo stanoviska lesníckeho.

Pamätník (pamätná kniha) Lesnej správy v Slovenskej Ľupči s prvým zápisom z roku 1892 (Lesy SR, š. p., Banská Bystrica, odštepný závod Slovenská Ľupča)

zväčšovala. V tridsiatych rokoch už štát vlastnil na Slovensku 19,3 % z celkovej výmery lesov. Hneď od začiatku nadviazala vznikajúca československá štátna lesnícka organizácia na pôvodné organizačné členenie erárnych lesov rakúskej i uhorskej časti monarchie. Správa štátnych lesov a majetkov sa začlenila do jedného z oddelení ministerstva pôdohospodárstva v Prahe. Roku 1921 prevzalo funkciu tohto oddelenia Generálne riaditeľstvo štátnych lesov a majetkov ako VIII. odbor ministerstva. Promptne reagovalo aj lesnícke zákonodárstvo. V decembri 1918 odsúhlasilo Národné zhromaždenie v Prahe zákon č. 82 o dočasnej ochrane lesov, ktorým sa na Slovensku obnovila platnosť uhorského zákonného článku 31 z roku 1879 a zákonného článku 19 z roku 1898. Pre české krajiny naďalej platil ríšsky zákon č. 250 z roku 1852. Zmyslom tohto legislatívneho kroku bolo najmä zabezpečenie pokojného prechodu štátnych lesných organizácií do právomoci nového štátu a zabránenie pustošeniu a drancovaniu lesov. Lesníctvo bolo vystavené, najmä na Slovensku v súvislosti so zložitými sociálno-hospodárskymi pomermi roľníkov v prvých rokoch existencie ČSR, rozličným tlakom, ktoré vyniesli do popredia otázku rozširovania pastvín na úkor lesných porastov.

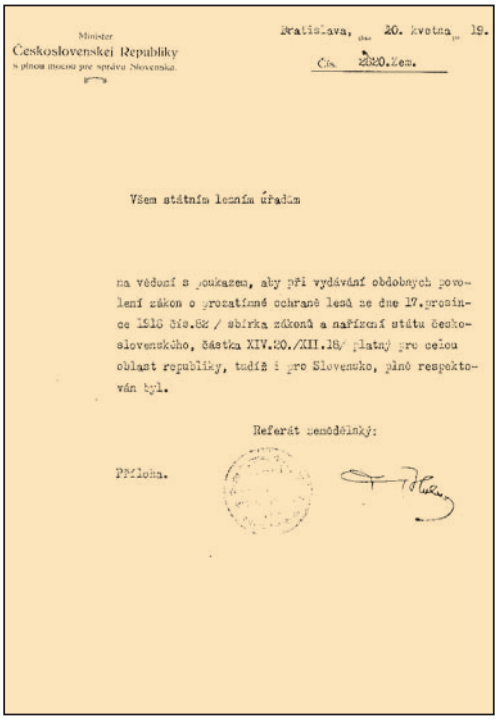

Minister
Československej Republiky
s plnou mocou pre správu Slovenska.

Bratislava, dne 20. května 19.

Čís. 2820.Zem.

Všem státním lesním úřadům

na vědomí s poukazem, aby při vydávání obdobných povolení zákon o prozatímné ochraně lesů ze dne 17.prosince 1918 Sb.82 / sbírka zákonů a nařízení státu československého, částka XIV.80./XII.18/ platný pro celou oblast republiky, tudíž i pro Slovensko, plně respektován byl.

Referát zemědělský:

Příloha.

List vládneho referenta pre „zemědělstvo“ z ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska Dr. Pavla Blaha z 20. mája 1919. Všetkým štátnym lesným úradom dôrazne pripomína dodržiavanie a plné rešpektovanie zákona o dočasnej ochrane lesov pri vydávaní povolenia výrubu dreva (Štátny archív v Banskej Bystrici)

Vykonávacie nariadenie Ministra s plnou mocou pre správu Slovenska z roku 1919 č. 90/2708 zem. (tzv. Šrobárov zákon) znamenalo pre slovenské lesy skutočnú skazu. Nielenže sa umožnilo pasenie vo všetkých lesoch starších ako 20 rokov, ale navyše sa aj premenila lesná pôda na pasienkovú. Toto „riešenie“ pretrvalo až do roku 1960, keď sa pasenie lesným zákonom č. 166/1960 Zb. zakázalo. Druhým nebezpečenstvom lesného hospodárstva v medzivojnovom období boli svojvoľné a nadmerné ťažby, po ktorých nasledoval nekontrolovateľný rozpredaj a export dreva. Vládnym nariadením č. 213/1920 Zb. sa upravilo zásobovanie obyvateľstva palivovým drevom i obchod s drevom. Dohľad nad obchodom s drevom vykonávala Československá drevárska komisia. Významným právnym predpisom v boji proti pustošeniu lesov bol zákon č. 37 z roku 1928 o dočasnej ochrane lesov a vládne nariadenie č. 97 z roku 1930, ktorým sa tento zákon vykonával. Tieto zákonné normy zachovali platnosť hospodáriť podľa hospodárskeho plánu a rozšírili povinnosť vypracovať hospodárske plány na všetkých vlastníkov, ktorých lesný majetok bol väčší ako 50 ha. Išlo o dôležitý krok k realizácii usporiadaného lesného hospodárstva.

1923

Československé štátne lesy a majetky

Riaditeľstvá Československých štátnych lesov a majetkov v Banskej Bystrici, v Žarnovici, v Liptovskom Hrádku, v Solivare a v Oravskom Podzámku

Zákonom č. 404 z roku 1922 účinným od 1. 1. 1923 a vládnym nariadením č. 206 z roku 1924 začali byť štátne lesy a majetky spravované podľa zásad obchodného hospodárenia ako štátny podnik v medziach schváleného štátneho rozpočtu ministerstva pôdohospodárstva. Ústredné riaditeľstvo Štátnych lesov a majetkov (ÚRŠLM) ako samostatný odbor VIII. zabezpečovalo ústredné vedenie, inšpekciu a kontrolu celého podniku s názvom Československé státní lesy a statky za účasti správneho zboru pozostávajúceho z deviatich členov, deviatich náhradníkov a jedného zapisovateľa. Tento celoštátny podnik vznikol ako združenie rôznych podnikov lesnej a poľnohospodárskej prvovýroby, z rôzneho pozemkového majetku pôvodne štátneho (bývalý erár) i súkromného (majetok členov panovníckej rodiny), rozdielne organizovaného a rozkladajúceho sa v rôznych častiach republiky s rôznymi hospodárskymi pomermi. Správa štátnych lesov si pred seba postavila dôležitú úlohu: zjednotiť túto organizačnú rôznorodosť tak, aby vyhovovala hospodárskym pomerom jednotlivých častí republiky a zároveň spĺňala požiadavku rentability podniku. Toto riešenie správy a organizácie takého rozsiahleho štátneho podniku ekonomicky spravovaného podľa zásad obchodného hospodárenia bolo na začiatku 20. rokov v západnej i strednej Európe ojedinelé. Nebolo jednoduché, stretávalo sa s rôznymi vedľajšími problémami, bolo ovplyvňované politickým vývojom i ekonomickou situáciou krajiny. Podnik sa stal dôležitým stabilným článkom československej ekonomiky a dokázal prežiť i politické otrasy konca tridsiatych rokov. Jeho organizačná forma vydržala dlhšie ako samotná republika. Zmeny prišli až po roku 1945.

Podnik Československé štátne lesy a majetky vznikol zo štátnych lesov a majetkov bývalej rakúsko-uhorskej monarchie, z lesov a majetkov členov bývalej panovníckej rodiny (zákon č. 354 z roku 1921 o prevzatí majetkov pripadajúcich podľa mierových zmlúv česko-slovenského štátu) a jednak zo zabraného pozemkového majetku (zákon o pozemkovej reforme a dohody medzi Štátnym pozemkovým úradom a ministerstvom pôdohospodárstva) poštátňovacou akciou a výmenou. Okrem toho podnik spravoval ešte nadačnú pôdu, komposesorátnu pôdu v Oravskom Podzámku a vlastnil početné priemyselné a poľnohospodárske závody. K 1. januáru 1938 bola rozloha podniku 1 156 211 ha, z čoho les tvorilo 968 341 ha. Na Slovensko pripadalo z tejto rozlohy 378 168 ha a lesy zaberali plochu 322 897 ha. Podnik mal majetok rozložený po celej vtedajšej ČSR od Čiech cez Moravu a Sliezsko, Slovensko až po Podkarpatskú Rus. Bol rozdelený medzi 12 riaditeľstiev Československých štátnych lesov a majetkov. S cieľom utvoriť jednotnú správnu sústavu sa k 1. januáru 1935 ustanovila nová organizácia podniku s názvom Štátne lesy a majetky. Základné podnikové jednotky predstavovali miestne správy, ktoré ako orgány I. stolice zabezpečovali správu a hospodárenie na pridelenom štátnom majetku. Členili sa na polesia a ďalej na lesné ochranné okresy. Správnym orgánom II. stolice boli riaditeľstvá, ktoré spravovali územne vymedzenú a hospodársky svojráznu oblasť skladajúcu sa z určitého počtu správ. Riadili ich hospodárenie a vykonávali kontrolu. Na území Slovenska sídlili riaditeľstvá v Banskej Bystrici, Liptovskom Hrádku, v Žarnovici, Solivare a Oravskom Podzámku (z jeho rozlohy bolo 77,7 % štátnym majetkom). Ústredné vedenie a správu celého podniku zabezpečovalo Ústredné riaditeľstvo Československých štátnych lesov a statkov v Prahe (správny orgán III. stolice) na čele s riaditeľom. Za účasti správneho zboru zabezpečovalo vedenie, inšpekciu a kontrolu podniku. Výhradný predaj dreva a drevárskych výrobkov podniku obstarávala Československá ústredná predajňa dreva, akciová spoločnosť, v Prahe, zriadená roku 1932 s 51 % účasťou štátu. Na vývoz dreva do Maďarska sa vytvorilo družstvo Dredoma v Bratislave, v ktorom mali Československé štátne lesy a statky 51 % podiel.

Znak Štátnych lesov a majetkov (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Prisahám a sľubujem na svoju česť a svedomie, že Československej republike budem vždy verný a jej vláde poslušný, že budem všetky zákony zachovávať, všetky svoje služobné povinnosti podľa platných zákonov a nariadení vykonávať pilne, svedomite a nestranne, úradného tajomstva neprezradím, príkazom svojich predstavených budem poslušný a vo všetkom svojom jednaní len prospechu štátu a záujmu služby budem dbať.

Služobná prísaha, Služobný poriadok pre zamestnancov podniku Štátne lesy a majetky, Banská Bystrica, 1932

Prvým generálnym riaditeľom ešte Československých štátnych lesov a statkov bol Ing. Josef Opletal. Do Prahy odišiel priamo z funkcie prvého riaditeľa Štátnych lesov a majetkov v Banskej Bystrici. Vo svojich pamätiach spomína: *„Loučil jsem se těžko se svým působištěm v B. Bystřici, kde mi byl les tak blízkým a kde jsem se vyčerpával v práci, která byla pro mne rozkoší. Loučil jsem se těžce se svými spolupracovníky, kteří mi byli nezištně oddáni a kterým jsem byl zavázán díkem za to, že čistota správy baňskobystřického ředitelství zůstala neporušena. Útěchou bylo mi vědomí, že na svém novém působišti zůstanu i nadále spojen se slovenskými lesy, které mi přirostly k srdci.“*

Po ňom od roku 1923 bol dlhoročným predsedom správnej rady a zároveň generálnym riaditeľom podniku Ing. Dr. Karel Šiman.

Najväčšiu výmeru malo riaditeľstvo v Banskej Bystrici (110 865 ha), potom nasledovalo riaditeľstvo v Solivare, riaditeľstvo v Liptovskom Hrádku a najmenšiu výmeru 77 930 ha malo riaditeľstvo v Žarnovici. Časť majetku Štátnych lesov a statkov zo Slovenska s výmerou 11 797 ha ešte spravovali riaditeľstvá v Hodoníne (správy štátnych lesov v Šaštíne a Holíči, správa štátnych majetkov v Holíči, polesie Želiezovce, hájenstvo Rajka-Šamorín) a vo Frýdku (polesie Beskyd-

Organizačná mapa Štátnych lesov a majetkov, 1928 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Ing. Josef Opletal, prvý riaditeľ Štátnych lesov a majetkov v Banskej Bystrici (1919 – 1921) a prvý generálny riaditeľ Československých štátnych lesov a majetkov v Prahe (1921 – 1923), vysokoškolský profesor a rektor Vysokej školy zemědělskej v Brne (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

-Lomná). Hlavným hospodárskym odvetvím podniku bolo lesné hospodárstvo a s ním spojené lesné priemyselné závody.

Slovenské štátne lesy tvorili zväčša súvislé veľké komplexy s bohatými zásobami dreva. Vcelku boli hospodársky sprístupnené lesnými cestami a železnicami, ktoré sa začali budovať ešte pred vznikom ČSR. Postupne prechádzali z vodnej dopravy dreva na suchozemskú. Najvýznamnejšími boli Čiernohronská lesná železnica, lesná železnica Oščadnica – Zákamenné, Čiernovážska lesná železnica a Vígľašská lesná železnica. Intenzívnejšie hospodárenie na menších plochách však znamenalo ďalšie budovanie lesných ciest a železníc vedených hlavnými údoliami, budovanie siete prípojných dopravných prostriedkov – ciest, lanoviek, šmykov a drevoskladov. Na území slovenských riaditeľstiev sa nachádzali najväčšie závody – píly (v Banskej Bystrici, Žarnovici, Polomke, Štiavničke, Liptovskom Hrádku). Predaj a spracovanie drevnej suroviny (podvaly, guľatina, rezivo, drevné uhlie) znamenali dôležitý zdroj príjmov štátneho podniku.

Banskobystrické riaditeľstvo Štátnych lesov a majetkov malo v medzivojnovom období významné postavenie nielen vďaka najväčšej ploche lesov, ktorú obhospodarovalo, ale i preto, že bolo považované za kolísku a východisko slo-

venského lesníctva vôbec vzhľadom na ich pôvodné komorské vlastníctvo. Už v novembri roku 1918 sa na riaditeľstve začalo úradovať v slovenskej reči a 4. januára 1919 prevzali riaditeľstvo vládou poverení komisári. Maďarského riaditeľa Vojtecha Temešváryho nahradil v marci 1919 Julius Indra, ktorý bol poverený vedením. Prvým vymenovaným riaditeľom sa v júli 1919 stal ministerský radca Ing. Dr. Josef Opletal. V správe riaditeľstva z roku 1928 sa uvádza, že bol *„výborný prednosta veľkej korporácie, vynikajúci, na slovo vzatý lesohospodár a organizačný talent“*. Žiaľ, v Banskej Bystrici sa zdržal krátko. Už roku 1921 ho vystriedal Ing. Vojtech Kelemen a roku 1934 Ing. Nikodém Panák. Postupne sa banskobystrické riaditeľstvo stalo najvýznamnejšou štátnou inštitúciou vtedajšej Pohronskej župy, ktorá obhospodarovala 19 lesných správ na území stredného Slovenska a Nízkych Tatier. Intenzívnejšie a racionálnejšie hospodárenie prinieslo žiadaný efekt. Hlavná úloha prvých poprevratových rokov – dostatok palivového a úžitkového dreva – bola zabezpečená najmä zvýšenou ťažbou a výhodným obchodom, prvotným spracovaním dreva na pílach riadených vo vlastnej réžii, investovaním do lesného hospodárstva, vybudovaním a zdokonalením dopravných spojení a prostriedkov, založením lesných škôlok vo veľkom rozsa-

Rok 1921

V tomto roku bola založená veľká lesná školka v D. I. 6/70, a, b, 73 v rozmere 218 k. j. Plocha bola vymeraná na zapojenom lese ročnom. Les bol zoťatý naholo. Pne a korene boli vytrhané klčovacím strojom systém Hubertus. Školka je tak založená, že sa nahali v určitej diaľke pásy stromov 5 – 8 m široké (tzv. kulisy) stáť. Jedna kulisa od druhej je vzdialená asi na 35 – 88 m, kulisy slúžia čo dobré stienidlá počas suchoty. V školke sa pestujú rôzne druhy tunajších, ale i cudzozemských jehličnatých a listnatých stromkov.

Pamätník Lesnej správy v Slovenskej Ľupči s prvým zápisom z roku 1892 (Lesy SR, š. p., Banská Bystrica, odštepný závod Slovenská Ľupča)

Ing. Karel Šiman, ústredný riaditeľ Štátnych lesov a majetkov v Prahe (1923 – 1938) (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

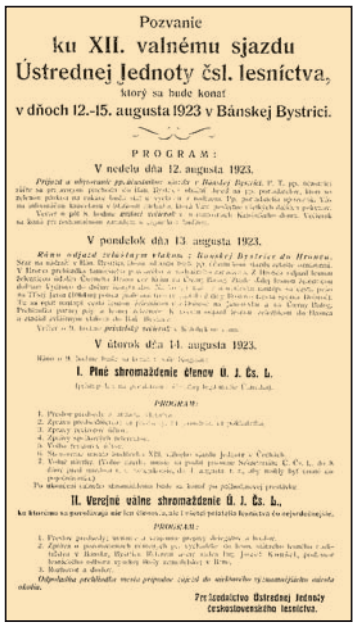

Pozvanie
ku XII. valnému sjazdu
Ústrednej Jednoty čsl. lesníctva,
ktorý sa bude konať
v dňoch 12.-15. augusta 1923 v Bánskej Bystrici.

PROGRAM:

V nedeľu dňa 12. augusta 1923.

V pondelok dňa 13. augusta 1923.

V utorok dňa 14. augusta 1923.

I. Plné shromaždenie členov Ú. J. Čs. L.

PROGRAM:

II. Verejné valné shromaždenie Ú. J. Čs. L.,

PROGRAM:

Pre Sedadlo Ústrednej Jednoty Československého lesníctva.

Štátna parná píla v Štiavničke postavená v rokoch 1927 – 1929 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Pozvanie na XII. zjazd Ústrednej Jednoty čsl. lesníctva do Banskej Bystrice, 12. až 15. august 1923 (Štátny archív v Banskej Bystrici)

Július Barták, účtovný revízor riaditeľstiev Štátnych lesov a majetkov, riaditeľ Pôdohospodárskeho archívu v Bratislave (1948 – 1955), autor prác z histórie lesníctva (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

hu. Hádam najväčšou prekážkou lesného hospodárenia v medzivojnovom období boli nepriaznivé politické a spoločenské pomery náchylné obetovať lesné plochy na chov dobytka, ktorého počet rástol. Situácia bola taká hrozivá, že riaditeľstvo bolo ochotné prepustiť niektoré štátne lesné plochy poľnohospodárstvu, aby zachránili *„štátu zostávajúce plochy od dobytka“*. Pri celkovej charakteristike banskobystrického riaditeľstva za zmienku stojí i fakt, že sa na jeho pôde rozvíjal záujem o históriu a následne i budovanie vlastného lesníckeho múzea už v prvej polovici 20. rokov. Ešte pred sformovaním prípravného výboru celoslovenského lesníckeho múzea pri Československom zemedelskom múzeu v Bratislave Július Barták, zamestnanec riaditeľstva, organizoval zbierky *„kamenín, drevín a pôd“* z jednotlivých lesných správ riaditeľstva s cieľom vytvoriť lesohospodárske múzeum pri riaditeľstve v Banskej Bystrici.

V poradí druhé, čo do rozlohy i tradície, bolo Riaditeľstvo Štátnych lesov a majetkov v Solivare, ktoré obhospodarovalo lesy východného Slovenska. Už od roku 1919 úradovalo pod týmto názvom a bolo pokračovateľom erárneho lesného úradu so spravovacou plochou zmenšenou o 5 lesných správ diósgyörske-

Správa lesnej železnice Hronec – železničný most, lokalita Sv. Ján, 30. roky 20. storočia (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Výroba podvalov na Správe Štátnych lesov a majetkov vo Zvolene, 30. roky 20. storočia (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Pečatidlo Riaditeľstva Štátnych lesov v Soľnom Hrade (Solivar), 1918 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Odznak horára, 30. roky 20. storočia (Horehronské múzeum Brezno)

Rok 1931

K usnadneniu dozornej a ochrannej služby pridelilo riaditeľstvo pre okres Baláže – Kalište dva páry lyží. Pomery robotnícke sú veľmi ťažké, nezamestnanosť, zvlášť v Balážoch medzi stálymi robotníkmi správy takmer úplná. Povozníci sú sčasti nútení predávať kone pre nemožnosť obživy, pokiaľ neodišli na lesné práce do českých zemí k manipulácii v rozsiahlych vývratiskách.

Pamätník Lesnej správy v Slovenskej Ľupči s prvým zápisom z roku 1892 (Lesy SR, š. p., Banská Bystrica, odštepný závod Slovenská Ľupča)

ho panstva. Prvým prednostom riaditeľstva bol Slovák Ing. Július Klimko. V rokoch 1933 až 1936 (po pôsobení v Žarnovici) tu bol riaditeľom Ing. Samuel Kriška. Riaditeľstvo spravovalo 15 lesných správ, ktoré boli od seba oddelené cudzími majetkami. Problémom bolo zlé pripojenie na verejnú dopravu, časté prekladanie dreva a využívanie najmä animálnej prepravy. V dvadsiatych rokoch sa tu vybudovala Delnianska lesná železnica (22,3 km).

Riaditeľstvo štátnych lesov a statkov v Liptovskom Hrádku spravovalo lesy na severných svahoch Nízkych Tatier a južných svahoch Vysokých Tatier. Nebolo to súvislé územie, ale malo výhodu, že sa celé nachádzalo v povodí Váhu. Išlo o najťažší terén na Slovensku, čo sa týka lesnej dopravy a stavby objektov. Dôležitú úlohu tu zohrávala najmä vodná doprava (drevo sa prepravovalo formou pltí i vo voľnom stave až do roku 1928), ktorá sa postupne nahradila lesnou železnicou (Čiernovážska lesná železnica) a budovaním ciest s cieľom zjednodušiť a zlacniť vývoz. Od roku 1921 tu bol riaditeľom Ing. Juraj Martinka. Jedným z riaditeľov bol aj Ing. Nikodém Panák, ktorý neskôr pôsobil v Banskej Bystrici. Riaditeľstvo malo 10 lesných správ.

Ing. Juraj Martinka viedol stavbu budovy Riaditeľstva Štátnych lesov a majetkov v Banskej Bystrici (1913 – 1916), bol riaditeľom Štátnych lesov a majetkov v Liptovskom Hrádku (1921–1930), zakladateľom Lesníckeho múzea pri Československom zemedelskom múzeu v Bratislave (1927) (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Tablo zamestnancov Štátnej lesnej správy v Hrádku nad Váhom (dnes Liptovský Hrádok), 1925 (Múzeum Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši)

Budova (vľavo) Riaditeľstva Štátnych lesov a majetkov v Žarnovici v 1. polovici 20. storočia (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Riaditeľstvo Štátnych lesov a majetkov v Žarnovici spravovalo lesy juhozápadného Slovenska a zahrnovalo 11 lesných správ. Žarnovica bola známa ako pltnícka stanica ešte roku 1924. Tu sa preberali plte prichádzajúce z Horehronia a zostavovali sa nové z dreva zvážaného povozmi k Hronu. Ešte v polovici 20. rokov tu neboli lesné železnice. V opise tohto riaditeľstva vyhotoveného roku 1926 sa v súvislosti s prípravou vychádzky členov Ústrednej jednoty československého lesníctva do lesov správy Piarg zdôrazňuje, že je potrebné začať investičnú činnosť. Po prevzatí parnej píly do réžie riaditeľstva sa začal budovať systém lesných železníc. Iniciátorom bol riaditeľ Ing. Samuel Kriška. V rokoch 1924 – 1927 sa budovala lesná železnica v smere na Hrabičov a Pavlovu lúčku. K jeho pôsobeniu na riaditeľstve v Žarnovici sa viaže i napísanie prvých dvoch pôvodných slovenských prác o lesnom hospodárení.

Riaditeľstvo Oravského komposesorátu bolo ustanovené nariadením ministerstva pôdohospodárstva v Prahe č. 14 386 z 28. 2. 1923 po zániku vnútenej správy. Popri riaditeľovi, ktorý vykonával administratívnu a hospodársku správu podľa smerníc a úprav správneho výboru a direktív ministerstva, tu malo dôleži-

Ing. Samuel Kriška, riaditeľ Štátnych lesov a majetkov v Žarnovici (1921 – 1934) a v Solivare (1934 – 1936), vysokoškolský profesor a popredný slovenský lesohospodár (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Sídlo správy a neskôr Riaditeľstva Oravského komposesorátu v Oravskom Podzámku (1923 – 1945) (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

té postavenie i valné zhromaždenie komposesorov. Ako rástol majetkový podiel štátu v komposesoráte, tak sa znižovala právomoc tohto zhromaždenia. Rozloha Oravského komposesorátu bola 32 806 ha a najväčšiu časť (85 %) tvorili lesy. Pozostával zo 6 lesných správ. Tak ako v predchádzajúcom období i po roku 1918 sa Oravský komposesorát zameriaval prevažne na exploatáciu lesného bohatstva. Dôležitým medzníkom v sprístupnení lesných plôch bolo vybudovanie lesnej železnice ešte počas vojny a jej následné rozširovanie a prepojenie jednotlivých tratí v polovici dvadsiatych rokov. Oravsko-kysucká lesná železnica s hlavným ťahom Zákamenné – Oščadnica s viacerými odbočkami mala roku 1930 dĺžku 110 km. Funkciu riaditeľa komposesorátu zastával do roku 1933 Ing. Nikodém Panák a potom Ing. František Vačlena.

Z čias Rakúsko-Uhorska prešli na jednotlivé lesné správy všetkých riaditeľstiev štátnych lesov tzv. patronátne povinnosti, medzi ktoré patrila aj starostlivosť o budovy – kostoly, fary a školy v obvode lesnej správy, kontrolné návštevy vedúcich správ v týchto objektoch, dodávky paliva ich zamestnancom. Jej pred-

stavitelia mali povinnosť presviedčať sa i o kvalite vyučovania a informovať o tom svoje nadriadené orgány. Množstvo archívnych písomností dokumentujúcich tento patronát štátnych lesov (v mnohých prípadoch i s vyčíslenými finančnými čiastkami) len potvrdzuje vážnosť a dôležitosť tejto povinnosti, ktorá zvyšovala význam a upevňovala postavenie lesných organizačných jednotiek v regióne a zároveň i celého štátneho podniku.

V podniku Štátne lesy a majetky pracovalo k 1. januáru 1938 1295 zamestnancov. Krátko po roku 1918 bol na Slovensku nedostatok odborného lesníckeho personálu. Riešil sa príchodom lesníkov z českých krajín, zamestnaných prevažne v lesnej administratíve. Uznesením vlády zo dňa 17. 7. 1928 bol schválený pre zamestnancov podniku Štátne lesy a majetky služobný poriadok. V ňom sa hneď v 1. časti uvádzajú úradnícke kategórie a pre ne predpísané potrebné stupne vzdelania. Ako nevyhnutné sa javilo vybudovať lesnícke školstvo na získanie dostatočného množstva kvalifikovaných lesných zamestnancov, na zabezpečenie, ochranu a zveľadenie štátneho lesného majetku. Svoju odbornú spôsobilosť získal výkonný personál prevažne v Liptovskom Hrádku na dvojročnej horár-

Riaditeľstvo št. lesov a statkov v Lipt. Hrádku

Čís. 8219-II/2-ex. 1941.

Ver.: Výročná správa za rok 1939 - doplnenie.

V Lipt. Hrádku, dňa 19. decembra 1941.

Zpravodajca: Ing. L. Mrer, lesný rada.
Riaditeľ: U.Ing., lesný I.tr.

Odpoveď k čís. 7492-1941. zo dňa

Prílohy:

MINISTERSTVO POĽNOHOSPODÁRSTVA
Ústredné riaditeľstvo Štátnych lesov a majetkov

Ministerstvo zemedelstva

Bratislava.
v Prahe.

Na horeuvedený výkaz predkladám ako doplňok k výročnej správe za rok 1939:

Intronity:	Dvrdi:	Ukoio:
1. Zmota paliva	585 prm	1484 prm
2./ Hodnota paliva	79.622.- Kč	
3./ Platy farárov a učitelov	18.196.85 "	
4./ Opravy a udržovanie kostelov:		
a./ kostelov	43.757.10 "	
b./ fár a vedl.budov	25.632.95 "	
c./ Škôl	100.130.60 "	
d./ iných stavieb	—	
5./ Amortizačné odpisy	7.425.-- "	
6./ Iné brezové	6.099.50 "	
Spolu:	281.367.15 Ks	
	14.217	
Na strátu:	267.150	

Riaditeľ:

Ministerstvo poľnohospodárstva
Ústredné riaditeľstvo Štátnych lesov a majetkov
ČÍSLO: 110
DOŠLO: 22. XII. 1941 PR.ČÍS.:
Pred. Oddelenie:

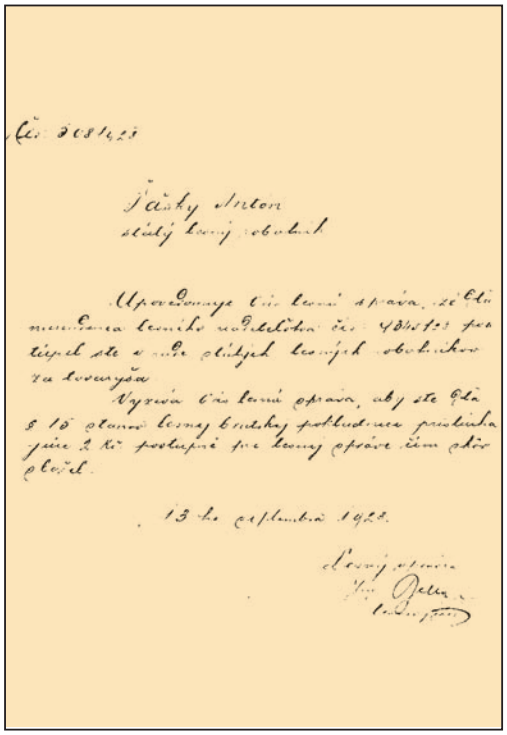
Čís. 3081/23

Ťaško Anton
stálý lesný robotník

Upovedomuje Vás lesná správa, že Vás menovala lesného voditeľom čís. 4385/23 pre tieto ste v rade stálych lesných robotníkov na lesnej správe

Vyzýva Vás lesná správa, aby ste dňa 5. 10 stanovu lesnej knižky poblednice prináležia pre 2 Kč postupné pre lesnej správe čím skôr dbali.

13 ks septembra 1923.

Lesný správca
Ing. Pelle

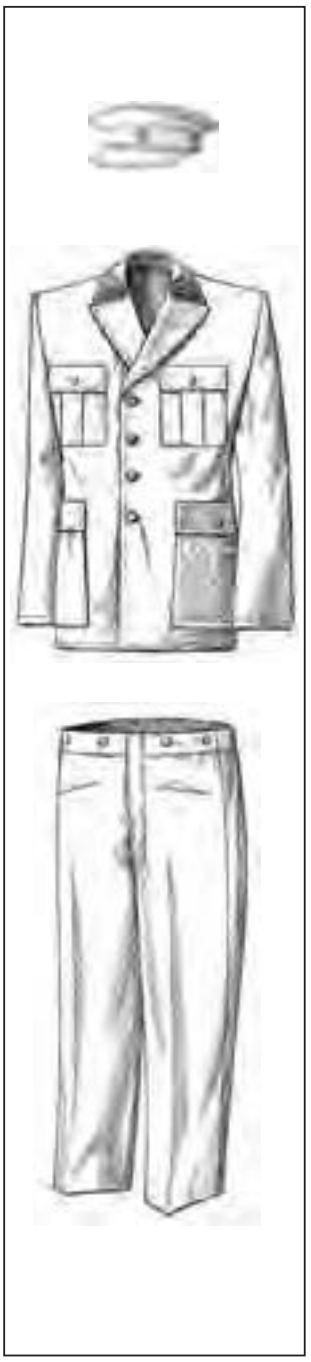

List Riaditeľstva Štátnych lesov a majetkov v Liptovskom Hrádku z 19. decembra 1941 adresovaný Ústrednému riaditeľstvu ŠLM v Bratislave s údajmi o patronátoch ako doplnok k výročnej správe za rok 1939 (Slovenský národný archív v Bratislave)

Menovanie Antona Ťaškého za tovariša v rade stálych lesných robotníkov v Lesnej správe Dobroč, 1923 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Ilustrácie lesníckych uniforiem zo Služobného poriadku pre zamestnancov podniku Štátne lesy a majetky z roku 1932 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Ing. Tibor Blatný, lesný hospodár a fytogeograf, zástupca ústredného riaditeľa Štátnych lesov a majetkov Slovenskej krajiny (1938 – 1945) (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Ing. Andrej Kavuljak, riaditeľ Štátnych lesov a majetkov v Banskej Bystrici v rokoch 1943 – 1949, historik lesníctva (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

skej škole, namiesto ktorej bola roku 1922 zriadená jednoročná škola pre lesných hájnikov a popri nej i drevársko-piliarska škola. Prvá stredná odborná lesnícka škola v ČSR vznikla v Banskej Štiavnici roku 1919 pod názvom Československá štátna stredná lesnícka škola. Roku 1922 bola premenovaná na Štátnu vyššiu lesnícku školu. Úsilie slovenských lesníkov presadiť obnovenie vysokej školy lesníckej v Banskej Štiavnici ako logickej pokračovateľky Vysokej školy baníckej a lesníckej sa skončilo bez podpory najmä českých poslancov na pôde Národného zhromaždenia. Záujemcovia o lesné inžinierstvo zo Slovenska študovali buď na lesníckom odbore Vysokej školy pôdohospodárskej v Brne, alebo na Českom vysokom učení technickom v Prahe.

S rozvojom lesníctva úzko súviselo budovanie centier nielen stredného a vysokého školstva, ale aj vedy a výskumu. Po roku 1918 bol ústredný výskumný ústav v Banskej Štiavnici úplne zničený a lesnícke výskumníctvo bolo treba budovať od základu. Pri Štátnej vyššej lesníckej škole v Banskej Štiavnici bola zriadená výskumná lesnícka stanica. Až roku 1936 sa stanica osamostatnila a pod vedením Ing. Dr. Bohuslava Polanského začala pracovať ako Štátny výskumný ústav pre lesnícku biológiu vrátane pokusnej lesníckej stanice v Kysihýbli. Roku 1926 bola obnovená i výskumná stanica v Liptovskom Hrádku, ktorá bola pričlenená k hájnickej škole.

Chýbajúca vysoká lesnícka škola, absencia lesníckej vedy a výskumnej činnosti na Slovensku zmobilizovali najmä lesnícke osadenstvo Štátnych lesov a majetkov, ktoré sa stretávalo so svojimi českými kolegami, publikovalo v celoštátnych časopisoch (Československý les, Lesnícka práce, Československý háj) i v slovenských lesníckych časopisoch (Lesník, Les a drevo) a pôsobilo v spoločných stavovských organizáciách (Ústredná jednota československého lesníctva, Spolok československých inžinierov a architektov). V tomto prostredí sa zrodili mnohé zaujímavé myšlienky, aktivity a najmä osobnosti slovenského lesníctva.

Lesný inžinier Tibor Blatný (pracovník riaditeľstva v Banskej Bystrici) bol botanik, fytogeograf, ktorý sa celý život venoval problematike prirodzeného rozšírenia lesných drevín na Slovensku. Spolu s Ing. Tiborom Šťastným ju knižne spracoval pod názvom Prirodzené rozšírenie lesných drevín na Slovensku (Bratislava 1959).

Popredný slovenský lesný hospodár Ing. Samuel Kriška (riaditeľ Štátnych lesov a majetkov v Žarnovici a potom v Solivare) bol priekopníkom moderného pestovania lesov s dôrazom na ich prirodzenú obnovu. Spolu s českým inžinierom Josefom Opletalom zabránil exploatačným ťažbám v slovenských štátnych lesoch na začiatku dvadsiatych rokov, ktoré požadovali najmä poslanci agrárnej strany. Je autorom prác s lesohospodárskym zameraním – Návod na vykonávanie ťažby a obnovy lesných porastov a Návod na výchovu lesných porastov.

V medzivojnovom období boli vypracované prvé slovenské historické práce z oblasti lesníctva. Ich autormi boli účtovný revízor štátnych lesných riaditeľstiev Július Barták (Z minulosti štátneho lesného hospodárstva v okolí Banskej Bystrice a Starých Hôr; Banská Bystrica 1929) a lesný hospodár Ing. Andrej Kavuljak (Oravský komposesorát; Praha 1930), zamestnanec riaditeľstva komposesorátu a neskôr riaditeľstva v Liptovskom Hrádku i v Banskej Bystrici.

Významnou inštitúciou, ktorej otvorenie pripravoval osobitný výbor na čele s predsedom Ing. Jurajom Martinkom (vtedajším riaditeľom Štátnych lesov a majetkov v Liptovskom Hrádku) od roku 1927 bolo Lesnícke múzeum pri Československom zemedelskom múzeu v Bratislave. Muzeálne zbierky sprístupnili 4. mája 1930 v budove terajšieho Slovenského národného múzea na Vajanského nábreží. Pri ich získavaní a zhotovovaní podali pomocnú ruku najmä zamestnanci riaditeľstiev Štátnych lesov a majetkov v Liptovskom Hrádku a v Banskej Bystrici.

Najstaršie zábery z manipulácie s drevom v štátnych lesoch na Pohroní okolo roku 1896
Spúšťanie dreva (Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici

Horárska
služobná knižka.

Titulný list z horárskej služobnej knižky Eugena Derera spravujúceho horársky okres Štubne zo Štátnej lesnej správy Staré Hory, 1932 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

V medzivojnovom období sa plocha bývalého lesného eráru obhospodarovaného štátnym podnikom rozšírila. Aj naďalej platil na Slovensku uhorský lesný zákon z roku 1879. Za nepriaznivých sociálno-ekonomických pomerov a lesnému hospodárstvu nie práve naklonenej spoločensko-politickej situácii sa podarilo presadiť myšlienku štátneho lesného podniku. Jeho následné fungovanie len potvrdilo správnosť rozhodnutia a postupné kroky štátneho lesného hospodárenia prinášali prvé úspechy. Riaditeľstvá štátnych lesov zamerali svoju činnosť na lesnú výrobu, robili sa cesty, zvážnice a chodníky, budovali sa lesné železnice, rozvíjali sa formy približovania a manipulácie s drevom. Rozširovala sa prirodzená obnova lesov. Zanikol systém lesných úradov a zaviedol sa nový systém lesných správ. Lesná správa sa stala ťažiskovou organizačnou jednotkou, ktorá zabezpečovala činnosť v zmysle lesného hospodárskeho plánu a podľa právnych predpisov. Výkonnými hospodárskymi jednotkami sa stali polesia. Tieto najnižšie zložky organizačnej štruktúry mali v nasledujúcich obdobiach najväčší podiel pri pestovaní lesov, ktoré zostalo dôležitým článkom činnosti akejkoľvek organizačnej formy lesného podniku.

Už roku 1922 bol predložený do Národného zhromaždenia návrh zákona na ochranu prírodných pamiatok. Žiaľ, nebol prijatý a ochrana prírody zákonnou cestou sa stala aktuálnou na Slovensku až po roku 1945. Jednotná organizácia štátnych lesov bola akýmsi vzorom pre ostatných väčších i menších vlastníkov lesov v pestovaní lesných porastov a v ich ochrane. Štátni lesní zamestnanci vyvíjali nemalé úsilie na ich záchranu a udržanie.

1938

Štátne lesy a majetky Slovenskej republiky

„Rok 1938 bol veľmi rušný na politické udalosti, čo malo viac-menej vplyv aj na lesné hospodárstvo. Tak v máji bolo povolaných niekoľko ročníkov zálohy na mimoriadne cvičenie, keď nastúpil aj jeden zamestnanec správy. Dňa 24. septembra bola vyhlásená všeobecná mobilizácia, a tak nastúpilo 6 zamestnancov správy… Dňa 6. októbra bola vyhlásená autonómia Slovenska v Žiline, čo malo za následok veľmi dôležité zmeny v osobách a vedení, ktoré sa uplatnili i v lesníctve. Štátne lesy na Slovensku sa osamostatnili s ústredím v Bratislave. Celé vedenie podniku prešlo do slovenských rúk. Generálnym riaditeľom Štátnych lesov a majetkov sa stal lesný radca Ing. J. Biringer a riaditeľom Riaditeľstva Štátnych lesov a majetkov v Banskej Bystrici Ing. Róbert Binder. Udalosti na počiatku roku mali za následok veľký dopyt po dreve a produktoch z dreva, keď sa počítalo na vojnu. Počas mobilizácie nastala všeobecná stagnácia v lesníctve, lebo bol nedostatok pracovných síl a povozov. Aj služba trpela nedostatkom personálu, hlavne ochranná, ale ľud sa choval dosť disciplinovane.“

Zo zápisu do pamätníka za rok 1938, zaslaného zo Správy Štátnych lesov v Slovenskej Ľupči v júni roku 1939 na schválenie riaditeľstvu v Banskej Bystrici.

Už 14. októbra 1938, týždeň po vyhlásení autonómie Slovenska a vymenovaní krajinskej autonómnej vlády, adresoval generálny riaditeľ Štátnych lesov a majetkov Karel Šiman ministrovi poľnohospodárstva informačnú správu. Venovala sa podniku Štátne lesy a statky v Prahe a obsahovala námety k správe časti podniku na Slovensku v súvislosti s uznesením ministerskej rady zo 7. októbra 1938, keď bola schválená dohoda so slovenskými ministrami o prechode kompetencií vo veciach slovenských do ich právomoci. Podľa tohto uznesenia prešla Ústredná správa Štátnych lesov a majetkov na Slovensku do kompetencie ministra Pavla Teplanského, ktorý začiatkom novembra zriadil komisiu na odlúčenie agendy Štátnych lesov a majetkov Slovenskej krajiny.

Uznesením slovenskej autonómnej vlády a výnosom ministerstva poľnohospodárstva v Prahe 18. 11. 1938 pod č. j. 105 681-VIII/1 sa utvorilo Ústredné riaditeľstvo Štátnych lesov a majetkov Slovenskej krajiny (ÚRŠLM), ktoré krátko pôsobilo v Prahe. Podnik bol najskôr začlenený pod ministerstvo poľnohospodárstva, ale po 14. marci 1939 sa začlenil pod ministerstvo hospodárstva ako jeho X. odbor. Štátne lesy a majetky Slovenskej republiky boli i naďalej spravované podľa zákona č. 404 z roku 1922 a vládneho nariadenia č. 206 z roku 1924. Jeho riaditeľom sa stal Ing. Jozef Biringer, jediný Slovák zamestnaný pred rokom 1938 na Ústrednom riaditeľstve Štátnych lesov a statkov v Prahe. Ako jeho zástupca pôsobil Ing. Tibor Blatný. Pri ústrednom riaditeľstve bol zriadený aj správny zbor rozhodujúci o dôležitých finančných a hospodárskych činnostiach podniku.

Organizácia podniku podobne ako v predchádzajúcom období mala spĺňať požiadavku jednotného vedenia, prispôsobenia sa hospodárskym pomerom a potrebám jednotlivých oblastí, dosahovať žiaducu rentabilitu. Viedenská arbitráž v novembri 1938 sa len v malej miere dotkla rozlohy pozemkového majetku podniku. Maďarsku boli odstúpené prevažne južné, málo lesnaté časti republiky

Pečiatka Ústredného riaditeľstva Štátnych lesov a majetkov Slovenskej krajiny, 1939 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Ing. Jozef Biringer, riaditeľ Ústredného riaditeľstva Štátnych lesov a majetkov Slovenskej krajiny (1938 – 1945) (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Ing. Róbert Binder, riaditeľ Štátnych lesov a majetkov v Banskej Bystrici v rokoch 1938 – 1942, neskôr vysokoškolský profesor a odborník v lesníckom stavebníctve (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Budova Riaditeľstva Štátnych lesov a majetkov vo Zvolene (1942) postavená podľa projektu architekta Emila Belluša (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Vychádzková palička Ing. Tibora Blatného, používaná i ako stolička, 2. polovica 20. storočia (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

a Slovensko sa stalo treťou najlesnatejšou krajinou Európy. Celý podnik s pozemkovým majetkom s rozlohou 406 173 ha (roku 1943) a s 1656 zamestnancami spravovalo i naďalej 5 riaditeľstiev – v Banskej Bystrici (riaditeľ Ing. R. Binder, od roku 1943 Ing. A. Kavuljak), v Liptovskom Hrádku (riaditeľ Ing. Andrej Brna), v Žarnovici (od 1. 1. 1942 sídlilo vo Zvolene, riaditeľom bol Ing. Ján Bella), v Solivare (riaditeľ Ing. Vojtech Bukovčan) a v Oravskom Podzámku (prednosta riaditeľstva Ing. Peter Železňák). Súčasťou ústredného riaditeľstva bolo i poľnohospodárske oddelenie (6 správ štátnych majetkov). Riaditeľstvá sa členili na lesné správy, ktoré viedli vysokoškolsky vzdelaní lesní hospodári (výmera 5000 – 10 000 ha) a tie rovnako ako v predchádzajúcom období na menšie prevádzkové jednotky: polesia (1200 – 2000 ha), píly, dielne na čele so stredoškolsky vzdelanými úradníkmi. Základné pracovné jednotky boli lesné ochranné okresy, hájnictvá (500 – 700 ha), dvory, sklady. Ich vedenie bolo zverené absolventom hájnických a drevársko-piliarskych škôl.

Roku 1943 podnik Štátne lesy a majetky spravoval 59 lesných správ, 15 píl (z nich 7 v prenájme), 3 lesné železnice, 1 semenársky závod, 6 správ štátnych majetkov a Oravský komposesorát. V tomto období z lesných majiteľov najväčšiu plochu lesov vlastnil slovenský štát. Z celkovej lesnej plochy Slovenska 1 458 739,37 ha (rozloha Slovenska bola 3 805 458 ha) štát vlastnil 28,8 % lesov. Na porovnanie súkromní majitelia obhospodarovali 33,5 % lesov, urbarialisti vlastnili 23,7 %, obce 10,6 % a cirkev 3,3 %. Podnik spravoval a udržiaval 1 765 objektov, 437,7 km lesných železníc s 25 parnými a 4 elektrickými lokomotívami (620 vozňov), 3 131,8 km lesných ciest a 842,8 km telefónneho vedenia. Najvýznamnejším článkom lesnej prvovýroby v podniku bola ťažba dreva, ktorá sa určovala hospodárskym plánom. Pri každom riaditeľstve sa popri pôvodných oddeleniach a referátoch zriadilo aj taxačné oddelenie, ktoré stanovovalo výšku predpísaného etátu i ďalšie hospodárske opatrenia na základe skúseností z minulého desaťročia. Práve zvýšená ťažba a následný rozsiahly vývoz dreva a drevných produktov (najmä do Nemecka, Protektorátu Čechy a Morava, Švajčiarska, Maďarska, Holandska) boli charakteristické pre Štátne lesy a majetky v tomto období, čo dokladajú štatistické údaje i slovenská tlač. Aj vypracovaný päťročný program na roky 1940 – 1944 sa venoval v rozšírenej miere najmä reprodukcii drevárskeho priemyslu, čo kládlo dôraz na ťažbu a prvotné spracovanie. Odbyt svojich drevných produktov uskutočňovali podniky prostredníctvom svojich obchodných oddelení a obchodného oddelenia pri ústrednom riaditeľ-

Meračský prístroj teodolit, značka Neuhöfer – začiatok 20. storočia (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

stve. Až 60 % vývozu dreva a drevných výrobkov štátu realizoval práve podnik Štátne lesy a majetky. Vývoz do Maďarska usmerňovalo i naďalej družstvo Dredoma v Bratislave s 51 % účasťou podniku.

Vládnym nariadením č. 121/1939 Sl. z. vznikla Lesnícka a drevárska rada (od roku 1941 Lesnícka a drevárska ústredňa) – poradný zbor ministra hospodárstva v lesnej ťažbe, distribúcii dreva a zásobovaní drevom. Mal presadzovať všeobecný celoštátny záujem pred súkromnými záujmami jednotlivých majiteľov lesov a drevárskych podnikov. Jej úlohou bola i podpora lesníckeho a drevárskeho školstva a výskumu. I v tejto oblasti nastali po roku 1938 zmeny. Pre výskum znamená určitú stagnáciu. Ústav pre pestovanie lesov a lesnú biológiu (pôvodne Ústav lesnej biológie v Banskej Štiavnici) sa obmedzil len na plnenie vládneho nariadenia č. 174/1939 Sl. z. o výbere lesného osiva a sadeníc. Druhý Ústav pre lesnú ťažbu a technológiu dreva (pôvodne Ústav pre lesnú ťažbu a lesnícku technológiu) nebol vôbec v činnosti. Významnou udalosťou slovenského lesníckeho školstva sa stalo vytvorenie odboru lesníckeho a poľnohospodárskeho inžinierstva pri Slovenskej vysokej škole technickej v Bratislave roku 1939. Lesnícke disciplíny sa tu podujali prednášať Ing. Samuel Kriška, Ing. Koloman Kosljar (od roku 1942 predseda Lesníckej a drevárskej ústredne) a ďalší. V školskom roku 1942/1943 bola otvorená vyššia drevársko-piliarska škola a ďalšia Štátna škola pre lesných hájnikov v Žarnovici. V tomto období vzniklo i niekoľko zaujímavých lesníckych a drevárskych knižných prác. Významné bolo dielo prof. Ing. Samuela Krišku Drevná tvorba (Bratislava 1941), ako aj Rukoväť pre drevorubača (Bratislava 1940) od Ing. Kolomana Kosljara a Ing. Ladislava Dérera, ďalej prvé Dejiny lesníctva a drevárstva na Slovensku (Bratislava 1942) od Ing. Andreja Kavuljaka (dodnes neprekonané) a Vývin lesníckeho školstva na Slovensku (Bratislava 1942) od Júliusa Bartáka. V polovici tridsiatych rokov sa zmenil názov lesníckeho periodika Slovenské lesné a drevárske hospodárstvo na týždenník Les a drevo, ktorý vychádzal do roku 1944.

Zabehnutá stará organizačná štruktúra podniku Štátne lesy a majetky sa osvedčila a dokázala pretrvať i v krátkom zložitom období samostatnosti Slovenska, keď odišlo okolo 200 zamestnancov českej národnosti (zväčša z vyšších úradníckych miest) i v časoch nebezpečných vojnových udalostí. Roku 1943 sa uskutočnila evakuácia Ústredného riaditeľstva Štátnych lesov a majetkov z Bratislavy do Zvolena.

Lesníctvo bolo dôležitou súčasťou národného hospodárstva Slovenska. Dôsledkom politickej orientácie Slovenska na fašistické Nemecko, ktoré stálo pri zrode jeho samostatného štátu, bola zrejmá previazanosť slovenského lesného hospodárstva s jeho hospodárskou a politickou hegemóniou. To sa odrazilo i v lesníckej a drevárskej politike vojnového slovenského štátu. Množstvo drevnej suroviny na území Slovenska pritiahlo záujem zo strany nemeckých monopolov. Beráteri – nemeckí poradcovia – pôsobili aj v lesníctve a veľká časť drevnej produkcie sa exportovala do Nemecka, ale aj Švajčiarska a Protektorátu Čiech a Moravy.

Politické rozhodnutia určovali orientáciu i jedného z najvýznamnejších podnikov slovenského hospodárstva v období vojny – Štátnych lesov a majetkov. O zintenzívnení kontaktov podniku s Nemeckom svedčí nielen rozsiahly vývoz, ale i stretnutia s nemeckými lesníckymi odborníkmi, prenajatia najlepších poľovných revírov predstaviteľom Nemeckej ríše, návštevy nemeckých lesníkov v podniku (Žarnovica 1941) a exkurzie slovenských štátnych lesných zamestnancov do Nemecka.

Na jednej strane existovalo oficiálne stanovisko vedenia a na druhej strane boli najnižšie články organizačnej štruktúry, ktoré fungovali priamo v teréne v zložitých ekonomických podmienkach a pod tlakom udalostí odohrávajúcich

Do služby vezmi so sebou: služobnú knižku, mapu polesia (okresu), robotnícky a priestupkový denník, cerúzu, belasú kriedu, značkovačku (ciachovačku), skladací meter, služobnú zbraň s nábojmi a podľa možnosti aj ďalekohľad.

Povinnosti výkonného lesného personálu, Bratislava 1941 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Pečiatka Riaditeľstva Oravského komposesorátu v Oravskom Podzámku, 1939 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Drevorubačov pri práci svedomite kontroluj, aby stromy rúbali odborne, nenechávali vysoké pne, aby duby stínali skoro pri zemi, ohrevné drevo ukladali na predpísanú mieru a podľa predpísaných sortimentov do hraníc.

Povinnosti výkonného lesného personálu, Bratislava 1941 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

sa v ich najbližšom okolí. Rodiaci sa odboj proti fašizmu a prípravy na povstanie sa začínali práve tu. Lesy sa stali tak ako vždy v kritických situáciách ohrozujúcich život miestom ochrany, bezpečia a pre tých odvážnejších i miestom prípravy na boj. A bolo jedno, či je ich majiteľom štát, urbár či cirkev. Lesní zamestnanci (lesní robotníci, drevorubači, horári, úradníci) najlepšie poznali terén – lesné cesty a chodníky. Za cenu straty stálej služby, roboty či dokonca slobody a života sa kontaktovali s ilegálnymi pracovníkmi, ukrývali partizánov a vojenských zajatcov, ktorým sa podarilo ujsť, zabezpečovali šatstvo a potraviny, pomáhali stavať partizánske úkryty, plnili osobitné úlohy (kontakt so spojkami, správy o pohybe nemeckých vojsk, zabezpečovali slovenské platidlá a vykonávali odstrel zveri). Mnohí štátni zamestnanci sa po vypuknutí Slovenského národného povstania pridali k partizánskym jednotkám. O týchto udalostiach vypovedajú pomníky padlým a pamätníky bojov v katastroch štátnych lesov, zápisy v kronikách (lesné správy ich viedli ešte od predmníchovskej republiky), výpovede účastníkov a dlho ich pripomínali aj pamätné športové podujatia (Memoriál Dmitrija Venerovského).

Lesná chata pri Čremošnom (Lesná správa Mošovce) – miesto rokovania ilegálnej SNR a vojenského ústredia 27. 7. 1944 (Archív Múzea SNP v Banskej Bystrici)

Pohľad na Soliská – severné svahy Chabenca, kde bol rozmiestnený Hlavný štáb partizánskeho hnutia a časť jednotiek 2. paradesantnej brigády a odkiaľ 10. 11. 1944 po prepade nemeckými fašistami vyšiel HŠPH na prechod cez Chabenec, ktorý historici nazývajú „pochod smrti“ (Archív Múzea SNP v Banskej Bystrici)

Počas bojov v rokoch 1944 – 1945 utrpelo celkovo lesné hospodárstvo stámiliónové škody. Veľké lesné plochy boli zničené streľbou, nekontrolovateľným rúbaním, stovky lesných stavieb (horárne, poľovnícke chaty, drevorubačské koliby) a domov robotníkov boli vypálené a zbúrané.

Všeobecne je pre obdobie rokov 1939 – 1945 v súvislosti s hospodárením v štátnych lesoch charakteristická zvýšená ťažba dreva až do tej miery, že sa odčerpávalo aj z časti prírastku, ktorým mali byť zabezpečené budúce generácie. Vznikala tzv. preťažba porastov, a to zväčša tých cennejších a čo najbližšie stojacich. Najmä pod vplyvom vecného plnenia z vojenskej dohody uzavretej 8. októbra 1944 medzi Slovenskou republikou a Nemeckou ríšou sa siahlo na zásoby dreva v lese, na skladoch i pílach Štátnych lesov a majetkov.

Pečiatka Riaditeľstva ŠLM v Banskej Bystrici a podpis jeho riaditeľa R. Bindera, 1941 (Štátny archív v Banskej Bystrici)

Kladne možno hodnotiť otvorenie lesníckeho štúdia na vysokej škole, usporiadanie odborných kurzov pre drevorubačov, zlepšenie sociálneho a mzdového postavenia zamestnancov podniku Štátne lesy a majetky. Za pozornosť stojí i rozvoj zberu lesného ovocia a liečivých rastlín, ktorých sa v podniku podarilo komerčne podchytiť najmä prostredníctvom Semenárskeho závodu Štátnych lesov a majetkov v Liptovskom Hrádku. I v tomto období sa jednoznačne ukázal rozdiel medzi vyššou úrovňou spravovania štátnych lesov a úrovňou spravovania ostatných lesných plôch.

Vojna zasiahla hlboko do politického, spoločenského a hospodárskeho života našej krajiny. Neobišla ani lesníctvo. Ľudské životy zostali nenahradené, miesta v srdciach po rodinných príslušníkoch, nadriadených, kolegoch a kamarátoch zostali nezaplnené. Život sa však vo všetkých oblastiach pomaly normalizoval. Postupne sa odstraňovali tie najzreteľnejšie hmotné škody, ktoré boli na Slovensku spôsobené po približne ôsmich mesiacoch bojov na jeho území. Státisíce hektárov polí a lesov bolo zamínovaných a poškodených budovaním zákopov a opevnení. Zničené boli stovky lesných objektov, železníc a mostov. Chýbali rušne, vozne, kone, používané v lesnej doprave. Zničili a demontovali sa rozličné strojové zariadenia, boli vyprázdnené sklady paliva a rôznych drevných produktov.

Organizácia a práca v lesníctve sa postupne normalizovala v nových politických podmienkach. Ako pokračovanie predmníchovskej republiky vznikla Československá republika (bez územia Podkarpatskej Rusi), ale postavenie Slovenska následkom vývoja na jeho území po udalostiach roku 1938 a najmä po vyhlásení SNP bolo odlišné. Košický vládny program (5. 4. 1945) potvrdil územnú autonómiu Slovenska, žiaľ právomoci SNR a jej výkonného orgánu Zboru poverenikov boli postupne oslabované. Politickým systémom bola po roku 1945 „ľudová demokracia“ na čele s prezidentom, vládou a národným zhromaždením.

V lesnom hospodárstve sa pod vplyvom politických udalostí uskutočnili výrazné zmeny najmä vo vlastníckych vzťahoch. Držba lesov prešla zmenami, aké nemali obdobu v doterajšom vývine lesníctva. Ako celá ekonomika i lesníctvo bolo ovplyvnené politikou Komunistickej strany Československa. Celá organizácia štátnych lesov sa postupne prispôsobovala podmienkam ľudovej demokracie.

Najskôr sa prejavilo úsilie zlúčiť oba fungujúce podniky v Čechách (Státní lesy a statky) a na Slovensku (Štátne lesy a majetky), ale dohody medzi vládou a SNR z rokov 1945 a 1946 sa priklonili k názoru kvalitnejšieho riadenia podnikov z bližšieho centra. Na Slovensku sa ešte roku 1945 uskutočnilo rozčlenenie spoločného podniku Štátne lesy a majetky na dva samostatné podniky Štátne lesy a Štátne majetky. Tento stav sa uzákonil dodatočným vládnym nariadením č. 40/1946 Zb. z. a n. Priamym nadriadeným podniku bolo Ústredné riaditeľstvo Štátnych lesov (URŠL) v Bratislave, ktoré vytvorilo VIII. odbor Povereníctva SNR pre pôdohospodárstvo a pozemkovú reformu (PPPR). Ústredné riaditeľstvo za účasti správneho zboru podniku malo na starosti hlavné vedenie, inšpekciu a kontrolu podniku prostredníctvom odborových oddelení a referátov. Prednostom VIII. odboru PPPR sa stal ústredný riaditeľ Štátnych lesov Ing. Ladislav Dérer.

Meranie teodolitom, 40. roky 20. storočia (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Ing. Ladislav Dérer, ústredný riaditeľ Štátnych lesov a majetkov na Slovensku v rokoch 1945 – 1948, vedecký pracovník a autor publikácií z oblasti lesnej ťažby (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Smaltovaná tabuľa s označením Správa Štátnych lesov vo Svätom Antole, 1945 – 1948 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

V zime má lesník žatvu – ťažbu dreva. Kým nenapadne sneh, robia sa prebierky, potom začína sa ťažiť v kmenovinách naholo, a keď napadne dosť snehu, aj v zmladzovacích rúbaniskách. Ťažbe venuj všetky svoje schopnosti a pamätaj, že riadne spracovanie vyrúbaných stromov je povinná úcta k predchodcom, čo ich vypestovali, a k zamestnávateľovi, ktorý ti dôveruje. Drevo je cenná surovina, a preto narábaj s ním šetrne a pri jeho rúbaní, zbližovaní a vývoze chráň porast.

Povinnosti výkonného lesného personálu, Bratislava 1941

Ústrednému riaditeľstvu bolo podriadených päť riaditeľstiev Štátnych lesov a dve exponované inšpekcie Štátnych lesov ako orgánov II. inštancie. Sídla riaditeľstiev sa v podstate nezmenili. Zostali nimi Banská Bystrica na čele s riaditeľom Ing. Andrejom Kavuljakom, Zvolen s riaditeľom Ing. Karolom Kozlíkom, Liptovský Hrádok s riaditeľom Ing. Františkom Žilákom, Solivar a potom Košice s riaditeľom Ing. Ľudovítom Šuhajíkom (vyhláška PPPR č. 305 z 12. 11. 1945 o premiestnení Riaditeľstva Štátnych lesov v Solivare do Košíc) a Oravský Podzámok s riaditeľom Ing. Jozefom Kyjom (nariadenie SNR č. 78 z 24. 7. 1945 o zániku Oravského komposesorátu, vyhláška PPPR č. 1301 z 2. 5. 1946 Úr. v. o zriadení Riaditeľstva Štátnych lesov v Oravskom Podzámku). Novovytvorené boli exponované inšpekcie (vyhláškou č. 11/1947 Ú. v. premenované na riaditeľstvá) v Piešťanoch na čele s prednostom Ing. Júliusom Kňazovickým a v Revúcej s prednostom Ing. Ľudovítom Drobom. Systém nižších organizačných jednotiek Štátnych lesov sa vlastne nezmenil. Pod riaditeľstvá patrilo roku 1947 103 správ, 303 polesí, 1143 lesných ochranných okresov. V správe Štátnych lesov Slovenska bola od roku 1946 Taxácia štátnych lesov, 3 správy lesných železníc, Riaditeľstvo semenárskeho závodu a Riaditeľstvo drevospracujúcich závodov Štátnych lesov, ktoré riadilo 24 správ štátnych píl, 15 správ drevoskladov a správu preglejkárskeho závodu. Obchod s drevom a jeho dodávky pre drevospracujúci priemysel bol jednou z rozhodujúcich činností podniku. Prvú inštanciu predstavovali lesné správy, správy píl, železníc, semenárskych závodov, drevoskladov, ktoré sa ďalej členili na polesia a lesné ochranné okresy.

Z rozlohy Slovenska 4,9 mil. ha predstavovala lesná pôda roku 1945 1,634 mil. ha. Štátne lesy mali roku 1946 výmeru 405 740 ha, čo predstavovalo približne 25 % z celkovej lesnej pôdy. Už roku 1948 bola výmera štátnych lesov 812 214 ha, čo znamenalo zvýšenie o vyše 100 %. Radikálnu zmenu vlastníckych vzťahov v lesnom hospodárstve spôsobilo nariadenie SNR č. 4/1945 Zb. o konfiškácii poľnohospodárskeho a lesného majetku Nemcov a Maďarov, ako aj zradcov a nepriateľov slovenského národa a vytvorení tzv. vnútenej správy, ktorá postupne presunula ich riadenie pod najbližšie správy Štátnych lesov, respektíve sa z nich zriadili nové samostatné správy (vyhlášky PPPR č. 10/1947 a 308/1947 Ú. v.). Pod tieto správy prechádzali aj tzv. nerešituované lesné majetky a lesy z revízie 1. pozemkovej reformy. Nové lesné celky sa zaraďovali medzi kmeňové štátne lesy a takto vytvorený zospoločenštený (zaužívaný bol termín socialistický) lesný majetok sa stal reprezentantom lesného hospodárstva štátu. Roku 1945 bol vypracovaný tzv. Lesplán s podtitulom Hospodársky a sociálny plán obnovy a or-

Poverenictvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy, sekcia „B" (pozemková reforma) v Bratislave.

Zápisnica

napísaná dňa 15.novembra 1949.

v Hornom Turčeku

o prevzatí lesného majetku býv. majiteľov:
drobní nem.vlastníci-urbárníci

obyv. v Hornom Turčeku

Prílohmi:

1. Za Poverenictvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy sekcia „A" odbor VII (bývalé riaditeľstvo štátnych lesov): Ing.Ján Likier, Ing.Ján Stoblo,
2. Za Poverenictvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy sekcia „B", pripojené za Pracovná skupina sekcie „B" (pozemková reforma): Ján Kanina
3. Za obecný národný výbor (komisiár, správna komisia): Ján Štyrlík,predseda, Ondrej Benčík.
4. Za obecnú roľnícku komisiu: Ondrej Benčík,predseda JRNK.
5. Za vnútenú (ročenú) správu konfiškovaného majetku: Ján Štyrlík,vnút.správca.
6. Za bývalého vlastníka: za les.ob.ROV,Inž.Ladislav Ondrejka.

Predmet rokovania:

Predmetom rokovania je prevzatie lesného majetku do držby a užitku československého štátu (Ústredného riaditeľstva štátnych lesov). Prevzatý majetok bol zmocnením Predsedníctva Slovenskej národnej rady skonfiškovaný podľa nariadenia čís. 104/1945 Sb. n. SNR.
Ide o lesný orbapôdfonds, Mord Ľeľa v kat. území Horný Turček.

Tento lesný majetok sa dnešným dňom preberá a pridelieja podľa § 11 nariadenia čís. 104/1945 Sb. n. SNR do držby a užitku Ústredného riaditeľstva štátnych lesov, spolu s drevinovými zvyškami. Ďalej sa preberá poľnohospodársky priemysel, ako aj príslušné dopravné zariadenie so zvonjom a vrchným krížom lesnej železnice, vozidlá, pečkom, lokomotívami, drezinami a pod. (§ 11 nar. č. 104-45 Sb. n. SNR).

Zápisnica o prevzatí lesného majetku bývalých majiteľov drobných nemeckých vlastníkov – urbárnikov – v Hornom Turčeku do držby a úžitku československého štátu (Ústredného riaditeľstva Štátnych lesov) – 15. november 1949 (Slovenský národný archív v Bratislave)

ganizácie lesníctva v Československej republike podpísaný bývalým generálnym riaditeľom Štátnych lesov a statkov Ing. Dr. K. Šimanom. Bol to vlastne prvý tlačený dokument, ktorý sa zaoberal lesníckou politikou a najdôležitejšími úlohami povojnového podnikového lesníckeho hospodárenia. Jeho ďalší vývoj bol ovplyvňovaný ideami Košického vládneho programu, ktoré sa postupne realizovali v dôsledku konfiškačného dekrétu a pozemkových reforiem. Zásadná zmena v držbe lesnej pôdy viedla k prebudovaniu celého systému lesného hospodárstva.

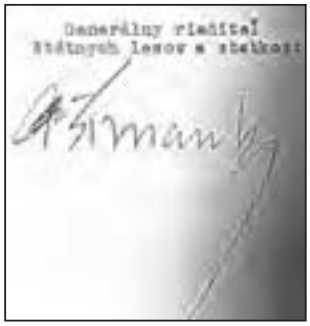

Podpis Ing. Karola Šimana, generálneho riaditeľa Štátnych lesov a majetkov

V národnom hospodárstve sa začal uplatňovať dvojročný hospodársky plán (1947 – 1948) a v jeho rámci bol vypracovaný Dvojročný lesný plán, ktorý stanovil čiastkové úlohy lesného hospodárstva dotýkajúce sa ťažby dreva a odbytu surového dreva, zalesňovania, lesných škôlok, lesného osiva a lesnícko-technickej ochrany pôdy (zahrádzanie bystrín). Dôležitou úlohou bolo zabezpečenie dostatku pracovných síl, mechanizácie práce a stavebných investícií v lesníctve. Základnou požiadavkou hospodárskeho plánu v poľnohospodárstve bolo dosiahnuť na konci roku 1948 predvojnovú úroveň výroby. Pre lesníctvo to pre jeho špecifickosť znamenalo uspokojiť požiadavky súvisiace s potrebou dreva (zabezpečiť drevospracujúci priemysel) a zároveň splniť podmienky a potreby vlastného lesného hospodárstva.

1948

Štátne lesy a majetky v Bratislave

Februárové udalosti roku 1948 ovplyvnili vo všeobecnosti radikálnym spôsobom fungovanie celej povojnovej slovenskej spoločnosti a zároveň znamenali začiatok hlbokých v mnohých prípadoch až existenčných zmien v živote jednotlivcov. Prevzatie politickej moci v krajine komunistickou stranou ovplyvnilo rozsah a organizáciu štátnych lesov. Značne posilnilo socialistický sektor lesného hospodárstva. Zo strany ministerstva poľnohospodárstva sa podnikali kroky smerujúce k zlúčeniu všetkých troch podnikov na území Československa. Na základe vládneho nariadenia č. 25/1948 Zb. z. a n. z 5. marca 1948 boli zlúčené 3 podniky: Státní lesy a statky (Čechy a Morava), Štátne lesy (Slovensko) a Štátne majetky (Slovensko) do jedného podniku s názvom Štátne lesy a majetky (ŠLM). Spravovanie podniku sa dialo podľa zásad obchodného hospodárenia vo vládnom nariadení č. 206/1924. Hlavné vedenie podniku patrilo ministrovi pôdohospodárstva a ním vytvorenému správnemu zboru. V prvom rade nastalo zlúčenie Ústredného riaditeľstva Štátnych lesov a Ústredného riaditeľstva Štátnych majetkov do spoločného Ústredného riaditeľstva Štátnych lesov a majetkov (ÚRŠLM) v Prahe i v Bratislave. Na Slovensku tvorilo VIII. odbor Poverenictva pôdohospodárstva a pozemkovej reformy (sekcia lesy „L“ a sekcia majetky „M“). Ústrednému riaditeľstvu podliehalo Riaditeľstvo drevospracujúcich závodov Štátnych lesov (RDZ-ŠL) v Bratislave. Prednosta RDZ-ŠL bol súčasne riaditeľom Bučiny – drevopriemyselnej účastinnej spoločnosti vo Zvolene, v ktorej vlastnil podnik ŠLM 66 % účastín.

S platnosťou od 1. októbra 1948 boli zrušené všetky riaditeľstvá Štátnych lesov. Na druhej strane správy Štátnych lesov boli povýšené na riaditeľstvá, ktoré podliehali priamo ÚRŠLM v Bratislave. Úlohou riaditeľstiev bolo organizovať výrobu. Usmerňovanie a kontrolu nad nimi zabezpečovali exponovaní úradníci (15) hospodársko-technickej kontroly ako inšpekčných orgánov ÚRŠLM. Od 1. októbra patrili do oblastných lesných inšpekcií. Právomoc Riaditeľstva drevospracujúcich závodov prešla na ÚRŠLM a jeho oddelenie pre lesný priemysel a rovnako Riaditeľstvo semenárskych závodov sa začlenilo pod ústrednú inšpekciu.

Základnou jednotkou už neboli správy, ale riaditeľstvá, ktoré sa členili na prevádzkové jednotky – polesia a lesné ochranné okresy. Do správy týchto ria-

diteľstiev sa znova pričlenili píly, drevosklady a lesné železnice. Zároveň sa začali vytvárať samostatné špecializované útvary, napr. pobočky Taxácie štátnych lesov. Trojstupňový systém riadenia, ktorý sa vytvoril v poslednej tretine 19. storočia v prostredí vtedajších erárnych (štátnych) lesov prestal fungovať a nahradil ho dvojstupňový systém riadenia lesov (ústredné riaditeľstvo – riaditeľstvo), ktorého zmyslom bola decentralizácia, samostatnosť a zníženie administratívy. Táto zmena systému riadenia predstavovala začiatok častých organizačných zmien v pomerne krátkych časových intervaloch. Prevod väčšiny lesov do vlastníctva štátu (alebo do jeho užívania) a uplatnenie jednotného riadenia neznamenalo len zaistenie zásobovania národného hospodárstva drevnou surovinou, ale bolo prvým krokom k starostlivosti aj o ostatné funkcie lesa.

1949

Československé štátne lesy, n. p.

Už od prvého päťročného plánu sa zmenila organizácia štátnych lesov. Podľa vládneho nariadenia č. 315/1948 Zb. z. a n. z 30. decembra 1948 a na základe zákona č. 312/1948 Zb. z. a n. z 22. decembra 1948 vznikli z majetkovej podstaty podniku Štátne lesy a majetky dva samostatné národné podniky: Československé štátne lesy, n. p., a Československé štátne majetky, n. p.

Znak Československých štátnych lesov, n. p., z roku 1949 (Slovenský národný archív v Bratislave)

Ing. František Papánek, oblastný riaditeľ Československých štátnych lesov, n. p., roku 1949 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Marek Smida, oblastný riaditeľ Československých štátnych lesov, n. p., roku 1950 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Július Chovanec, roku 1951 oblastný riaditeľ Československých štátnych lesov, n. p., na Odborno-politickej škole ČSŠL v Palárikove (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Československé štátne lesy, n. p., (ČSŠL) podliehali ministerstvu pôdohospodárstva a boli spravované 20-členným správnym zborom, ktorému predsedal generálny riaditeľ stojaci na čele ústredného riaditeľstva so sídlom v Prahe. V Bratislave vzniklo Oblastné riaditeľstvo štátnych lesov (ORŠL), ktorého riaditeľ bol zároveň aj námestníkom ústredného riaditeľa v Prahe. Vo funkcii oblastného riaditeľa sa vystriedali prof. Dr. Ing. František Papánek, Marek Smida (od roku 1950) a Július Chovanec (1951). Význam tohto organizačného opatrenia spočíval v tom, že štátne lesy prestali byť súčasťou pôdohospodárskeho rezortu a nadobudli charakter vyslovene podnikový. Zároveň národný podnik mal byť zárukou lepšieho a hospodárnejšieho uskutočňovania lesnej prvovýroby a mali sa v ňom vytvárať podmienky na prechod k socialistickému hospodáreniu.

Prvý riaditeľ ORŠL František Papánek vítal nový lesný podnik v článku „Štátne lesy v päťročnici národným podnikom“ (Poľana, 1949, č. 1, s. 4) slovami: *„Utvorenie národného podniku je výsledkom snahy odbyrokratizovať tento štátny podnik a dať mu pružný rámec, ktorý uľahčí splniť veľké výrobné a hospodárske úlohy, ktoré štátnemu lesnému hospodárstvu ukladá päťročnica.“*

ORŠL bola organizácia s veľkým počtom zamestnancov, so štruktúrou funkčných útvarov (sociálna politika, plánovanie, podnikové hospodárstvo, hospodársko-technická kontrola) a tzv. odborných ústredí, ktoré organizovali lesnú výrobu, investičnú a obchodnú činnosť (lesná prevádzka, lesný priemysel, stavby, obchod a nákup, predaj). Sídlilo v Bratislave, len niektoré oddelenia boli umiestnené vo Zvolene (osobné a likvidačné, oddelenie pre pozemkovú držbu). Základnými, samostatnými hospodárskymi jednotkami podniku boli lesné závody (LZ), semenárske závody, stavebné výkonné oblasti a závody pomocnej výroby (taxačné, stavebné, železničné a mechanizačné). Organizačné členenie ďalej fungovalo v podobe lesný závod – polesie – lesný ochranný okres.

Medzičlánkom medzi ORŠL a závodmi boli krajskí zmocnenci, lesní a priemyselní inšpektori, účtovní revízori. Všetci tvorili akési detašované orgány, ktoré sa 1. januára 1950 premenili na krajské inšpektoráty štátnych lesov (Bratislava, Košice, Banská Bystrica, Žilina, Prešov). Dvojstupňový systém riadenia sa tak vlastne znova vrátil k trojstupňovému.

Na prelome štyridsiatych a päťdesiatych rokov sa znova rozšíril majetok Československých štátnych lesov, n. p. Roku 1950 spravovali 2,42 mil. ha, t. j. 55 % lesov celej ČSR. Ešte roku 1949 bol zákonom č. 279 zrušený obecný majetok a vládnymi nariadeniami č. 90 a 124/1950 Zb. sa umožnilo pričleniť obecné lesy s rozlohou 580 000 ha k majetku štátnych lesov. Na Slovensku patrilo asi 63 % lesov štátu. Rozvinula sa i organizácia štátnych lesov. Vytvorili sa nové špecializované jednotky. Do lesnej výroby a do výstavby sa zavádzala nová technika. Stále bola jeho súčasťou aj drevárska zložka. V podniku sa zaviedlo tak ako v celom hospodárstve krajiny plánovanie (päťročné plány) a prvky chozrasčotu. Od roku 1949 sa pracovalo na prvej inventarizácii lesov, ktorá bola nariadená vyhláškou č. 3021/1948.

V lesných závodoch sa od februára 1948 vytvárali pod tlakom novej politickej moci závodné organizácie Komunistickej strany Slovenska, ktoré sa popri riaditeľovi a závodnej rade vyjadrovali k najdôležitejším veciam závodu a zúčastňovali sa na jeho riadení.

1952

Hlavná správa lesov

Hlavná správa lesného priemyslu

Súčasť propagácie Povereníctva lesov a drevárskeho priemyslu v rokoch 1951 – 1956 (Slovenský národný archív v Bratislave)

Smaltovaná tabuľa s označením Správy lesného hospodárstva Liptovský Hrádok, 50. roky (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Po troch rokoch nasledovala ďalšia, v poradí tretia organizačná zmena od oslobodenia. Od 1. októbra 1951 prestal fungovať národný podnik Československé štátne lesy. Štátne lesy ako forma lesného podniku prestali existovať. Na základe zákona č. 74/1951 a vládneho nariadenia č. 75/1951 Zb. vznikol prvýkrát v histórii ČSR rezort, ktorý si dal do názvu slovo „lesov“ – vzniklo samostatné ministerstvo a na Slovensku Povereníctvo lesov a drevárskeho priemyslu (PLDP). Jeho hlavnou úlohou mala byť starostlivosť o ochranu lesného hospodárstva a odstránenie disproporcie medzi rozvojom lesného hospodárstva a drevárskym priemyslom. Zákonom č. 124/1951 boli zrušené lesné závody a zároveň sa odčlenilo pestovanie lesa od ťažby. V rámci povereníctva sa vytvorili hlavné správy pre riadenie jednotlivých úsekov lesného hospodárstva a priemyslu spracovania dreva. Vznikla Hlavná správa lesov v Bratislave (riaditeľ Július Chovanec) a Hlavná správa lesného priemyslu v Bratislave (riaditeľ Vojtech Antal, neskôr dlhoročný podnikový riaditeľ Štátnych lesov v Banskej Bystrici). Pri novej zmene organizácie a hospodárenia v štátnych lesoch sa brali do úvahy skúsenosti sovietskeho lesného hospodárenia.

Hlavná správa lesov (HSL) sa starala o obnovu, pestovanie a ochranu lesa. Zároveň dozerala na odborné spravovanie neštátnych lesov a lesodohliadaciu službu pri okresných a krajských národných výboroch. Pod Hlavnou správou lesov sa v jednotlivých krajoch vytvorili krajské správy lesov (KSL), ktoré ďalej riadili správy lesného hospodárstva (SLH). Týmto správam patrili polesia, ktoré sa rozdeľovali na lesné úseky. Hlavná správa lesov riadila i Lesprojektu, n. p., Zvolen.

Hlavná správa lesného priemyslu (HSLP) riadila ťažbu najskôr prostredníctvom piatich národných podnikov s krajskou pôsobnosťou. Po roku nastala v lesnom priemysle reorganizácia a od 1. januára 1953 bolo vytvorených 27 nových národných podnikov lesného priemyslu. Podniky lesného priemyslu sa ďalej členili na ťažbové obvody a majstrovské úseky.

Piliarsku výrobu riadilo PLDP prostredníctvom Hlavnej správy drevárskej prvovýroby a drevársky priemysel prostredníctvom Hlavnej správy drevárskej druhovýroby.

Zatiaľ čo v riadení pestovnej činnosti zostal trojstupňový systém a správy lesov a správy lesného hospodárstva boli rozpočtovými organizáciami, ťažbová činnosť sa vykonávala v dvojstupňovej forme riadenia. Podniky lesného priemyslu pracovali podľa chozrasčotu (hospodárenie v socialistickom hospodárstve podľa vlastného rozpočtu, ktorý je stanovený plánom). Táto forma organizácie lesného hospodárstva, pri ktorej sa uplatnil princíp špecializácie výrobnej činnosti, síce pomohla prekonať ťažkosti v organizovaní zásobovania drevom, ale na druhej strane priniesla nové problémy súvisiace s odlišnými cieľmi týchto organizácií. Na štátny rozpočet napojené krajské správy lesov a správy lesného hospodárstva sa snažili dôsledne o zachovanie, zveľaďovanie a ochranu lesného fondu. Podnik lesného priemyslu ako chozrasčotný podnik sa snažil o získanie čo najväčšieho množstva kvalitnej drevnej suroviny za čo najnižšie náklady. Obavy z nedostatočného rozvoja lesného hospodárstva zo strany lesníkov sa stupňovali a prevahu postupne získali hlasy na opätovné spojenie pestovnej a ťažbovej činnosti.

V rokoch 1951–1955 sa uskutočnila ďalšia etapa vývoja štátnej držby lesnej pôdy, a to prechodom lesov národných výborov do správy štátnych lesov (zákon č. 279/1949 Zb., vládne nariadenie č. 90/1950 Zb., vládne nariadenie č. 124/1951 Zb.).

Najstaršie zábery z manipulácie s drevom v štátnych lesoch na Pohroní okolo roku 1896
Plavenie dreva a jeho vyťahovanie pri hrabliach (Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici)

1956

Hlavná správa lesného hospodárstva

Roku 1956 bolo zrušené ministerstvo i povereníctvo lesov a drevárskeho priemyslu. Úsek lesného hospodárstva sa začlenil do nového Povereníctva poľnohospodárstva a lesného hospodárstva (PPLH). Štátne lesy riadila Hlavná správa lesného hospodárstva (HSLH). Podliehala prvému námestníkovi povereníka spolu s oddelením štátnej starostlivosti o lesy.

Do 2. päťročného plánu sa už vstupovalo v zmysle vládneho nariadenia č. 2/1956 Zb. ktorým boli ustanovené s platnosťou do 1. januára 1956 podniky lesného hospodárstva – krajské správy lesov (KSL) v Bratislave, Nitre, Žiline, Banskej Bystrici, Prešove a Košiciach. Išlo vlastne o zlúčenie správy lesného hospodárstva a podnikov lesného priemyslu. Tieto nové chozrasčotné organizácie sa začlenili na Slovensku priamo pod rezort a jeho Hlavnú správu lesného hospodárstva ako vrcholný riadiaci a kontrolný orgán. Na krajské správy lesov sa vzťahovali všetky práva a povinnosti národných podnikov Československej republiky. Plocha spravovaná krajskými správami lesov sa kryla zhruba s hranicami správnych krajských jednotiek. V rámci krajských správ lesov boli znova vytvorené ako základné samostatne hospodáriace jednotky lesné závody, ktoré sa zamerali na vlastnú výrobnú činnosť (pestovanie a ochranu lesa, ťažbu, dopravu a manipuláciu s drevom, opravy ciest) a financovanie prevádzky. Zároveň odborne dohliadali na drobné neštátne lesy. Pod lesné závody patrili polesia a lesnícke úseky. Riadenie drevospracujúceho priemyslu prešlo do rezortu spotrebného priemyslu.

Odtlačok pečiatky Krajskej správy lesov v Banskej Bystrici, 50. roky (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Nová organizácia priniesla zlúčenie pestovnej a ťažobnej činnosti, podstatné zníženie rozlohy obhospodarovaných úsekov, účelné usporiadanie hospodársko-administratívnej činnosti a decentralizáciu riadenia. Rozsah lesného národného majetku spravovaného organizáciou určenou štátom sa roku 1958 ešte rozšíril. Postupná socializácia lesov a likvidácia súkromného sektoru v lesníctve pokračovala zákonom SNR č. 2/1958 Zb., ktorým sa upravovalo hospodárenie na nedeliteľných celkoch bývalých urbarialistov a komposesorátov. Ich odbornú správu vykonávali zástupcovia štátnych lesov, za čo im vlastníci odvádzali poplatok.

Za pätnásťročné obdobie (1945–1960) zreteľne vidieť hľadanie vhodnej formy organizácie štátnych lesov v nových politických a s ním súvisiacich ekonomických podmienkach štátu. V ľudovodemokratickom Československu sa budoval socializmus a za prevratnú zmenu sa považovalo vytvorenie lesného hospodárstva (v minulosti voľného zoskupenia veľkého počtu individuálnych hospodárstiev) v podobe *„vnútorne jednotného výrobného odvetvia, ktoré tvorí organickú súčasť plánovaného národného hospodárstva“*. Bez ohľadu na lesnícku tradíciu a možnosti hospodárstva krajiny preberali sa najmä rady a skúsenosti lesných odborníkov zo ZSSR. Značne sa rozšíril lesný majetok štátu na úkor súkromného vlastníctva lesov. Súkromná držba lesov poklesla z 36 % roku 1945 na 16 % roku 1959. Prvá podmienka zveľaďovania lesov v duchu vtedajších predstaviteľov lesného hospodárstva – ich prevedenie do spoločenského vlastníctva – bola takto zrealizovaná. Do roku 1948 prebiehala ešte konsolidácia lesného hospodárstva v povojnových pomeroch. Potom sa akoby plánovite uskutočňovali zmeny – čo plán, to nová forma organizácie štátnych lesov. Ani najradikálnejší zásah do ich organizácie a riadenia, ktorý sa odohral roku 1951, práve pod kuratelou prvého samostatného rezortu lesov a drevárskeho priemyslu, nepriniesol uspokojivé výsledky. Ďalšia zmena predstavovala len návrat k podnikovej forme riadenia s menšími úpravami.

Nakladanie podvalov na auto Riaditeľstva Štátnych lesov v Žarnovici, 1957 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Rekonštrukcia vojnou zničeného hospodárstva krajiny a následne prebiehajúca industrializácia Slovenska znamenali zvýšenie tlaku na drevnú surovinovú základňu. F. Papánek uvádza vo svojom Príspevku lesného hospodárstva k rekonštrukcii a výstavbe, že ročná ťažba dreva za desaťročie 1949 – 1958 predsta-

vuje priemerne 130 % únosnej ťažby (etátu) a ďalej píše, že je *„čo do svojej absolútnej veľkosti podstatne nižšia, ako bola ťažba dreva v predchádzajúcich desaťročiach“*. Zároveň sa zmieňuje, že ťažba dreva mala na Slovensku stúpajúcu tendenciu len do roku 1956, keď nastal obrat zásluhou smernice XI. zjazdu KSČ. Podľa nej sa má *„do roku 1970 odstrániť disproporcia medzi ťažbou a ťažiteľným prírastkom“*.

Pozitívnych krokov, ktoré treba za toto obdobie vyzdvihnúť, je niekoľko. Je to predovšetkým inventarizácia lesov v rokoch 1949 – 1953. Znamenala získanie presných údajov o výmere lesnej pôdy, o skladbe porastov, skutočných zásobách, prírastku, etátoch…, teda tých informácií, ktoré riadny hospodár (v našom prípade štát) potreboval vedieť. Ďalej to bol záujem štátu o rozvoj lesníckej vedy a výskumu, budovanie lesníckeho školstva na zabezpečenie dostatku kvalifikovaných zamestnancov najmä štátneho lesného hospodárstva a nárast lesníckeho písomníctva. V tomto období začali postupne samostatne fungovať organizácie, ktoré mali svoj pôvod v organizácii štátnych lesov a dlho bola ich činnosť súčasťou riaditeľstiev a závodov: Lesoprojekt, Lesostav, melioračné podniky, semenárske závody. Veľa sa uskutočnilo na poli zriaďovania štátne dôležitých vodohospodárskych oblastí, rezervácií a národných parkov.

1960

Správa lesného hospodárstva

Štátne lesy – podnikové riaditeľstvá v Pezinku, Banskej Bystrici, Žiline a Košiciach

Štátne lesy v Topoľčiankach

Vývoj celého Československa pätnásť rokov po vojne charakterizujú v oblasti hospodárskeho života, ktorého súčasťou je i lesné hospodárstvo, najmä zásahy do vlastníctva – znárodnenie, poštátnenie, socializácia. V mene strany a vlády v duchu odstránenia vykorisťovania prestali existovať súkromné podniky, kancelárie, ordinácie, drobné živnosti a dielne, súkromne hospodáriaci roľníci či majitelia lesov. Z celkovej výmery lesov na Slovensku obhospodaroval štát roku 1960 87,3 %. Ďalšou prevratnou zmenou, ktorá sa odohrala v tomto období, bola industrializácia Slovenska – prezentovaná ako hospodárske vyrovnanie sa s vyspelejšou českou časťou republiky. Vybudovalo sa okolo 200 nových závodov a prevádzkarní a vznikli nové odvetvia priemyslu.

Roku 1960 bola v Československu prijatá nová socialistická ústava. Doplnil sa názov republiky na Československá socialistická republika, bola v nej zakotvená vedúca úloha komunistickej strany (v podstate to platilo už od roku 1948), ale pre Slovákov znamenala zníženie práv Slovenskej národnej rady. Zbor povereníkov prestal fakticky existovať.

Vlna centralistického riadenia zo strany pražskej komunistickej vlády sa prejavila i v novej reorganizácii štátnych lesov. Od 1. júla 1960 prešli štátne lesy priamo pod Správu lesného hospodárstva pri Ministerstve poľnohospodárstva, lesného a vodného hospodárstva v Prahe. Zrušili sa krajské správy lesov a nahradili ich podnikové riaditeľstvá. Svoje sídla mali v Pezinku (20 lesných závodov), Banskej Bystrici (20 LZ), Žiline (24 LZ) a Košiciach (32 LZ). Samostatnou organizáciou zostala Správa lesov Topoľčianky s novým názvom podniku Štátne lesy v Topoľčiankach a TANAP v Tatranskej Lomnici. Všetky podniky boli riadené priamo z Prahy. Dovtedajšia pridružená výroba (strojárstvo, škôlkarstvo, semenárstvo) sa začlenila do jedného podniku Pridružená výroba lesného hospodárstva v Chrudimi. Na nižších stupňoch organizovania a riadenia nenastali zmeny. Naďalej zostalo členenie na lesné závody, polesia a lesné úseky.

Lesné hospodárstvo sa v šesťdesiatych rokoch 20. storočia nieslo akoby na vlne úspechov a celkovej spokojnosti z vykonanej práce. Bolo súčasťou oslavných konštatovaní: *„Pod vedením Komunistickej strany Československa úspešne sme splnili úlohy prechodného obdobia od kapitalizmu k socializmu a v tretej päťročnici nastupujeme do budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti.“*

Obrovským pozitívom bolo prijatie nového lesného zákona Národným zhromaždením 17. novembra 1960. Išlo o prvý československý lesný zákon (č. 166/1960 Zb.), ktorý sa pripravoval dávnejšie a predstavoval unifikáciu a kodifikáciu lesného práva v Československu. Zároveň zohľadňoval spoločensko-politické zmeny v krajine po roku 1948. V deviatich častiach zákona sa hovorí o lesnom fonde a jeho užívaní, štátnej starostlivosti o lesy a o odbornej správe lesov, organizáciách lesného hospodárstva, hospodárskej úprave lesov, členení lesov podľa ich hlavného poslania, pestovaní lesov, ťažbe a doprave dreva, ochrane lesov, pracovníkoch v lesníctve. Zákon nadobudol platnosť 1. januára 1961. Vyhláška k lesnému zákonu č. 17/1961 Zb. a smernice o hospodárskej úprave lesov č. 71/1961 ďalej podrobne rozvádzajú ustanovenia lesného zákona.

Počas 60. rokov sa po zabratí urbárskych lesov uskutočnila posledná fáza majetkových presunov vo vlastníctve lesov. Na základe uznesenia vlády č. 102 z roku 1959 o opatreniach na postupnú úpravu obhospodarovania a správy lesov v ČSSR bola vyhlásená presvedčovacia kampaň medzi družstevníkmi a súkromne hospodáriacimi drobnými a strednými roľníkmi – vlastníkmi lesov, aby súčas-

Budova bývalého podniku Štátne lesy Topoľčianky (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

ne s poľnohospodárskou pôdou združovali aj svoje lesy do spoločného obhospodarovania v jednotných roľníckych družstvách. Stav súkromných lesov sa uvádzal ako „veľmi zlý“ v porovnaní so štátnymi (veľký rozsah holín, nízka zásoba drevnej hmoty na 1 ha) a bol jedným z hlavných argumentov nátlaku na súkromnohospodáriacich roľníkov. Roku 1965 obhospodarovali Štátne lesy rozlohu 1 696 800 ha, družstevné lesy mali rozlohu 79 500 ha a súkromníci boli vlastníkmi 60 200 ha lesa.

Hlavnou dlhodobou úlohou celého lesného hospodárstva v prevažnej miere v rukách štátnych podnikov bolo už od XI. zjazdu KSČ (1958) *„zvyšovať produkciu dreva na ha lesnej pôdy a tak prispievať k odstráneniu disproporcie medzi prírastkom a ťažbou dreva do roku 1970“*. V tomto duchu sa rozvinulo na lesných závodoch hnutie brigád XII. zjazdu KSČ, brigád socialistickej práce, vyhlasovali sa individuálne a kolektívne socialistické záväzky. Špecifický problém Slovenska – pastva dobytka v lese – ustupoval v súvislosti so združstevňovaním v poľnohospodárstve. Zákon z roku 1960 znamenal jednoznačný zákaz pasenia v lesoch, ale naďalej bolo pasením poškodzovaných vyše 12 % lesných porastov a ročná škoda bola vyčíslená na 49 miliónov korún. Znova sa ukazovala potreba

rozšíriť lesnú dopravnú sieť výstavbou tvrdých lesných ciest a zvážnic, zvyšovať kvalifikáciu technikov a rast odbornosti lesných robotníkov.

Nové organizačné zmeny nenechali na seba dlho čakať. Už po siedmich rokoch sa znova vytvorilo samostatné Ministerstvo lesného a vodného hospodárstva ČSSR v Prahe a následne zákonom SNR zo dňa 17. 2. 1967 bola zriadená Komisia SNR pre lesné a vodné hospodárstvo a jej výkonný aparát Povereníctvo SNR pre lesné a vodné hospodárstvo v Bratislave. Súčasne v tom istom roku vznikli aj dve odborové riaditeľstvá štátnych lesov (ORŠL) v Prahe (pre české kraje) a v Bratislave (pre Slovensko) ako nové prvky v doterajšom riadení lesného hospodárstva. Na Slovensku patrili pod ORŠL všetky podniky štátnych lesov, Ústav hospodárskej úpravy lesov i Výskumný ústav lesného hospodárstva.

Nová komplikovaná sústava spravovania lesného hospodárstva v tejto podobe zotrvala približne dva roky v ťažkom a zložitom období „pražskej jari“ – proreformného pohybu časti komunistov s pozitívnym ohlasom väčšiny obyvateľstva v čase okupácie Československa štátmi Varšavskej zmluvy i nástupu normalizácie. Pozitívnym výsledkom, ktorý ovplyvnil ďalšie zmeny na najvyššom stupni riadenia lesného hospodárstva, bolo prijatie ústavného zákona o československej federácii 27. októbra 1968. Od 1. januára 1969 bolo vytvorené Ministerstvo lesného a vodného hospodárstva Slovenskej socialistickej republiky (MLVH SSR). Odborové riaditeľstvo bolo nakrátko premenované na generálne riaditeľstvo a na jeho čele stál generálny riaditeľ Štátnych lesov Bratislava Ing. Augustín Mistrík. Znova objavený a použitý termín ústredného vedenia z počiatkov organizovania podniku Štátne lesy a statky po vzniku ČSR dlho nevydržal. Už k 31. 12. 1970 bol zrušený. Podnikové riaditeľstvá Štátnych lesov prešli priamo pod riadenie MLVH SSR.

Šesťdesiate roky znamenali v lesnom hospodárstve predovšetkým prijatie dlhoočakávaného lesného zákona. Zároveň boli obdobím posledného zväčšenia rozlohy štátnych lesov. Skončila sa posledná etapa v socializačnej úprave držby lesnej pôdy. K výsledku širokej presvedčovacej kampane smerujúcej k odovzdaniu lesov do obhospodarovania podnikmi Štátnych lesov (ŠL prevzali 26 000 ha) pomohol i § 22 lesného zákona č. 166/1960 Zb., podľa ktorého sa mohli prevziať lesy i v prípade neplnenia plánovaných úloh. Štátne lesy ako najväčší obhospodarovateľ lesov u nás (92,4 % z výmery 1, 861 mil. ha lesov na Slovensku roku 1965) okrem vlastného spravovania lesov vykonávali odbornú správu družstevných (4,3 %) a súkromných lesov (3,3 %). Posledné dve formy vlastníctva lesov, ktoré sa po socializácii udržali, i keď v malom rozsahu, boli prezentované ako zaostávajúce v rozvoji lesného hospodárstva v porovnaní so štátnym socialistickým lesným majetkom.

V oblasti riadenia predstavovali etapu fungovania a upevňovania podnikového riadenia pri jednotnom a plánovitom usmerňovaní ekonomického rozvoja krajiny. Charakteristický je najmä značný nárast mechanizácie ťažbovej činnosti. A v neposlednom rade bolo obrovským posunom v pohľade na les a všetkých s ním súvisiacich činností uvedomenie si jeho dôležitosti a významu mimoprodukčných funkcií (klimatických, vodohospodárskych, pôdoochranných, rekreačných).

Po roku 1945 sa naplno skonsolidoval a rozvinul lesnícky výskum, veda i školstvo na území obnovenej ČSR. Prispel k tomu i zákon č. 249/1948 Zb. o zoštátnení ústavov poľnohospodárskeho a lesného výskumníctva a o ich organizácii a správe.

Rovnako ako v organizácii a riadení štátnych lesov aj v oblasti výskumu sa prejavovali rôzne reorganizácie, presuny a premenovania ústavov. Pôvodný banskoštiavnický ústav s pokusnou stanicou v Kysihýbli sa roku 1952 premenil na Výskumný ústav lesného hospodárstva. Zakladali sa nové výskumné stanice so

Ing. Anton Hatiar, zakladateľ a vedúci pracovník Taxácie štátnych lesov v Banskej Bystrici (Rodinný archív Ing. S. Hatiara)

Štátne lesy – dvojtýždenník ZO ROH pri Oblastnom riaditeľstve Československých štátnych lesov, n. p., v Bratislave, 1949 (Slovenský národný archív v Bratislave)

Výstava Pestovanie lesa v Lesníckom a drevárskom múzeu na Zvolenskom zámku, 50. roky (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

špeciálnymi úlohami, vzniklo Lesnícke laboratórium v Bratislave (1954). Dôležitým medzníkom v regulácii lesného hospodárenia bol vznik Ústavu pre hospodársku úpravu lesov vo Zvolene, ktorého predchodcom bola od roku 1946 Taxácia štátnych lesov v Banskej Bystrici. Ústav sa od 1. 1. 1952 nazýval Lesprojekta, sídlil vo Zvolene a bol poverený zabezpečovaním prác hospodárskej úpravy lesov na celom území Slovenska s výnimkou lesov ministerstva národnej obrany. K prvým organizátorom centralizovanej taxačnej služby na Slovensku po oslobodení patril Ing. Anton Hatiar.

Na základe nariadenia SNR č. 48/1946 vznikla Vysoká škola poľnohospodárskeho a lesníckeho inžinierstva v Košiciach (roku 1951 premenovaná na Vysokú školu poľnohospodársku a lesnícku). Roku 1952 v súvislosti s rovnomernejším rozmiestnením vysokých škôl sa z nej vyčlenila Vysoká škola lesnícka a drevárska vo Zvolene.

Nižšie lesnícke školstvo na Slovensku reprezentovali Štátna horárska škola v Humennom, Štátna hájnická škola v Jelšave, tradičná Štátna horárska škola a nová drevárska škola v Liptovskom Hrádku. Popri Štátnej vyššej lesníckej škole v Banskej Štiavnici vznikli roku 1951 v Humennom a Liptovskom Hrádku vyššie lesnícke školy. Reorganizácia štátnych lesov roku 1952 sa odzrkadlila i v rozčlenení vyšších lesníckych škôl na pestovné (Banská Štianica a Remetské Hámre) a ťažobnú (Liptovský Hrádok).

Rozvoj lesného hospodárstva, vysokého školstva a výskumnej činnosti priniesol nárast lesníckeho písomníctva. V rokoch 1945 – 1951 vznikali vysokoškolské učebnice od autorov S. Krišku, R. Bindera a L. Dérera. Riaditeľ Štátnych lesov a neskôr vysokoškolský profesor František Papánek napísal moderné priekopnícke dielo Základné otázky lesníckej ekonomiky (Bratislava 1946). V päťdesiatych rokoch vzniklo niekoľko pozoruhodných prác z oblasti pestovania lesa od A. Kavuljaka a J. Sulíka (Les a pasenie, Bratislava 1952), J. Kňazovického (Prerezávky a prebierky, Bratislava 1952), od T. Blatného a T. Šťastného (Prirodzené rozšírenie lesných drevín na Slovensku, Bratislava 1959), etnografická práca L. Kvietka (Život v lesoch na Horehroní, 1952) a historická práca o významnej osobnosti slovenského lesníctva od kolektívu autorov (Jozef Dekret-Matejovie, Bratislava 1954). Významné sú práce z lesníckej výrobnej činnosti vydané roku 1955 od J. Halaja (Tabuľky jednotných hmotových kriviek na určovanie hmoty porastov), D. Randušku (Stanovištný prieskum v lesníckej praxi) a R. Bindera Lesné cesty (Bratislava 1955). Väčšina týchto autorov bola zamestnaná v Štátnych lesoch, niektorí pracovali v školstve a vo výskume. Slovenská akadémia vied začala vydávať roku 1955 Lesnícky časopis ako vedecký zborník. VŠLD vo Zvolene od roku 1957 vydávala „Sborník vedeckých prác VŠLD“, ktorého súčasťou boli i lesnícke príspevky. Okrem samostatných lesníckych prác a príspevkov do zborníka zaujímavé lesnícke príspevky z pera zamestnancov Štátnych lesov sa objavovali i v časopisoch Poľana, Les, Československý les, Lesnická práce. Od roku 1948 vychádzal ako orgán závodných skupín ROH pri Československých štátnych lesov, n. p., oblastnom riaditeľstve v Bratislave časopis Štátne lesy. Lesníckemu písomníctvu najmä v oblasti histórie pomáhalo po oslobodení organizovanie lesnícko-archívnickej služby vykonávanej kultúrno-historickým oddelením na Povereníctve pôdohospodárstva a pozemkovej reformy. Vytvorený Pôdohospodársky archív pri povereníctve viedol lesnícky historik a bývalý zamestnanec Štátnych lesov Július Barták.

S dobrou správou a riadením Štátnych lesov úzko súvisí aj spolupráca pri ochrane prírody. Roku 1949 bol vyhlásený Tatranský národný park (TANAP) vo Vysokých Tatrách. Od 1. 1. 1949 bol TANAP pod správou Lesného závodu Vysoké Tatry v Tatranskej Lomnici. Neskôr vznikla Správa TANAP-u, z ktorej sa vyvinula samostatná príspevková organizácia.

Zákon č. 40/1956 Zb. uviedol početné chránené územia v podobe národných parkov, chránených krajinných oblastí, štátnych prírodných rezervácií, chránených parkov a záhrad, nálezísk a študijných plôch.

Keďže sa prvé lesnícke múzeum na Slovensku z dvadsiatych rokov rodilo i pričinením zamestnancov Štátnych lesov, treba uviesť i jeho pokračovateľa. Roku 1955 vzniklo vo Zvolene na Zvolenskom zámku Lesnícke a drevárske múzeum. O jeho vznik sa zaslúžil najmä Ing. Ján Madlen. Základom sa stali zbierky Lesníckeho múzea pri Československom zemědelskom múzeu v Bratislave, ktoré sa roku 1940 stali súčasťou prvého odboru Slovenského múzea v Bratislave.

1974

Štátne lesy v Bratislave

Štátne lesy v Košiciach

Štátne lesy v Banskej Bystrici

Štátne lesy v Žiline

Štátne lesy v Topoľčiankach

Obdobie po roku 1969 sa v dejinách Slovenska označuje ako „vek nehybnosti“. Akékoľvek aktivity vedúce k zmenám na poli politiky, hospodárstva či kultúrneho života narážali na odpor zo strany predstaviteľov štátneho režimu. Ústredný výbor Komunistickej strany Československa vydal v decembri 1970 dokument nazvaný Poučenie z krízového vývoja v strane a spoločnosti, kde sa jednoznačne odmietajú reformné snahy a doslova sa uzákoňujú marxisticko-leninské poučky o vývoji spoločnosti.

Hospodársky a sociálny vývoj a do popredia sa dostávajúce otázky ochrany životného prostredia (les sa začína vnímať nielen ako zdroj drevnej suroviny, ale i systém plniaci celospoločenské funkcie, ktoré zasahujú do životného prostredia človeka) predznamenali v lesnom hospodárstve potrebu riešiť nové problémy. V súvislosti s nimi sa objavovali snahy o novelizáciu lesného zákona. Často sa pripomínalo dôrazné zastavenie živelných organizačných zmien a spravovania lesného hospodárstva, ktoré sa realizovali počas 50. a 60. rokov.

Základné úlohy v nasledujúcom päťročnom smerovaní lesného hospodárstva v ČSSR určil XIV. zjazd KSČ (1971). Išlo o zlepšenie komplexného využívania drevnej suroviny, zvýšenie starostlivosti o produkčnú schopnosť lesov a jeho biologických funkcií, zvýšenie ťažby dreva i dodávok úžitkového dreva (v súlade s produkčnými možnosťami lesa) a znižovanie namáhavosti ťažbových a manipulačných prác v lese.

Roku 1970 sa v lesnom hospodárstve zrušil stredný článok riadenia a všetky hospodárske, príspevkové a rozpočtové organizácie boli podriadené priamo Ministerstvu lesného a vodného hospodárstva SSR. Táto organizačná úprava skomplikovala riadenie vnútropodnikových jednotiek, napr. v súvislosti s využívaním investičných prostriedkov, s kvalifikáciou pracovníkov, objavovala sa nezladenosť národohospodárskeho plánovania s hospodárskou úpravou lesov atď. Riešenie sa našlo prostredníctvom novej organizačnej štruktúry podnikov Štátnych lesov SSR, ktorá bola zavedená s platnosťou od 1. 4. 1974. Mala priniesť odstránenie organizačnej roztrieštenosti a zvýšenie účinnosti riadenia účelnou integráciou a špecializáciou organizačných jednotiek.

Prvým podnikom, ktorý vyskúšal už rok predtým nové organizačné usporiadanie, boli Štátne lesy v Košiciach. Podnikové riaditeľstvo na čele s Ing. Karolom Romanom (a Ing. Andrejom Žigom) ako najvyššia organizačná zložka priamo riadilo 14 lesných závodov (predtým 32), 2 lesopoľnohospodárske závody, 3 stavebné závody a 4 strediská. Celková výmera podnikov bola 568 476 ha.

Štátne lesy v Bratislave (výmera 309 515 ha) na čele s Ing. Miroslavom Hanákom (potom Ing. Jozefom Ďurišom, CSc.) riadili 12 lesných závodov (predtým 18), 1 stavebný závod, 1 závod lesnícko-technických meliorácií a zahrádzania bystrín (LTM-ZB) a 5 špecializovaných stredísk.

Štátne lesy v Banskej Bystrici (výmera 390 505 ha) pod vedením Ing. Pavla Vachulu, CSc., riadili 13 lesných závodov (predtým 19), 1 stavebný závod, 1 závod LTM-ZB. Okrem toho priamo riadila 3 strediská.

Štátne lesy v Žiline (výmera 454 816 ha) na čele s Ing. Pavlom Markom

spravovali 11 lesných závodov (predtým 22), 1 stavebný závod, 1 semenársky závod, 1 závod LTM-ZB a 2 strediská.

Štátne lesy v Topoľčiankach (výmera 30 666 ha) na čele s Ing. Ľudovítom Čakajdom boli založené na dvoch riadiacich stupňoch: podnikové riaditeľstvo – správa (stredisko). Podnikové riaditeľstvo viedlo 7 lesných správ (predtým 9 polesí), dopravno-manipulačnú správu, technicko-hospodársku správu a stredisko pridruženej výroby.

Podniky boli štátnymi hospodárskymi organizáciami a ostatnými plánovacími, výrobnými a účtovnými jednotkami podriadenými MLVH SSR. Spravovali lesný fond na vymedzenom území ako lesný národný majetok a ich hlavnou úlohou bolo vykonávať hospodársku činnosť podľa štátneho plánu, zabezpečovať zveľaďovanie lesného fondu v súlade s produkčnými schopnosťami lesa, biologickými potrebami a nárokmi socialistickej spoločnosti na drevnú surovinu i mimoprodukčné funkcie lesa. V duchu doby bolo v štatúte každého podniku v článku 1 pod číslom 6 uvedené: *„Podnik na všetkých úsekoch svojej činnosti dôsledne uplatňuje a presadzuje zásadu vedúcej úlohy KSČ…“*

Organizačná mapa Štátnych lesov SSR, 1975 (Lesnícke a drevárske Múzeum vo Zvolene)

Organizačná štruktúra podnikov spočívala na troch riadiacich stupňoch: podnikové riaditeľstvo – závod – správa (stredisko). Vo všeobecnosti sa znížil počet závodov približne o polovicu, zvýšila sa výmera lesných správ a zriadili sa špecializované správy. Správa TANAP-u zostala v novej organizačnej štruktúre nezmenená. Najnižším článkom spravovania boli lesnícke úseky. Táto organizácia pretrvala približne do konca 80. rokov. Doplnila ju ešte reorganizácia (zlúčenie) stavebných závodov a závodov LTM-ZB roku 1976 a od 1. 1. 1976 zmena názvov podnikov do podoby Západoslovenské štátne lesy v Bratislave, Severoslovenské štátne lesy v Žiline, Stredoslovenské štátne lesy v Banskej Bystrici a Východoslovenské štátne lesy v Košiciach. Všetky podniky Štátnych lesov SSR boli v tomto období nositeľmi Radu práce.

Od roku 1948 bol ďalší smer vývoja lesného hospodárstva, podobne ako aj

ostatných odvetví národného hospodárstva, určovaný zjazdmi KSČ. Na nich sa predniesli a vždy opäť schválili hlavné direktívy a smernice národného hospodárstva na päťročné obdobie a tie boli rozpracované a prijaté vládou ČSSR vo forme uznesení. Pre podniky štátnych lesov boli prioritné. Roku 1976 sa uskutočnil XV. zjazd KSČ, ktorý určil hlavné úlohy rozvoja národného hospodárstva v období 6. päťročného plánu. V kapitole Rozvoj lesného a vodného hospodárstva sa znova rovnako ako v predchádzajúcej päťročnici stanovilo zabezpečiť rast produkčných schopností dreva a úmerne k nim zvýšiť ťažbu dreva a dodávku úžitkového dreva, ďalej zvýšiť účinnosť pestovnej činnosti a skvalitňovať starostlivosť o mladé porasty, zlepšiť komplexné využitie drevnej hmoty. Dôraz sa položil i na zvyšovanie odolnosti lesa proti prírodným kalamitám a v oblasti organizácie a riadenia na zdokonaľovanie právnych predpisov lesného a vodného hospodárstva.

O novelizácii lesného zákona sa v odborných kruhoch hovorilo už od začiatku 70. rokov v príprave dlhodobej koncepcie rozvoja lesného hospodárstva. Nakoniec sa k novelizácii nepristúpilo, ale roku 1977 bol vypracovaný nový a zá-

Budova, v ktorej sídlili Západoslovenské štátne lesy v Bratislave a redakcia časopisu Les (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

konodarnými orgánmi republiky prijatý zákon o lesoch (zákon FZ č. 61/1977 Zb.) a zákon o hospodárení v lesoch a štátnej správe lesného hospodárstva (zákon SNR č. 100/1977 Zb.). Nový dvojdielny lesný zákon vytyčoval poslanie a úlohy lesa, zaviedol termín lesný fond a lesný pôdny fond – pozemky trvalo určené na plnenie funkcií lesa. Ukončil úpravu socialistických užívacích vzťahov k lesnej pôde zavedením nového práva užívania lesného fondu, vytváral ucelené časti a sústreďoval správu lesného majetku. Po tejto úprave zostali v právnej terminológii užívacie vzťahy len ako národné a družstevné, pričom hlavným nositeľom správy lesného fondu národného majetku sa stali organizácie Štátnych lesov. Zákon sa dotkol i ochrany lesa. Taxatívne vymenúval činnosti, ktoré sú v lese zakázané, a zároveň neobmedzoval užívanie lesa na rekreáciu. Zákon o hospodárení v lesoch a štátnej správe lesného hospodárstva upravoval organizáciu a vý-

kon štátnej správy lesného hospodárstva. Cieľom lesného hospodárstva, ktorý bol aj legislatívne zabezpečený, zostalo zachovanie lesa, jeho ochrana a trvalosť všetkých jeho funkcií.

K 1. januáru 1979 pripadalo z celkovej rozlohy lesov SSR 1 906 360 ha na štátne lesy 1 890 296 ha (99,2 %), na družstevné lesy 15 443 ha (0,8 %) a na súkromné lesy už len 625 ha. Končila sa šiesta päťročnica a predstavitelia Ministerstva lesného a vodného hospodárstva SSR v Bratislave zhodne konštatovali splnenie troch hlavných strategických úloh – zveľaďovania produkčnej základne lesného hospodárstva, plynulého zásobovania spracovateľských odvetví a zahraničného trhu drevnou surovinou a rozširovania celospoločenských (neprodukčných) funkcií lesov. Tieto konštatovania boli doložené konkrétnymi faktmi: zlikvidovali sa prakticky všetky staré holiny a zalesnilo sa 93 000 ha plochy; ťažba dreva sa oproti plánu prekročila o 2,3 % a pritom 25 % celkovej ťažby sa získalo náročným spracovaním dreva z rozsiahlych vetrových kalamít. Rovnako úspešne sa plnili úlohy exportu v lesnom hospodárstve. Lesy s celospoločenskými funkciami prevládajúcimi nad produkčnou funkciou predstavovali na konci 70. rokov 22,1 % z celkového lesného fondu. Zladenie produkčných a mimoprodukčných funkcií lesa v tom istom lesnom objekte vyústilo v požiadavke funkčne integrovaného lesného hospodárstva. Prehĺbila sa spolupráca lesníkov s ochranármi prírody najmä uplatnením ochranárskych požiadaviek prostredníctvom hospodárskej úpravy lesa. Požiadavky štátnej ochrany prírody na organizácie lesného hospodárstva boli súčasťou komplexnej starostlivosti o chránené územia na lesnom pôdnom fonde.

Ani v období ďalšej päťročnice (1981–1985) sa v štátnom lesnom hospodárstve – iné vlastne neexistovalo – hlavné úlohy nezmenili. Úlohou lesného hospodárstva bolo plánovité obhospodarovanie lesného fondu s cieľom zabezpečiť čo možno najvyššiu produkciu dreva a zároveň zlepšiť mimoprodukčné funkcie lesa. Pri zalesňovaní sa mal väčší dôraz položiť na prirodzenú obnovu lesov, ďalej sa malo rozvíjať budovanie škôlkarskych stredísk a veľkoškôlok, zvyšovať odolnosť porastov proti exhaláciám a prírodným kalamitám. V druhej polovici 80. rokov bolo na Slovensku poškodených imisiami 15,6 % lesov (280 000 ha). Roku 1985 vydala vláda ČSSR uznesenie č. 226 o zásadách štátnej koncepcie tvorby a ochrany prírodného prostredia, v ktorom uložila lesnému hospodárstvu početné úlohy smerujúce k ekologizácii hospodárenia v krajine.

Konkrétne napr. v Stredoslovenských štátnych lesoch sa zameriavali na technický rozvoj v lesnom hospodárstve (zavedenie lesného spilovača – približovacieho stroja česko-slovenskej výroby LSPS 120, strojového stínania, nárast používania lesných kolesových traktorov, zakúpili druhý lanový systém Steyr KSK-16), na kvalifikáciu lesnej biomasy s možnosťou jej racionálneho využívania (zabezpečenie mechanizovanej výroby lesných štiepok, výroba vitamínovej krmnej múčky).

Plnenie cieľov lesného hospodárstva umožnila i vtedajšia organizačná štruktúra Štátnych lesov, ktorá prispela k uplatneniu technického rozvoja a efektívnosti výroby, zvýšeniu účinnosti riadenia a vytvoreniu podmienok na realizovanie sociálnych programov. Spomenutých päť podnikov Štátnych lesov SSR bolo v spoločnom rezorte s ďalšími piatimi organizáciami lesného hospodárstva: Strojárňami Štátnych lesov v Slovenskej Ľupči, Výskumným ústavom lesného hospodárstva vo Zvolene, Ústavom pre výchovu a vzdelávanie pracovníkov lesného hospodárstva vo Zvolene, Lesoprojektom vo Zvolene a Správou TANAP-u v Tatranskej Lomnici.

Rokom 1986 sa uzavrela história zjazdov KSČ, ktoré určovali vývoj spoločnosti. Posledný XVII. zjazd KSČ zasadal už v období glasnosti a perestrojky, ktorú v ZSSR navodil Michail Gorbačov. Komunisti, opierajúci sa o Sovietsky zväz

Najstaršie zábery z manipulácie s drevom v štátnych lesoch na Pohroní okolo roku 1896
Pltenie dreva na Hrone (Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici)

ako svoj vzor, stratili pevnú pôdu pod nohami. Monopol ich moci sa oslaboval i v okolitých východoeurópskych krajinách. Nedalo sa už spoliehať na nijakú vojenskú internacionálnu „pomoc“. Stále viac sa o slovo hlásila cirkev, nezávislé združenia a iniciatívy, neformálne zoskupenia i organizácie ochrancov prírody a životného prostredia. K nim sa pripájali bývalí komunisti vylúčení zo strany po roku 1968. Vystupovali proti komunistickej diktatúre, na obranu ľudských a občianskych práv, na ochranu životného prostredia. Vývoj protikomunistických nálad vyvrcholil akciami študentov v novembri 1989, ktoré si získali podporu obyvateľstva. Predstavitelia komunistickej moci boli prinútení viesť dialóg a postupne boli vytláčaní z politického života krajiny.

1989

Západoslovenské štátne lesy Bratislava

Severoslovenské štátne lesy Žilina

Stredoslovenské štátne lesy Banská Bystrica

Východoslovenské štátne lesy Košice

Štátne lesy Topoľčianky

Strojárne štátnych lesov Slovenská Ľupča

V poradí piaty model organizovania štátnych lesov od roku 1945 a siedmy od roku 1918 sa ku koncu 80. rokov aj pod vplyvom nového pohybu v politickom a ekonomickom živote znova upravoval. Najvyššie stranícke a štátne orgány zverejnili roku 1987 návrh zákona o štátnom podniku a ponúkli ho na všeľudovú diskusiu. V lesnom hospodárstve mal byť súčasťou prestavby hospodárskeho mechanizmu. V máji 1988 bolo zriadené Ministerstvo lesného, vodného hospodárstva a drevospracujúceho priemyslu SSR. V novom rezorte sa z doterajších organizácií lesného hospodárstva vytvorili organizačné jednotky: štátne podniky, rozpočtové a príspevkové organizácie. Z rozhodnutia ministra lesného, vodného hospodárstva a drevospracujúceho priemyslu SSR boli s účinnosťou od 1. januára 1989 na základe zákona č. 88/1988 Zb. vytvorené štátne podniky:
Západoslovenské štátne lesy Bratislava (nový riaditeľ Ing. Ján Závodský, CSc.), Stredoslovenské štátne lesy Banská Bystrica (novozvolený riaditeľ Ing. Jozef Bystriansky), Severoslovenské štátne lesy Žilina (staronový riaditeľ Ing. Ľudovít Laco), Východoslovenské štátne lesy Košice (staronový riaditeľ Ing. Andrej Žiga), Štátne lesy Topoľčianky (staronový riaditeľ Ing. Anton Adamička) a Strojárne štátnych lesov Slovenská Ľupča. Podniky mali 50 lesných závodov, 8 iných závodov, 295 lesných správ, 131 iných správ a 2 200 lesníckych úsekov. Zmeny na úrovni nižších organizačných jednotiek sa prejavili len v rozšírení názvu lesných závodov o prívlastok odštepné. Novým momentom oproti predchádzajúcej praxi bola voľba riaditeľa a popri ňom vznik nových riadiacich or-

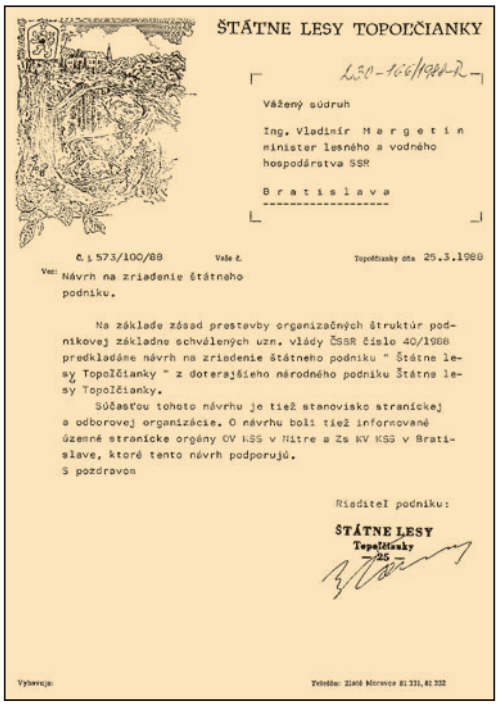

ŠTÁTNE LESY TOPOĽČIANKY

LSP-166/1988-R

Vážený súdruh

Ing. Vladimír Margetín
minister lesného a vodného
hospodárstva SSR

Bratislava

č. j. 573/100/88 Vaše č. Topoľčianky dňa 25.3.1988

Vec: Návrh na zriadenie štátneho podniku.

Na základe zásad prestavby organizačných štruktúr podnikovej základne schválených uzn. vlády ČSSR číslo 40/1988 predkladáme návrh na zriadenie štátneho podniku " Štátne lesy Topoľčianky " z doterajšieho národného podniku Štátne lesy Topoľčianky.

Súčasťou tohoto návrhu je tiež stanovisko stranickej a odborovej organizácie. O návrhu boli tiež informované územné stranícke orgány OV KSS v Nitre a Zs KV KSS v Bratislave, ktoré tento návrh podporujú.

S pozdravom

Riaditeľ podniku:

ŠTÁTNE LESY
Topoľčianky
— 25 —

Vybavuje: Telefón: Zlaté Moravce 81 331, 81 332

Návrh na zriadenie štátneho podniku Štátne lesy Topoľčianky adresovaný ministrovi lesného a vodného hospodárstva SSR Ing. V. Margetinovi, 1988 (Slovenský národný archív v Bratislave)

Budova Severoslovenských štátnych lesov v Žiline

gánov podniku: zhromaždenia pracujúcich (delegáti zhromaždenia) ako najvyššieho orgánu socialistickej samosprávy a rady pracovného kolektívu ako kolektívneho výkonného orgánu samosprávy. Zhromaždenie pracujúcich malo oprávnenie voliť a navrhovať odvolanie riaditeľa a súčasne voliť a odvolávať členov rady. Nového riaditeľa uviedol do funkcie sám minister. Základným poslaním podniku bolo podnikateľskou činnosťou chozrasčotného charakteru účelne a hospodárne uspokojovať potreby spoločnosti, a tým aj hospodársky a sociálny rozvoj.

Podniky obhospodarovali takmer 2 milióny ha lesov, čo znamenalo približne 40 % slovenského územia. Bolo v nich vyše tristo miliónov m^3 drevných zásob a výrobné fondy tvorili hodnotu niekoľko miliárd korún. Skutočné národné bohatstvo. Prioritné úlohy lesného hospodárstva, ktoré realizovali štátne podniky, zostali i v období poslednej, 8. päťročnice (1986 – 1990) najmä v oblasti pestovnej činnosti, a to zvýšenie biologickej hodnoty lesov, zvýšenie podielu prirodzenej obnovy lesov, zlepšenie výroby, prepravy a skladovania sadeníc, znižovanie strát na zalesňovaní, zintenzívnenie výchovy porastov. Rozvíjať sa mala i podnikateľská činnosť najmä v oblasti pridruženej výroby, stavebnej a strojárskej výroby, škôlkarstve a semenárstve, zbere lesných plodín a poľovníctve. Nový ekonomický mechanizmus predpokladal vyššiu právomoc a samostatnosť podnikov. Vládny výbor SSR pre plánovité riadenie národného hospodárstva odsúhlasil v súvislosti s odvetvovými špecifikami vytvorenie osobitného centrálneho fondu na ochranu a rozvoj lesov.

1990

Takto socialisticky organizačne a ekonomicky vynovený model štátnych lesov pretrval len veľmi krátko. Udalosti z novembra 1989 naštartovali zmeny v politickej oblasti (vytvorenie pluralitnej demokracie) i v ekonomike krajiny (premena direktívne plánovaného hospodárstva na trhové). Po približne pol storočia trvajúcej vynútenej socializácii lesného majetku nastala obnova súkromného vlastníctva. Zákony č. 229/1991 Zb. o úprave vlastníckych vzťahov k pôde a inému poľnohospodárskemu majetku, č. 306/1992 Zb. o majetku miest a obcí, č. 282/1993 Zb. o majetku cirkví obnovili vlastnícke a užívateľské vzťahy k lesu. Naštartovali proces reštitúcií a reprivatizácie lesnej pôdy. Vo veľkom rozsahu – od zmien na najvyšších postoch cez podnikovú reorganizáciu riadenia a vyrovnania sa s podmienkami trhového hospodárstva – ovplyvnil ďalší vývoj štátneho vlastníctva lesov a organizácií hospodáriacich na ňom.

Ekonomická situácia podnikov v prvých troch rokoch po nežnej revolúcii sa uvádza v tlači ako katastrofálna. Zastavil sa akýkoľvek rozvoj, podniky nedostávali zaplatené za dodané drevo. Išlo doslova o prežitie. Niektoré odštepné závody sa usilovali svoje postavenie zlepšiť odčlenením sa a vytvorením samostatných menších štátnych podnikov. Jedným z argumentov bola i snaha využiť vlastné prírodné a výrobné podmienky, nové možnosti podnikania a nezávislosť v čase priamej podriadenosti ministerstvu. Popri pôvodných piatich štátnych podnikoch vznikli v rezorte ministerstva lesného a vodného hospodárstva v odvetví lesného hospodárstva ďalšie štátne podniky. Zo stavebných a lesomelioračných závodov vznikli Lesostavy (Žilina, Liptovský Hrádok, Humenné, Prešov, Nitra, Zvolen, Revúca), osamostatnil sa Semenoles Liptovský Hrádok, vznikli Lesy Malacky, Lesy Smolenice, Lesy Beňuš a Zamagurské lesy Podolínec.

Zmena sa odohrala i v samom rezorte. Po parlamentných voľbách roku 1992 sa v súvislosti so znižovaním počtu ministerstiev zrušilo Ministerstvo lesného, vodného a drevospracujúceho priemyslu SR. Problematika lesného a vodného hospodárstva sa presunula pod bývalý rezort poľnohospodárstva a výživy (drevospracujúci priemysel sa začlenil pod Ministerstvo hospodárstva SR), čím

Západoslovenské lesy, š. p., Bratislava

Severoslovenské lesy, š. p., Žilina

Stredoslovenské lesy, š. p., Banská Bystrica

Východoslovenské lesy, š. p., Košice

Lesy Malacky, š. p.

Lesy Topoľčianky, š. p.

Semenoles Liptovský Hrádok, š. p.

Lesy Smolenice, š. p.

Lesy Beňuš, š. p.

Zamagurské lesy Podolínec, š. p.

sa vytvorilo Ministerstvo pôdohospodárstva SR a v ňom lesnícka sekcia ako ústredný orgán štátnej správy pre lesné hospodárstvo a poľovníctvo. Jednou z výhod tohto zlúčenia bola i analógia s väčšinou štátov Európskej únie, do ktorej smerovala i vtedajšia Česko-slovenská federatívna republika. Už v novembri 1992 predložil na rokovanie Hospodárskej rady vlády SR minister pôdohospodárstva (Peter Baco) nové Zásady štátnej lesníckej politiky na Slovensku z dôvodov zrovnoprávnenia všetkých foriem vlastníctva, vážneho zdravotného stavu lesov, zabezpečenia verejnoprospešných funkcií lesov, nového postavenia a úloh orgánov štátnej správy lesného hospodárstva, zosúladenia záujmov vlastníka s verejnými záujmami. Tento dokument schválila Národná rada SR roku 1993 spolu so Stratégiou a koncepciou rozvoja lesného hospodárstva na Slovensku.

1994

Západoslovenské lesy, š. p., Bratislava

Severoslovenské lesy, š. p., Žilina

Stredoslovenské lesy, š. p., Banská Bystrica

Východoslovenské lesy, š. p., Košice

Situácia v organizácii a riadení štátnych lesných podnikov sa začala meniť i v dôsledku reprivatizácie a následkom zmenšovaní výmery lesov obhospodarovaných týmito organizáciami. Spomínané štátne podniky obhospodarovali roku 1993 už len 1 318 602 ha lesov, čo znamená pokles výmery približne o 450 000 ha, a reprivatizácia ešte ďalej pokračovala. Výmera štátnych podnikov sa zmenšovala, ale organizácia a štruktúra podnikov sa nijako nemenila. Počet vnútroorganizačných jednotiek a v nich zastúpených pracovníkov zostával približne rovnaký. Odrazilo sa to v zhoršení ekonomickej situácie podnikov a ich hospodárskych výsledkov. Predstavitelia ministerstva pôdohospodárstva ako zakladateľa podnikov štátnych lesov si uvedomovali potrebu prispôsobiť ich riadenie trhovému hospodárstvu. Vytvorila sa komisia, ktorá analyzovala možné alternatívy a navrhla tú najoptimálnejšiu cestu transformácie štátnych lesníckych podnikov cestou postupných krokov. Na začiatku sa uskutočnila reorganizácia a redukcia nižších podnikových jednotiek. K 1. 10. 1994 sa zrušili malé štátne lesné podniky a boli začlenené do organizačných štruktúr veľkých podnikov – Západoslovenských lesov, š. p., Bratislava (Topoľčianky, Malacky, Smolenice), do Stredoslovenských lesov, š. p., Banská Bystrica (Beňuš) a do Východoslovenských lesov, š. p., Košice (Podolínec). Išlo o prvý krok komplexnej reorganizácie štátnych podnikov lesného hospodárstva. Druhým krokom organizačných zmien, ktorých cieľom bol presun právomocí z ústredia podnikov na závody, bolo zlučovanie odštepných lesných závodov podľa územno-organizačného prístupu. Začiatkom roku 1995 sa zmenšil ich počet na 34 odštepných závodov; lesných správ zostalo 289 a lesníckych obvodov 1 640. Pristúpilo sa i k zníženiu počtu technicko-hospodárskych zamestnancov ako na ústredí, tak aj v závodoch. Výmera obhospodarovanej lesnej plochy v tomto období klesla na 1 212 700 ha. 1. 1. 1995 sa Správa TANAP-u rozčlenila na Štátne lesy TANAP-u v Tatranskej Lomnici a na Správu národných parkov Slovenska – Správu TANAP-u v Tatranskej Štrbe.

1996

Lesy Bratislava, š. p.

Lesy Trenčín, š. p.

Roku 1996 sa neprejavilo zlepšenie hospodárenia a nenastal ani predpokladaný rozvoj podnikov v dôsledku vývoja na trhu s drevom. Riešenie sa znova hľadalo vo vypracovaní nového návrhu na organizáciu štátnych podnikov lesného hospodárstva. Ministerstvo pôdohospodárstva odsúhlasilo vytvoriť v troch etapách (1998 – 2000) jeden štátny podnik Lesy Slovenskej republiky. Uvedený scenár sa však nepodarilo v tom období uviesť do života.

1. januára 1997 vzniklo v Banskej Štiavnici Združenie štátnych lesných podnikov. Na jeho založení sa podieľali Ing. Ján Závodský, CSc. (riaditeľ Západoslovenských lesov, š. p., Bratislava), Ing. Ján Novák (zástupca riaditeľa Stredoslovenských lesov, š. p., Banská Bystrica Ing. Jaroslava Hericha), JUDr. Ing. Milan Beláček (riaditeľ Severoslovenských lesov, š. p., Žilina) a Ing. František Fro-

liš (riaditeľ Východoslovenských lesov, š. p., Košice). Cieľom združenia bolo jednotné presadzovanie štátnej lesníckej politiky, spoločná koordinácia zabezpečovania úloh, vytvorenie metodického centra pre jednotnú správu štátneho lesného majetku a ochrana podnikových záujmov.

Severoslovenské lesy Žilina, š. p.

Stredoslovenské lesy Banská Bystrica, š. p.

Lesy Košice, š. p.

Lesy Prešov, š. p.

Približne po pol roku sa v nadväznosti na nové územné a správne členenie Slovenskej republiky presadil názor prispôsobiť tomuto usporiadaniu i organizačné štruktúry štátnych lesných podnikov. Nakoniec nevzniklo podľa krajov 8 štátnych podnikov, ale iba 6 – v Bratislave, Trenčíne, Žiline, Banskej Bystrici, Košiciach a Prešove. Vnútropodniková organizačná štruktúra zostala v plnej kompetencii vedenia podniku. Využili ju podniky v Košiciach a Prešove, keď vymenili trojstupňové riadenie za dvojstupňové zrušením odštepných lesných závodov a lesných správ a vytvorili nové organizačné jednotky – správy lesov. Na doplnenie informácie treba uviesť, že pod ministerstvo pôdohospodárstva patrila i príspevková organizácia Štátne lesy TANAP-u a štátny podnik Semenoles Liptovský Hrádok.

Posledné desaťročia (1970 – 2000) priniesli vo vývoji lesníckeho školstva,

Sídlo štátneho podniku Lesy Trenčín, dnes Odštepného závodu Trenčín (Archív OZ Trenčín)

Budova štátneho podniku Lesy Prešov, dnes odštepného závodu Prešov (Archív OZ Prešov)

vedy a výskumu, priamo financovaných štátom a prepojených rôznymi formami a stupňami spolupráce práve s organizáciami štátnych lesov, zvýšenie počtu aktivít a nových projektov. Rozvinutý systém vzdelávania predstavoval nielen zvýšenie počtu absolventov Vysokej školy lesníckej a drevárskej vo Zvolene (VŠLD), ale i zamestnancov – pedagógov, výskumných pracovníkov a robotníkov (napr. na školskom lesnom podniku). Roku 1977 sa začalo s výstavbou nových objektov VŠLD vo Zvolene, ktoré boli odovzdané do užívania v septembri 1984. Rozhodnutím Národnej rady SR bol prijatý zákon č. 26/1992 Zb. o zmene názvu VŠLD vo Zvolene na Technickú univerzitu (TU) vo Zvolene. Jej súčasťou sa roku 1991 stala Fakulta ekológie a roku 1996 sa rozšírila o štvrtú Fakultu environmentálnej a výrobnej techniky. Výskumné programy Lesníckej fakulty sú zamerané na biologické, technické a ekonomické problémy lesného hospodárstva.

Pracovníci lesného hospodárstva si mohli od školského roku 1973/1974 dopĺňať vzdelanie na stredných lesníckych školách (SLŠ) formou pomaturitného dvojročného odborného doplnkového štúdia. Cieľom bolo získať špeciálne znalosti z určitého okruhu lesníckej pracovnej činnosti. V súčasnosti sú Stredné lesnícke školy v Banskej Štiavnici, Liptovskom Hrádku a Prešove.

Lesní robotníci, ktorých bol na správach často nedostatočný počet, sa zaúčali v podnikoch lesného hospodárstva alebo skončili lesnícke odborné učilištia v Banskej Štiavnici, v Modre-Harmónii, Kokave nad Rimavicou, Bijacovciach a v Sigorde.

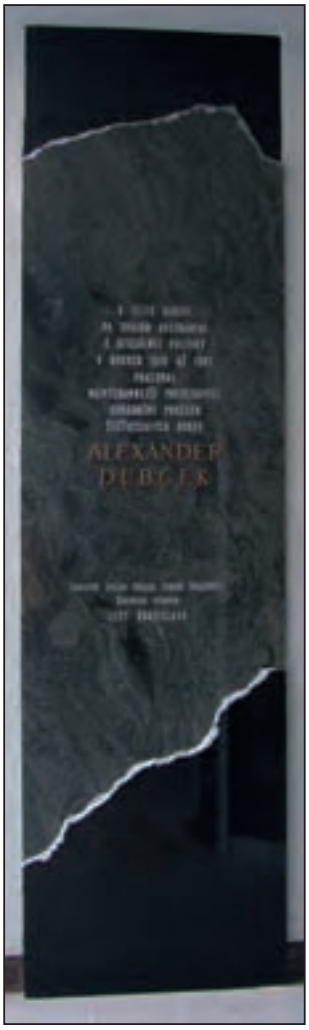

Pamätná tabuľa na budove bývalého štátneho podniku Lesy Bratislava (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

Sídlo štátneho podniku Lesy Košice

Odborné vzdelávanie pracovníkov lesného hospodárstva zabezpečuje od roku 1978 Ústav pre výchovu a vzdelávanie pracovníkov lesného a vodného hospodárstva SR vo Zvolene.

Lesnícky výskum má od roku 1964 svoju centrálu vo Výskumnom ústave lesného hospodárstva vo Zvolene, ktorý sa od roku 1991 nazýva Lesnícky výskumný ústav (LVÚ). Má 6 výskumných staníc (Bratislava, Gabčíkovo, Banská Štiavnica, Oravský Podzámok, Liptovský Hrádok a Košice) a jeho hlavnou činnosťou je riešenie štátnych a rezortných vedeckovýskumných úloh zameraných na aplikovaný lesnícky výskum. Ďalšie inštitúcie, ktoré sa zúčastňujú v tomto období na lesníckej vedeckovýskumnej činnosti, sú: Arborétum Mlyňany – Ústav dendrobiológie SAV a Výskumná stanica TANAP-u, v súčasnosti premenovaná na Výskumnú stanicu ŠL TANAP-u. Základný výskum naďalej zabezpečuje Lesnícka fakulta Technickej univerzity vo Zvolene a Ústav ekológie lesa SAV vo Zvolene. Zúčastňujú sa na tvorbe domácich i zahraničných projektov.

Dokumentáciu lesníctva a drevárstva na Slovensku uskutočňovalo Lesnícke, drevárske a poľovnícke múzeum v Antole (dnes Svätý Anton). Roku 1992 sa lesnícka a drevárska zložka tohto múzea presťahovala do Zvolena a pričlenila sa k fungujúcemu Vlastivednému múzeu vo Zvolene. Od roku 1997 má tento ústav názov Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene (LDM). Dokumentuje vývoj lesníctva a drevárstva v celoslovenskej pôsobnosti (lesnícky a drevársky zbierkový fond tvorí okolo 20 000 predmetov). Od júla 2001 patrí LDM do rezortu Ministerstva pôdohospodárstva SR.

Hlavička novín Východoslovenské lesy z roku 1987, ktoré vydávala ZO KSS a vedenie podniku Východoslovenské štátne lesy Košice (Archív Lesov SR, š. p., Banská Bystrica – odštepný závod Košice)

K lesníckym periodikám vychádzajúcim pri podnikoch Štátnych lesov patrili časopisy Východoslovenské lesy a Západoslovenský lesník. Roku 2001 sa začal vydávať pri štátnom podniku Lesy SR dvanásťstranový mesačník Lesník. Najstarším a stále vychádzajúcim časopisom slovenských lesníkov je mesačník Les – časopis lesníkov, lesomajiteľov a priateľov lesa. Odbornejším lesníckym témam sa venuje Lesnícky časopis vychádzajúci pri Lesníckom výskumnom ústave vo Zvolene a zborníky z konferencií a seminárov Technickej univerzity vo Zvolene a LVÚ.

Lesnícka knižná tvorba sa v 80. a 90. rokoch obohatila o značný počet väčších i menších prác predovšetkým pracovníkov TU a LVÚ vo Zvolene. Rozšírila sa i tematika lesníckej produkcie. Ochranárska a ekologická problematika sa stala výsostne aktuálnou. Tu sú niektoré rozsiahlejšie práce z tejto oblasti. C. Greguš je autor práce Hospodárska úprava maloplošného rúbaňového lesa (Bratislava 1976) a štúdie Dlhodobý rozvoj lesného hospodárstva na Slovensku (Zvolen 2002). L. Hančinský napísal publikáciu Lesné typy Slovenska (Bratislava 1972), M. Stolina a kol. publikáciu Ochrana lesa (Bratislava 1989) a trojica autorov J. Porubiak, B. Špyrka, J. Bartůnek spracovali tematiku Ekonomika lesného hospodárstva (Bratislava 1987).

Začiatkom deväťdesiatych rokov vyšli Zásady hospodárenia v lesoch Slovenska postihnutých imisiami od J. Gréka a kol. (Bratislava – Zvolen 1991) a Hospodárska úprava lesov vo väzbe na obhospodarovanie lesov od P. Chorváta, J. Zaliberu a A. Žihlavníka (Zvolen 1994).

Roku 1995 vyšli vo Zvolene práce M. Beláčeka Právo a právne normy v lesníctve a J. Ilavského Ekologické obhospodarovanie lesov. Z lesníckej histórie vyšla zaujímavá práca J. Urgelu Dejiny lesníckeho školstva a vedy Slovenska (Martin 1985). Regionálnemu vývoju štátnych lesov sa podrobne venoval Š. Sahuľ a kol. v publikácii Lesy východného Slovenska (Košice 1971).

Organizačná štruktúra uvedená do života roku 1974 pretrvala 15 rokov na ustálenej výmere štátneho lesného hospodárstva, ktoré sa vytvorilo za tridsať rokov aj pod tlakom komunistickej strany a v mene ňou prezentovaných socialis-

tických ideálov. Fungovala na trojstupňovom riadiacom systéme a dôraz kládla na mechanizáciu a špecializáciu, čo sa odrazilo i vo vytváraní špecializovaných útvarov (dopravno-manipulačných správ, stavebných závodov, LTM-ZB). Prvý počítač pre potreby lesného hospodástva bol inštalovaný v podniku Štátne lesy Bratislava roku 1974, a to systém ZPA – 601.

Prínosom tohto obdobia bolo schválenie nového lesného zákona z roku 1977. Tento zákon je dodnes platný, i keď už nezodpovedá dobe a najmä vlastníckym vzťahom na Slovensku, ktoré sa v súčasnosti upravujú procesom zrovnoprávnenia a prinavracania lesov pôvodným vlastníkom a užívateľom. Na novom lesnom zákone sa pracuje od roku 1991. Je potrebné skĺbiť v ňom súkromný záujem s verejným s ohľadom na to, že lesy ako súčasť prírodného bohatstva plnia osobitné celospoločensky významné funkcie. Treba zabezpečiť odborné hospodárenie v reprivatizovaných lesoch a ich účinnú ochranu.

Po spoločensko-ekonomických zmenách roku 1989 prebieha v lesnom hospodárstve, ktoré bolo dovtedy jednotne organizované, permanentná reorganizácia. Ide zrejme o hľadanie tej najlepšej organizačnej formy, ktorá má na jednej strane zodpovedať trhovému hospodárstvu (má si na seba sama zarobiť), ale na druhej strane odmieta kmeňové lesy privatizovať s ohľadom na verejnoprospešné funkcie, ktorých hodnota je nevyčísliteľná. V odbornej lesníckej verejnosti pretrval a presadil sa názor na vytvorenie jedného spoločného podniku, ktorý už raz na Slovensku v rámci prvej Československej republiky fungoval (roku 1923).

Lesnícka vedeckovýskumná činnosť, publikačná a knižná tvorba značne vzrástla čo do kvality i množstva. Zreteľne sa presadila špecializácia na lesnícku teóriu (TU, LVU, Lesoprojekt vo Zvolene) a na jej praktické uplatňovanie prostredníctvom štátnych podnikov lesného hospodárstva a v poslednom období i v neštátnom lesníckom sektore. Rozvoj vysokého a stredného školstva a zvýšenie počtu absolventov týchto škôl špecializáciu umožnil.

1999

Lesy SR, štátny podnik, Banská Bystrica

Zmena slovenského politického vedenia po voľbách roku 1998 znamenala aj návrat k myšlienke utvoriť jeden štátny lesnícky podnik, v ktorom *„vidíme možnosť stabilizovať najmä ekonomickú a sociálnu situáciu v sektore, zjednodušenie riadiaceho systému s cieľom dosiahnuť pre pracovníkov tohto podniku inštitút zamestnanca verejnej správy“*, ako povedal v novoročnom príhovore minister pôdohospodárstva SR Pavol Koncoš (Les, 1999, č. 1, s. 1–2). Na existencii jedného štátneho podniku sa zhodli všetci riešitelia organizačnej štruktúry. Rok 1999 sa stal rokom prípravy podniku, ktorého základnou úlohou zostalo zachovanie, ochrana a zveľaďovanie lesa. Tento nový hospodársky subjekt mal v sebe spojiť podnikateľsko-obchodné záujmy so záujmami spoločnosti.

1. júla 1999 bol založený štátny podnik Lesy Slovenskej republiky v Banskej Bystrici. Po schválení projektu organizačnej štruktúry novovymenovaným riaditeľom Ing. Blažejom Možuchom začal podnik svoju činnosť 29. októbra 1999 po zápise do obchodného registra. Zaniklo 7 menších štátnych podnikov a vznikol jeden s 26 odštepnými lesnými závodmi so sídlami v Šaštíne, Smoleniciach, Palárikove, Leviciach, Topoľčiankach, Prievidzi, Trenčíne, Považskej Bystrici, Žiline, Čadci (Krásne nad Kysucou), Námestove, Liptovskom Hrádku, Beňuši, Čiernom Balogu, Slovenskej Ľupči, Žarnovici, Krupine, Kriváni, Hnúšti, Revúcej, Rožňave, Košiciach, Prešove, Bardejove, Vranove nad Topľou, Sobranciach a dvoma špecializovanými závodmi – odštepným závodom lesnej techniky v Banskej Bystrici a odštepným závodom Semenoles v Liptovskom Hrádku. Podnik zamestnával približne 13 000 ľudí, ktorí obhospodarovali lesy na výmere 1 038 582 ha (52 % rozlohy lesov SR). Z toho 708 531 ha, t. j. 68,2 % lesov, bolo vo vlastníctve štátu, ostatné predstavovali neštátne lesy, neodovzdané a prenaja-

Nášivka na lesnícku rovnošatu s logom Lesov SR, š. p., Banská Bystrica, 2000

té. Najväčší rozsah dovtedy vrátenej výmery predstavoval majetok 2800 spoločenstiev (434 425 ha), ďalej majetok 264 obcí (182 677 ha) a 571 cirkevných subjektov (52 987 ha).

Podnik Lesy SR sa dokázal aktivizovať bez prerušenia výroby, rýchle si vytvoril vlastnú organizačnú štruktúru, ktorá sa stala funkčnou. Najväčším problémom, s ktorým sa stretával od začiatku svojej existencie, bolo nedodržiavanie platobnej disciplíny najmä zo strany domácich odberateľov drevnej suroviny. Podľa vykázaných hospodárskych výsledkov prechádzal nový podnik do prvého roku nového tisícročia so ziskom 80 miliónov korún, v nasledujúcom roku sa stabilizoval a ekonomicky upevnil svoje postavenie. Pri komplexnom rozbore hospodárskej činnosti v marci 2001 sa okrem iného za prítomnosti predstaviteľov ministerstva pôdohospodárstva konštatovalo, že trend jeho vývoja je priaznivý, a znížila sa i úverová zadlženosť podniku. Vyzdvihol sa spoločný úspech zjednotenia štátnych lesov na území Slovenska do jedného podniku, ktorý sa utvoril vraj ako posledný v Európe.

Po troch rokoch existencie štátneho podniku Lesy SR sa po parlamentných

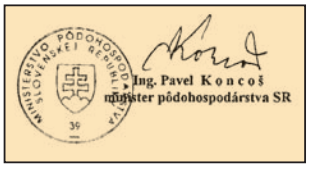

Podpis Pavla Koncoša a pečiatka na poslednej strane zakladacej listiny š. p., Lesy SR

Ministerstvo pôdohospodárstva Slovenskej republiky — Dobrovičová 12, 812 66 Bratislava

Bratislava 23. 6. 1999
Číslo: 5063/1999-420

ZAKLADACIA LISTINA

Ministerstvo pôdohospodárstva Slovenskej republiky v súlade § 13 zákona č. 111/1990 Zb. o štátnom podniku v znení neskorších predpisov vydáva zakladaciu listinu štátneho podniku Lesy Slovenskej republiky založeného rozhodnutím č. 2795/1999-420 dňom 1. 7. 1999.

Názov podniku: Lesy Slovenskej republiky štátny podnik,

Sídlo podniku: Námestie SNP č. 8, 975 66 Banská Bystrica

Označenie zakladateľa: Ministerstvo pôdohospodárstva Slovenskej republiky 812 66 Bratislava, Dobrovičova 12

Zakladateľ v súlade s § 27 zákona č. 111/1990 Zb. a Uznesením vlády Slovenskej republiky číslo 262/1990 priznáva štátnemu podniku Lesy Slovenskej republiky charakter podniku pre zabezpečenie verejnoprospešnej činnosti.

Identifikačné číslo: určí registrový súd

Vymedzenie doby: Lesy Slovenskej republiky, štátny podnik Banská Bystrica sa zakladajú na dobu neurčitú

Štatutárny orgán: Ing. Blažej Možucha, r.č. [redacted] generálny riaditeľ štátneho podniku vymenovaný zakladateľom v zmysle § 19 ods. 1 zákona č. 111/1990 Zb.

Spôsob podpisovania: všetky písomnosti ako štatutárny orgán podpisuje riaditeľ

Vymedzenie predmetu podnikania:

A/ Povinná činnosť:

1. Správa lesného a iného majetku vo vlastníctve Slovenskej republiky.
2. Užívanie a obhospodarovanie neštátneho lesného a iného majetku na základe príslušných legislatívnych predpisov a právnych aktov.

Prvá strana zakladacej listiny štátneho podniku Lesy Slovenskej republiky Banská Bystrica z 23. júna 1999 (Archív Lesov SR, š. p., Banská Bystrica)

Ing. Blažej Možucha, generálny riaditeľ Lesov SR, š. p., v Banskej Bystrici v rokoch 1999 – 2002

voľbách 2002 v programovom vyhlásení novej vlády objavil *„projekt transformácie štátnych podnikov lesného hospodárstva v pôsobnosti Ministerstva pôdohospodárstva SR na štátnu akciovú spoločnosť založenú podľa osobitného zákona“*. Cieľom tohto projektu, ktorý vypracuje a uskutoční vláda, bude tak ako v minulosti zachovanie, ochrana a zveľaďovanie lesov Slovenskej republiky, ale pri postupnom vytváraní trhových podmienok a slobodnej konkurencie (konštituovanie riadne fungujúceho trhu s drevom) a bez štátnych dotácií do lesného hospodárstva. Dôraz sa ako vždy v zhoršenej finančnej situácii položil na ekonomiku lesníctva. Podľa vyhlásenia ministra pôdohospodárstva SR Zsolta Simona štátu nejde o likvidáciu dotácií do lesného hospodárstva, ale o rozanalyzovanie a sprehľadnenie prostriedkov daňových poplatníkov.

Už koncom roka 2002 prebehol v Lesoch SR, š. p., na štátnu objednávku hĺbkový audit, z ktorého vyplynuli určité zmeny v organizácii a riadení podniku. Prvou bola zmena generálneho riaditeľa Lesov SR, š. p. Stal sa ním Ing. Karol Vinš. Podľa slov ministra pôdohospodárstva, ktorý uvádzal Ing. Karola Vinša do funkcie generálneho riaditeľa, *„nie je zámer privatizovať Lesy SR. Transformá-*

cia a všetky s ňou spojené reformy sa budú vykonávať len na základe zákona, ktorý schváli slovenský parlament" (21. marca 2003, Slovenský rozhlas, rozhlasová stanica Regina Banská Bystrica, Spravodajské spektrum, 16.30). Všetky zmeny v organizovaní a riadení hospodárstva sa doposiaľ udiali v štátnych lesoch zo strany lesníkov vždy s tým najlepším úmyslom. Odlišné boli len politické, ekonomické a kultúrne podmienky, za ktorých sa uskutočňovali. Prvoradé bolo zabezpečiť maximálnu prosperitu a celospoločenskú funkčnosť štátneho lesného majetku.

Nová personálna, organizačná a ekonomická transformácia štátneho podniku na akciovú spoločnosť je dosť zložitá. Zdá sa, že sa od roku 1992 permanentne pretrvávajúca reorganizácia hospodárenia v štátnych lesoch ešte neskončila.

Služobné označenie (výložky) generálneho riaditeľa Lesov SR, š. p., Banská Bystrica, 2000

Na záver tohto približne 750-ročného zrýchleného prehľadu spravovania a organizácie lesov vo vlastníctve panovníka, komory či ich pokračovateľa, štátu, sa vyjadrí ten najpovolanejší – nový generálny riaditeľ Lesov Slovenskej republiky, š. p., Ing. Karol Vinš.

Ing. Karol Vinš, od roku 2003 generálny riaditeľ štátneho podniku Lesy SR Banská Bystrica

Historická budova Generálneho riaditeľstva štátneho podniku Lesy SR Banská Bystrica, 2003 (Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene)

„Súhlasiť so starou pravdou, že život je trvalá zmena, je vo všeobecnosti celkom ľahké. Ak sa však zmena príliš priblíži k vybehanej koľaji, znepokojí nás to. Túto zákonitosť možno v súčasnosti vycítiť aj v štátnom podniku Lesy SR. Je to celkom prirodzené. Navyše za posledné decénium tu zmien už bolo naozaj dosť. Aké to však boli zmeny? Často pripravené bez hlbšej analýzy, založené skôr na predstavách ako na poznaní východiskového stavu. A preto aj ich výsledok nie vždy pripomínal potrebnú vývojovú špirálu. Nikdy som nemal pocit, že lesníci svojej robote nerozumejú. Myslím si však, že dostatočne nevyužívajú potenciál, ktorý väčšinové vlastníctvo štátnych lesov na Slovensku ponúka. Dnes, v lete roku 2003, nevieme ešte pomenovať cieľový stav transformovaného podniku štátnych lesov. Začali sme poctivý rozborový proces, ktorého výsledky možno nebudú vždy príjemné, ale jednoducho potrebujeme poznať o sebe pravdu. Je to základný predpoklad toho, aby sme mohli stanoviť hierarchiu krokov a tie postupne od začiatku roka 2004 vykonávať. Pôjde o proces, ktorý možno v štandardných podmienkach ukončiť do dvoch rokov. Cieľom je podnik, ktorý svoje lesnícke výstupy zabezpečí minimálne na doterajšej úrovni, ale jeho ekonomika bude

v porovnaní s tou dnešnou výkonnejšia. Áno, počujem aj hlasy, ktoré s transformáciou podniku spájajú pochybné ciele. Na ne bude podnik najlepšie odpovedať svojimi budúcimi výsledkami. Jednu rečnícku otázku však vyslovím už dnes. Naozaj existuje v podniku Lesy Slovenskej republiky zamestnanec, ktorý je úprimne presvedčený, že naše spoločné hospodárenie nemožno zlepšiť?

Prosím všetkých, ktorí to so štátnymi lesmi myslia poctivo, aby sa neváhali tvorivo zapojiť do prípravy a realizácie systémových zmien, čo nás čakajú. Viem totiž dobre, že dosiahnuť stanovené ciele bez ich podpory by bolo ťažké, ak nie nemožné. Na druhej strane netajím, že tí, ktorí si zvykli z podniku robiť pasívneho svedka svojich pochybných praktík, to už budú mať teraz ťažšie. Ale to predsa musí každý poctivý horár len privítať. Veď nám spoločne pôjde o modernejší podnik lesného hospodárenia, ktorý s využitím najlepších tradícií slovenského lesníctva ponúkne vhodnejší model spravovania štátnych lesov. A ktorý sa aj lepším spôsobom dokáže postarať o všetkých, čo k tejto novej kvalite dokážu prispieť.

Samozrejme, nikomu neupieram právo pozrieť sa na budúci vývoj slovenských štátnych lesov s istou dávkou napätého očakávania, ba i skepsy. Prevzali sme však za tento vývoj plnú zodpovednosť, a preto prosím všetkých, ktorí sa na transformačnom procese podniku priamo nezúčastňujú, aby sa vyhli rýchlym súdom. Som si totiž úplne istý, že kapitola štátnych lesov, ktorú dnes otvárame, bude históriou hodnotená ako krok možno odvážny, no celkom iste nevyhnutný, a preto aj správny.“

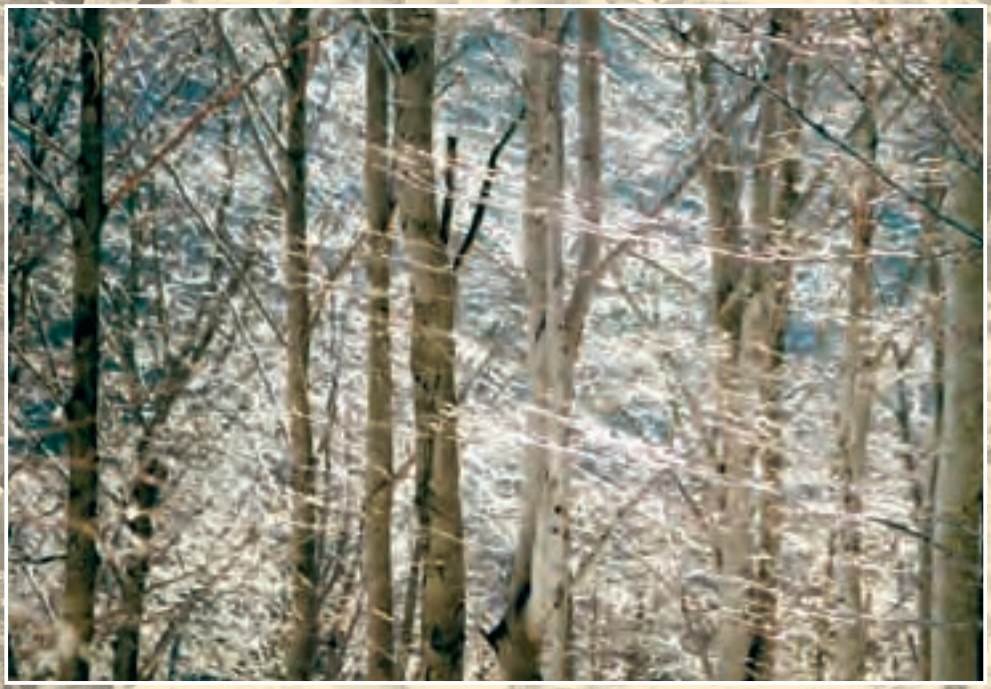

Kalendárium

Vývoj organizácie a správy kráľovských, komorských a štátnych lesov na území Slovenska

13. storočie – písomné pramene sa zmieňujú o strážcoch lesov na kráľovskom majetku a o ich organizovaní pri ochrane hraníc

1550 – vznik Hlavného komorsko-grófskeho úradu v Banskej Štiavnici

20. marec 1564 – vznik lesmajstrovského úradu pri mediarskom podniku v Banskej Bystrici

11. júl 1607 – kráľovská inštrukcia na zriadenie úradu lesného šafára v Brezne

12. február 1750 – reorganizácia Hlavného komorskogrófskeho úradu a založenie lesných úradov v Banskej Štiavnici, Banskej Bystrici a Kremnici

1762 – utvorenie lesného úradu pri likavsko-hrádockom komorskom panstve

1765 – reorganizácia banských komôr a komorských lesných úradov v stredoslovenskej banskej oblasti

1798 – prvá zmienka o lesnom úrade v Solivare

1809 – vznik Hlavného lesného inšpektorátu v Budíne

1848 – zrušenie Dolnorakúskej komory a Uhorskej dvorskej komory a prevod správy komorských majetkov pod ministerstvo financií v Budíne

1. marec 1871 – vznik Riaditeľstva majetkov v Banskej Bystrici a Riaditeľstva majetkov v Solivare

1. január 1881 – prevod správy štátnych lesov z rezortu ministerstva financií do rezortu ministerstva pôdohospodárstva, priemyslu a obchodu. Vznik Lesného riaditeľstva v Banskej Bystrici, Hlavného lesného úradu v Liptovskom Hrádku, Lesného úradu v Žarnovici a Hlavného lesného úradu v Solivare

1923 – vznik Československých štátnych lesov a majetkov so sídlom v Prahe a s riaditeľstvami na území Slovenska v Banskej Bystrici, Liptovskom Hrádku, Žarnovici, Solivare a so správou Oravského komposesorátu v Oravskom Podzámku

1. január 1935 – vytvorenie novej organizácie podniku Štátne lesy a majetky

1938 – vznik Ústredného riaditeľstva Štátnych lesov a majetkov Slovenskej krajiny a odčlenenie slovenskej časti Štátnych lesov a majetkov (s piatimi pôvodnými druhostupňovými organizačnými jednotkami)

1942 – presun sídla Riaditeľstva Štátnych lesov a majetkov zo Žarnovice do Zvolena

1945 – vznik samostatného podniku Štátne lesy v Bratislave s piatimi riaditeľstvami (Banská Bystrica, Liptovský Hrádok, Zvolen, Solivar, neskôr Košice, Oravský Podzámok) a dvoma exponovanými inšpekciami (Piešťany a Revúca)

24. júl 1945 – definitívny zánik Oravského komposesorátu

2. máj 1946 – ustanovenie Riaditeľstva Štátnych lesov v Oravskom Podzámku

1948 – vznik podniku Štátne lesy a majetky a vytvorenie ústredného riaditeľstva v Prahe i v Bratislave; zrušenie pôvodných riaditeľstiev a povýšenie najnižších organizačných jednotiek – správ na riaditeľstvá

1949 – vytvorenie národného podniku Československé štátne lesy v Prahe, v Bratislave vzniklo jeho oblastné riaditeľstvo

1. január 1950 – vznik Krajských inšpektorátov štátnych lesov v Bratislave, Banskej Bystrici, Žiline, Prešove a Košiciach

1951 – zrušenie Československých štátnych lesov, n. p., a v nasledujúcom roku vytvorenie novej organizačnej štruktúry pod Povereníctvom lesov a drevárskeho priemyslu v podobe Hlavná správa lesov – krajské správy lesov – správy lesného hospodárstva, ako aj Hlavnej správy lesného priemyslu s podriadenými ťažobnými podnikmi

1956 – zrušenie Povereníctva lesov a drevárskeho priemyslu a vznik Hlavnej správy lesného hospodárstva v rámci nového Povereníctva poľnohospodárstva a lesného hospodárstva

1. január 1956 – ustanovenie podnikov lesného hospodárstva – Krajské správy lesov v Bratislave, Nitre, Žiline, Banskej Bystrici, Prešove a Košiciach so samostatne hospodáriacimi jednotkami – lesnými závodmi

1. júl 1960 – prechod podnikov štátnych lesov pod Správu lesného hospodárstva pri Ministerstve poľnohospodárstva, lesného a vodného hospodárstva ČSSR v Prahe;
– zrušenie krajských správ lesov a ich nahradenie podnikovými riaditeľstvami v Pezinku, Banskej Bystrici,Žiline, Košiciach, Štátnymi lesmi v Topoľčiankach a Riaditeľstvom TANAP-u v Tatranskej Lomnici

1967 – vznik Odborového riaditeľstva štátnych lesov v Bratislave, pod ktoré patrili všetky podniky štátnych lesov na Slovensku

1969 – premenovanie Odborového riaditeľstva štátnych lesov na Generálne riaditeľstvo štátnych lesov v Bratislave

1970 – zrušenie Generálneho riaditeľstva štátnych lesov a začlenenie podnikových riaditeľstiev pod priame riadenie Ministerstva lesného a vodného hospodárstva SSR

1. apríl 1974 – vznik novej organizačnej štruktúry v podobe piatich podnikov: Štátne lesy v Bratislave, Štátne lesy v Banskej Bystrici, Štátne lesy v Žiline, Štátne lesy v Košiciach a Štátne lesy v Topoľčiankach

1976 – zmena v názve štyroch podnikov na Západoslovenské štátne lesy Bratislava, Severoslovenské štátne lesy Žilina, Stredoslovenské štátne lesy Banská Bystrica a Východoslovenské štátne lesy Košice

1989 – zriadenie štátnych podnikov Západoslovenské štátne lesy Bratislava, Severoslovenské štátne lesy Žilina, Stredoslovenské štátne lesy Banská Bystrica, Východoslovenské štátne lesy Košice, Štátne lesy Topoľčianky, Strojárne štátnych lesov Slovenská Ľupča

1990 – vyčlenenie samostatných organizácií Lesostav Žilina, Lesostav Liptovský Hrádok, Lesostav Humenné, Lesostav Prešov, Lesostav Nitra, Lesostav Zvolen, Lesostav Revúca, Semenoles Liptovský Hrádok, Lesy Malacky, Lesy Smolenice, Lesy Beňuš a Zamagurské lesy Podolínec z podnikov štátnych lesov

1. október 1994 – začlenenie malých samostatných organizácií do štátnych podnikov Západoslovenské lesy Bratislava, Stredoslovenské lesy Banská Bystrica, Severoslovenské lesy Žilina a Východoslovenské lesy Košice

1996 – zrušenie štyroch veľkých štátnych lesných podnikov a ustanovenie štátnych lesných podnikov podľa krajového územného členenia – Lesy Bratislava, Lesy Trenčín, Severoslovenské lesy Žilina, Stredoslovenské lesy Banská Bystrica, Lesy Košice, Lesy Prešov

1. júl 1999 – vznik jedného štátneho lesného podniku s celoštátnou pôsobnosťou a názvom Lesy Slovenskej republiky, š. p., Banská Bystrica

Resumé

V knihe je chronologický prehľad vývoja lesníctva na území Slovenska s dôrazom na budovanie organizácie a správy lesného hospodárstva na majetku v štátnom vlastníctve.

Počas predchádzajúcich storočí prešlo lesníctvo mohutným vývojom. Cesta to nebola ľahká ani jednoduchá. Začala sa odvíjať v 13. storočí, keď sa prvýkrát spomína funkcia lesných hájnikov poverených chrániť les ako kráľovský majetok. Niekoľko storočí trval tlak baníctva a spôsobil obrovské škody na slovenských lesoch. Ten istý tlak nedovoľoval uskutočniť v plnej miere prijaté opatrenia na ich záchranu. Kroky nápravy umožnila až vláda Márie Terézie, ktorá roku 1750 zriadila v rámci komorskej správy lesov prvé lesné úrady. Prostredníctvom nich sa presadili nové spôsoby ťažby a umelej obnovy lesa. Porasty boli prvýkrát zamerané a hospodáriť sa začalo podľa lesného hospodárskeho plánu. Tereziánsky lesný poriadok (1769) ako prvý navodil princíp trvalosti produkcie, ktorým sa riadi lesníctvo strednej Európy už vyše 230 rokov. Táto zásada zabezpečila zachovanie lesov budúcim generáciám.

Významným medzníkom vo vývoji lesníctva bolo prijatie zákonného článku 31/1879, ktorým sa povinne zaviedlo riadenie lesného hospodárstva pomocou lesného hospodárskeho plánu v štátnych a verejnoprávnych organizáciách lesov. Štátna správa lesov (od roku 1871 ako samostatná inštitúcia) tak nastúpila cestu systematického hospodárenia v lesoch a jej výsledky sa stali príkladom pre ostatných lesomajiteľov.

Na približne päťdesiatročný vývoj štátnych lesov v rámci Uhorska nadviazala po roku 1918 nová forma organizácie a správy štátnych lesov na území nového štátneho útvaru – Československej republiky. Jej nositeľom bol nový jednotný lesný podnik, ktorý v niekoľkých modifikáciách pretrval do začiatku 50. rokov 20. storočia. Zmenené politicko-ekonomické pomery po roku 1948 priniesli zoštátnenie lesov a štát sa stal na dlhé obdobie jediným reprezentantom lesného hospodárstva v podobe menších samostatných podnikových organizácií. Lesné hospodárstvo ako súčasť socialistického plánovitého riadenia národného hospodárstva sa zameralo predovšetkým na produkciu drevnej suroviny, zavádzanie novej techniky, mechanizácie a špecializácie, rozvíjanie škôlkarstva i zalesňovania. Na pôde štátnych lesov sa sformovali a neskôr osamostatnili niektoré lesné organizácie, ktoré rozvíjali, uľahčovali a doplňovali lesnícke hospodárske aktivity.

Rozhodujúcou zmenou vo vývoji moderného lesníctva bolo uvedomenie si závažnosti uchovania a zveľaďovania lesa najmä pre jeho verejnoprospešné funkcie. Podpora tejto myšlienky sa odrazila v plánoch vlády a v riešení úloh súvisiacich so zachovaním, zveľaďovaním a ochranou lesa.

Politicko-ekonomický vývoj po roku 1989 znamenal pre zamestnancov štátnych lesov nový nápor práce. Lesným podnikom sa zmenšili výmery (po reprivatizácii lesných majetkov), prechádzali na nové, trhové hospodárenie, hľadali vlastnú vhodnú formu organizácie a správy a najmä neustále plnili svoje hlavné poslanie: zabezpečovať lesnú výrobu v zmysle zachovania a zveľaďovania lesa. Po roku 1998 sa politici i lesní odborníci zhodli na vytvorení jednotného štátneho lesného podniku. Transformácia lesného hospodárstva a približne desaťročie trvajúca reorganizácia štátnych lesov sa týmto dátumom neskončila. Naznačuje to i záverečné slovo súčasného generálneho riaditeľa Lesov SR, š. p., Banská Bystrica Ing. Karola Vinša.

Štátne lesníctvo ako pokračovateľ kráľovskej a komorskej podoby starostlivosti o lesy si vybudovalo vlastnú jednotnú organizačno-hospodársku štruktúru. Viac ako stotridsaťročná jednotnosť a organizovanosť umožnili pozoruhodný, trvalý a pozitívny rozvoj slovenských lesov, ktorý je vysoko oceňovaný aj medzinárodnými organizáciami. Súčasná koncepcia lesného hospodárstva, dôsledne riadená princípom trvalo udržateľného rozvoja produkcie a verejnoprospešných funkcií lesa, by mala byť zábezpekou ďalšieho úspešného vývoja a zveľadovania lesného bohatstva.

Resümee

Die Arbeit hat den chronologischen Überblick der Forstwesenentwicklung auf unserem Gebiet mit Gewicht auf den Aufbau von Forstwirtschaftorganisation und Verwaltung im Staatsbesitz angedeutet.

Im Laufe vorangehender Jahrhunderte hat das Forstwesen eine mächtige Entwicklung durchgemacht. Es war kein leichter und einfacher Weg. Er begann im 13. Jh., als zum ersten Mal die Funktion des Försters als Waldschützers des Königsbesitztums erwähnt wurde. Mehrhundertjähriger Druck des Bergwesens verursachte riesige Schäden an unseren Wäldern. Derselbe Druck erlaubte nicht, die für die Rettung getroffenen Maßnahmen in vollem Maße zu treffen. Für Abhilfe sorgte erst die Regierung Maria Theresias, die im Jahre 1750 im Rahmen der Kammerforstverwaltung die ersten Forstbehörde errichtete. Durch diese wurden auf deren Gebiet neue Holzernten und Verjüngung durchgesetzt. Die Waldbestände wurden so zum ersten Mal aufgenommen und man begann nach dem Forstwirtschaftsplan zu wirtschaften. Der Theresianische Plan (1769) brachte erstmals ein Prinzip der Dauerproduktion, nach dem sich das mitteleuropäische Forstwesen mittlerweile seit 230 Jahren richtet. Diese Regel gewährleistete die Waldbewahrung auch für zukünftige Generationen.

Ein bedeutungsvoller Moment in der Forstwesenentwicklung war die Annahme des gesetzlichen Artikels Nr. 31 (1879), wodurch die obligatorische Forstwirtschaftsführung mit Hilfe vom Forstwirtschaftsplan in die staatlichen und öffentlich-rechtlichen Waldorganisationen eingeführt wurde. Die Staatsforstverwaltung schlug so die Richtung der systematischen Waldbewirtschaftung ein und ihre Ergebnisse wurden zu einem Vorbild für andere Waldbesitzer.

An die etwa 50-jährige Entwicklung von Staatsforsten im Rahmen Ungarns knüpfte nach dem Jahr 1918 auf dem Gebiet eines neuen Staates – der Tschechoslowakischen Republik – eine neue Form der Organisation und Verwaltung von Staatsforsten an. Ihr Träger war der neue einheitliche Forstbetrieb, der in mehreren Modifikationen bis zum Anfang der 50-er Jahre des 20. Jahrhunderts überdauerte. Die nach dem Jahr 1948 veränderten politisch-ökonomischen Verhältnisse hatten die Waldverstaatlichung zur Folge und so wurde der Staat für lange Zeit zum einzigen Repräsentanten der Forstwirtschaft in der Form von kleineren selbständigen Betriebsorganisationen.

Die Forstwirtschaft – als ein Bestandteil der sozialistischen plangesteuerten Volkswirtschaft – stellte sich vor allem auf die Holzrohmaterialproduktion, die Einführung einer neuen Technik, Mechanisierung und Spezialisierung, auf die Baumschulwesenentwicklung und Aufforstung ein. Auf dem Gebiet der Staatsforste haben sich manche Forstorganisationen geformt und wurden später selbständig. Sie haben die Forstwirtschaftsaktivitäten entwickelt, erleichtert und ergänzt. Eine entscheidende Änderung in der Entwicklung des modernen Forstwesens war das Bewusstwerden der Ernsthaftigkeit der Waldverbesserung und Forsterhaltung, besonders wegen seiner gemeinnützlichen Funktion. Die Unterstützung dieses Gedankens spiegelte sich in den Plänen der Regierung und bei der Lösung von Aufgaben wider, die mit der Forstbehaltung, Waldverbesserung und dem Forstschutz zusammenhingen.

Die politisch-ökonomische Entwicklung nach dem Jahr 1989 bedeutete für die Angestellten der Staatsforste eine neue Arbeitsauslastung. Das Boden-Flächenmaß in den Forstgebieten wurde durch Reprivatisierung verkleinert und dadurch gingen sie zu einer neuen Marktwirtschaft über. Sie suchten ihre eigene passende Form der Organisation und Verwaltung, aber vor allem erfüllten sie ständig ihre Hauptaufgabe: die Sicherstellung der Forstwesenproduktion im Sinne von Forsterhaltung und Waldverbesserung. Nach dem Jahr 1998 einigten sich die Politiker und Forstfachleute über die Bildung eines einheitlichen Staatsforstbetriebes. Die Transformation der Forstwirtschaft und die ungefähr ein Jahrzehnt dauernde Reorganisation der Staatsforste wurde damit nicht beendet. Die Tatsache gibt auch die Erklärung Ing. Karol Vinš, des gegenwärtigen Generaldirektors der Forste der SR, Staatsbetrieb Banská Bystrica zu verstehen, die wir am Ende unserer Arbeit bringen.

Das Staatsforstwesen als ein Fortsetzer der Königs- und Kammerwaldpflege baute seine eigene einheitliche administrativ-wirtschaftliche Struktur auf. Mehr als hundertjährige Einheit und Organisiertheit hat in letzter Zeit eine beachtenswerte, fortdauernde und positive Entwicklung von unseren Wäldern ermöglicht, die auch von internationalen Organisationen hochgeschätzt wird. Die gegenwärtige Konzeption der Forstwirtschaft, die konsequent durch ein Prinzip der dauerhaltbaren Produktionsentwicklung und gemeinnützigen Funktionen des Waldes gesteuert wird, sollte eine Garantie für eine weitere erfolgreiche Entwicklung unseres Waldreichtums sein.

Summary

This book has outlined a chronological survey of the development of forestry in our territory. It puts an emphasis on the building of organisation and a forestry administration on property in the public ownership.

During past centuries forestry went through huge development. This process was not easy and simple. It started in the 13th century. In this century the existence of forest wardens, who were authorized to protect forests as the royal property, was mentioned for the first time.

Our forests suffered immense damage caused by mining, lasting several centuries. The emphasis on mining did not allow for forest preservation measures to be put into practice. The initial steps of remedy were introduced during the reign of Maria Terezia, who established the first forest authorities within a “chamber” forest administration in 1750. By means of these authorities new ways of mining and artificial forest regeneration were initiated. For the first time forest stands were plotted. Management started according to a management plan. The forest law by Maria Terezia (1769) first brought the principle of permanent production that has led the forestry of Central Europe for 230 years. This principle has preserved forests for future generations.

The acceptance of the legal act 31/1879 was a great moment in the history of forestry. This act put into practice the management of forestry with the assistance of a forest management plan in state and public forest organisations. The state forest administration started the process of systematic management in forests and its results became the example for other forest owners.

Approximately 50 years of state forest development in Hungary was followed up with a new form of organisation and a state forest administration in the newly formed state of the Czechoslovak Republic. This new form was represented by a new united forest enterprise which, with a few modifications, lasted until the beginning of the 1950's. Changing political and economical conditions after the year 1948 brought about the nationalization of forests and the state became the only representative of woodland management in the form of smaller independant company organisations. Forestry as a part of the socialistic planned management of the national economy was concentarted on the production of raw wood material, the setting up new technology, mechanization and specialization, the development of nursery practices and afforestation. On the grounds of national forests some forest organisations were formed, which later became independant. These new organisations developed, supplemented and implemented labour-saving of forest economic activities.

The realization of the importance of preserving and developing forests mainly for their welfare functions, was the most important change in the development of modern forestry. The support of this idea was reflected in the plans of the government and in a solution of tasks related to forest preservation, development and protection.

Political and economic development after the year 1989 has meant a lot of work for employees of state forests. Land areas were cut back (reprivatisation of forest properties) and forest enterprises turned to a market economy. They found their own appropriate form of organization and administration and ceaselessly fulfilled their main function: to assign forest production in the framework of forest preservation and development. After the year 1998 politicians and forest experts agreed to establish a united national forest enterprise. The transformation of forest management and aproximately 10-year reorganisation of national forests has not been finished yet. This fact is indicated at the end of our book in the words of Ing. Karol Vinš – the general director of Lesy SR, š. p., Banská Bystrica (Forests of the Slovak Republic, the national enterprise, Banská Bystrica).

National forestry has carried on the traditons of two forms of forest care – the royal form and the "chamber form" (in which forests were included into the administration of the state office) and has established its own economic and administrative structure. More than one hundred years of unity and management has allowed the remarkable, permanent and positive development of our forests which has been highly awarded by international organisations.

The present system of forest management, consistently ruled by the principle of sustainable development of production and forest welfare functions, should be an assurance of further successful development of our forest wealth.

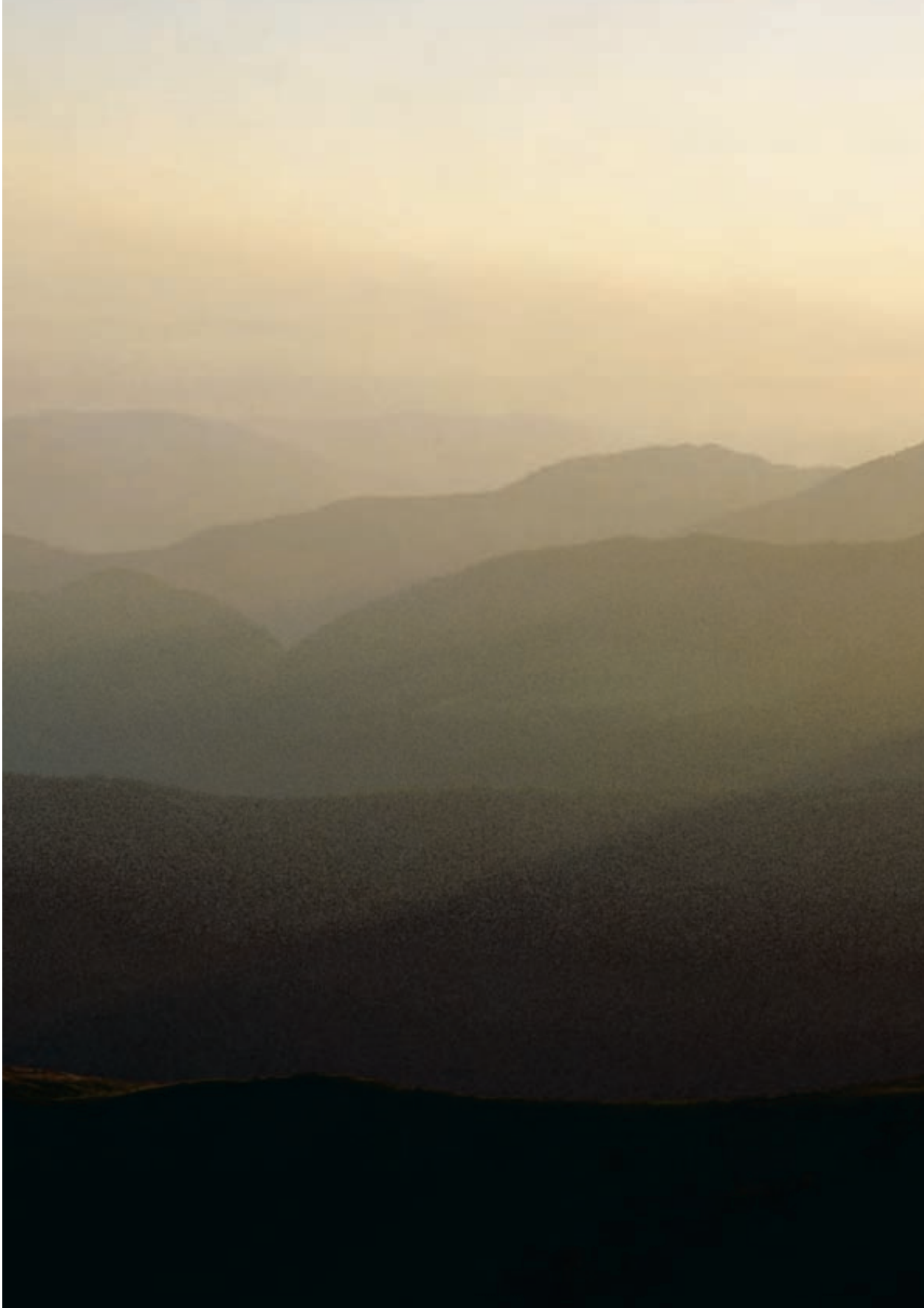

Literatúra

(chronologicky usporiadaná)

Lesný zákon, zákonný čl. 31 z roku 1879, Bratislava.

TAGÁNYI, K.: Magyar erdészeti oklevéltár. I.–III. zv. Budapešť 1896.

Szolgálati utasitás a Besztercebányai m. kir. erdőigazgatósági kerületi részére (Služobné predpisy v obvode Lesného riaditeľstva v Banskej Bystrici). Banská Bystrica 1897.

ZIVUSKA, J.: A besztercebányai m. kir. erdőigazgatóság régi okiratainak tartalomjegyzéke (Obsah starých listín banskobystrického lesného riaditeľstva). Banská Bystrica 1906.

Československé štátne lesy a statky v prvom desetiletí republiky. Praha 1928.

BARTÁK, J.: Z minulosti štátneho lesného hospodárstva v okolí Banskej Bystrice a Starých Hôr. Banská Bystrica 1929.

Československé štátne lesy a statky. Praha 1938.

BARTÁK, J.: Vývin lesníckeho školstva na Slovensku. Bratislava 1942.

KAVULJAK, A.: Dejiny lesníctva a drevárstva na Slovensku. Bratislava 1942.

BIRINGER, J.: Organizácia štátnych lesov a majetkov Slovenskej republiky. In: Les a drevo, 1943, roč. IX, č. 42–43, s. 1–3.

OPLETAL, J.: Moje paměti. Diel II. Brno 1951.

MADLEN, J., KORPEĽ, P.: Porádek hor, aneb lesuw zachowání. Bratislava 1959.

Lesy v Československu. Praha 1960.

PAPÁNEK, F.: Príspevok lesného hospodárstva k rekonštrukcii a výstavbe. In: Les, 1960, roč. XVI, č. 5, s. 131–134.

KORPEĽ, P.: Vývoj majetkoprávnych pomerov, zákonitého spravovania a organizovania lesného hospodárstva na Slovensku. In: Zborník Lesníckeho, drevárskeho a poľovníckeho múzea vo Zvolene (LDPM), 1961, č. 1, s. 9–32.

ŽUDEL, J.: Inventár – Ústredné riaditeľstvo štátnych lesov a majetkov v Bratislave (1937) 1938–1945 (1948). Slovenský národný archív (SNA), Bratislava 1961.

Lesnícke a drevárske písomnosti č. 2. Zvolen 1962.

MADLEN, J.: Constitutio Maximiliana. In: Zborník LDPM, 1962, č. 2, s. 9–45.

Lesnícke a drevárske písomnosti č. 3. Antol 1963.

BIELIK, F.: Inventár – Minister s plnou mocou pre správu Slovenska 1919–1927. SNA, Bratislava 1964.

CHUDÁ, K.: Inventár – Riaditeľstvo štátnych lesov v Liptovskom Hrádku 1920–1940. Štátny oblastný archív (ŠOBA), Bytča 1964.

FEŇÁROVÁ, M.: Dočasný inventár – Riaditeľstvo štátnych lesov a majetkov Solivar (1822) 1836–1948. ŠOBA, Prešov 1964.

Kolektív: Jozef Dekret-Matejovie. Bratislava 1964.

Lesnícke a drevárske písomnosti č. 4, Zvolen 1964.

OTRUBA, Š.: Inventár – Riaditeľstvo štátnych lesov a majetkov v Banskej Bystrici. ŠOBA, Banská Bystrica 1964.

RÁKOŠ, E.: Vývoj správy štátnych lesov a majetkov na Slovensku po roku 1938. In: Sborník archivních prací, 1965, roč. XV, č. 2, s. 140–167.

LÁNGOŠ, Š.: Ťažba dreva, drevársky priemysel a obchod s drevom za slovenského štátu. In: Zborník LDPM, 1966, č. 4, s. 5–32.

VOZÁR, J.: Písomné pramene k dejinám lesníctva v Oddelení hospodárstva Štátneho slovenského ústredného archívu v Banskej Štiavnici. In: Zborník LDPM, 1966, č. 4, s. 169–184.

KORPEĽ, P.: Z dejín stredného Pohronia a jeho lesníctva. In: Zborník LDPM, 1968, č. 5, s. 19–94.

LÁNGOŠ, Š.: Lesné hospodárstvo za slovenského štátu. In: Zborník LDPM, 1968, č. 5, s. 117–152.

MADLEN, J.: Niekoľko poznatkov z vývoja prirodzenej obnovy lesov v oblastiach komorských banských správ. In: LES, 1968, č. 6, s. 269–271.

MADLEN, J.: Niekoľko pohľadov na lesohospodárske pomery v solivarských komorských lesoch na začiatku 19. stor. In: LES, 1969, č. 2, s. 80–84.

MADLEN, J.: Komorské lesy. Zvolen 1971 (rukopis).

SAHUĽ, Š. a kol.: Lesy východného Slovenska. Bratislava 1971.

FEŇÁROVÁ M., ANDRÁŠI, L., HORVÁTH, I.: Inventár – Správy štátnych lesov v obvode Riaditeľstva štátnych lesov a majetkov Solivar, 1772–1951. ŠOBA, Prešov 1972.

BUZALKA, Š.: Správa komorských lesov v stredoslovenskej banskej oblasti do roku 1871. In: Zborník LDPM, 1973, č. 7, s. 83–106.

HRTÁNKOVÁ, F., CHUDÁ, K., KOVÁČIKOVÁ, M.: Inventár – Oravský komposesorát, riaditeľstvo, 1924–1945. ŠOBA, Bytča 1974.

BUZALKA, Š.: Archívne fondy komorských lesných úradov v ústrednom banskom archíve. In: Zborník LDPM, 1975, č. 8, s. 281–283.

DALMADY, J.: Vývoj podmienok vonkajšej lesníckej služby. In: Zborník LDPM, 1975, č. 8, s. 77–108.

BUDKE, A.: Dva najstaršie odhady lesov s prvkami hospodárskej úpravy. In: Zborník LDPM, 1977, č. 9, s. 91–116.

BUZALKA, Š.: Sociálne zápasy lesného robotníctva v obvode banskobystrickej komory. In: Zborník LDPM, 1977, č. 9, s. 31–52.

PORUBJAK, J.: Organizácia lesného hospodárstva na Slovensku za 30 rokov od oslobodenia. In: Zborník LDPM, 1977, č. 9, s. 5–30.

TIBENSKÝ, J. a kol.: Slovensko – dejiny. Bratislava 1978.

KŇAZOVICKÝ, J.: Zo života v liptovských lesoch na rozhraní 18. a 19. stor. In: Zborník LDPM, 1979, č. 10, s. 255–265.

ŠILAR, J. a kol.: Lesní zákon a souvisící předpisy. Praha 1980.

MIŠKAY, V.: Z histórie plavenia dreva na východnom Slovensku. In: Zborník LDPM, 1981, č. 11, s. 143–160.

LASÁK, M.: Lesnická politika v Československu v letech 1945–1978. In: Vedecké práce zemědělského muzea, 1983, č. 23, s. 61–84.

URGELA, J.: Lesníci v Slovenskom národnom povstaní. In: Lesnícky časopis, 1984, roč. 30, č. 5, s. 371–375.

URGELA, J.: Dejiny lesníckeho školstva a vedy na Slovensku. Martin 1985.

SAHUĽ, Š.: Kronika podniku Východoslovenské štátne lesy Košice. Prešov 1985.

Kolektív: Dejiny Slovenska I. Bratislava 1986.

Slovenský biografický slovník. Martin 1986–1994.

LASÁK, M.: Příspěvek k historii československé lesnické politiky. In: História novšej lesníckej politiky v jej odraze na sociálne a ekonomické problémy.

Lesníckohistorické sympózium IUFRO vo Zvolene 12.–17. 9. 1988. Zvolen 1988, s. 189–198.

Správa o stave lesného hospodár-

stva v roku 1993 a ekonomických podmienkach realizácie koncepčných zámerov v roku 1995 (Zelená správa). Bratislava 1994.

Prehľad dejín verejnej správy na území Slovenska (skriptá). Bratislava 1995.

Správa o lesnom hospodárstve v Slovenskej republike 1995 (Zelená správa). Bratislava 1995.

Správa o lesnom hospodárstve v Slovenskej republike 1996 (Zelená správa). Bratislava 1996.

Zákon SNR č. 100/1977 Zb. o hospodárení v lesoch a štátnej správe lesného hospodárstva. Zvolen 1996.

Správa o lesnom hospodárstve v Slovenskej republike 1997 (Zelená správa). Bratislava 1997.

ZDYCHA P., ĎURČÍK V., URGELA J.: Dejiny lesníctva. Zvolen 1998. (Učebný text.)

MISTRÍKOVÁ, M.: Čiastkový inventár – Povereníctvo lesov a drevárskeho priemyslu – kolégium povereníka 1951–1956. SNA, Bratislava 1998.

Správa o lesnom hospodárstve v Slovenskej republike 1998 (Zelená správa). Bratislava 1998.

Analýza vývoja a súčasného stavu lesného hospodárstva Slovenskej republiky (1990–1998). Zvolen 1999.

Správa o lesnom hospodárstve v Slovenskej republike 1999 (Zelená správa). Bratislava 1999.

Správa o lesnom hospodárstve v Slovenskej republike 2000 (Zelená správa). Bratislava 2000.

ČAPLOVIČ D., ČIČAJ V., KOVÁČ D., LIPTÁK Ľ., LUKAČKA J.: Dejiny Slovenska. Bratislava 2000.

MISTRÍKOVÁ, M.: Čiastkový inventár – Povereníctvo lesov a drevárskeho priemyslu – Kolégium ministra 1951–1956. SNA, Bratislava 2001.

Správa o lesnom hospodárstve v Slovenskej republike 2001 (Zelená správa). Bratislava 2001.

GREGUŠ, C.: Dlhodobý rozvoj lesného hospodárstva na Slovensku. Zvolen 2002. (Štúdia.)

JUNEK, J.: Putovanie za kúzlom lesných železníc. Vôňa dymu a ihličia. Zvolen 2002.

Archívne pramene

ŠTÁTNY ARCHÍV BANSKÁ BYSTRICA.

Fond – Riaditeľstvo štátnych lesov a majetkov (RŠLM) v Banskej Bystrici 1871–1948.

– Pozbavenie Temesváryho a poverenie J. Jindru vedením RŠL v Banskej Bystrici, spis č. 789/1919.

– Patronátne školy podporované erárom, spis č. 885/1921.

– Zriadenie Lesohospodárskeho múzea pri riaditeľstve v Banskej Bystrici, spis č. 1132/1925.

– Dejinný prehľad riaditeľstva od roku 1918, spis č. 1289/1928.

– Desaťročie činnosti štátnych lesov, spis č. 1293/1928.

– Pamätníky lesných správ, spis č. 1968/1939.

– Spoločná porada riaditeľov, spis č. 1487/1933.

– Návšteva nemeckých lesníkov v Žarnovici, Banskej Bystrici a Liptovskom Hrádku, spis č. 2190/1941.

SLOVENSKÝ NÁRODNÝ ARCHÍV V BRATISLAVE.

Fond – Minister s plnou mocou pre správu Slovenska 1919–1927.

Fond – Ústredné riaditeľstvo štátnych lesov a majetkov v Bratislave 1938–1948.

– Informačná správa o podniku Štátne lesy a statky. Sis č. 29/1938.

Fond – Československé štátne lesy, n. p.

– Oblastné riaditeľstvo Bratislava 1949–1951.

– Majetkoprávne veci – prevzatie skonfiškovaných lesných majetkov, spis č. 65.

Fond – Povereníctvo lesov a drevárskeho priemyslu – kolégium povereníka 1951 – 1956.

– Návrh na reorganizáciu podnikov PLDP, spis č. 30.

Fond – Povereníctvo lesov a drevárskeho priemyslu – kolégium ministra lesov a drevárskeho priemyslu 1951–1956.

– Rámcový návrh úpravy organizácie lesného hospodárstva, spis č. 70.

– Návrh dokumentu strany a vlády o lesnictví, spis č. 138.

Fond – Ministerstvo lesného a vodného hospodárstva SSR 1969–1992.

– Informácia o novom organizačnom usporiadaní ŠL v SSR od 1. 4. 1974, fasc. 3. 5. 74/7c.

– Organizácia a riadenie lesného hospodárstva SSR v 7. päťročnici, fasc. 09/3b.

– Zriadenie štátnych podnikov LH od 1. 1. 1989, fasc. 360.

– Správa o súčasnom stave lesov a LH SR a návrh na zlepšenie s osobitným dôrazom na biologicko-ekologické projekty ich záchrany, fasc. 424/1990 – 232.

– Novozaložené štátne podniky v rezorte MLVH SR v odvetví lesného hospodárstva, 1991.

Zborníky

Zborník prác Lesníckeho, drevárskeho a poľovníckeho múzea č. 1–15, Zvolen – Antol 1961–1989.

Banské mestá na Slovensku. Zborník zo sympózia na Počúvadle, 1987.

Jozef Dekret-Matejovie. Zborník referátov zo seminára Vlastivedného múzea. Zvolen 1994.

Právne normy v lesníctve. Zborník príspevkov zo seminára vo Zvolene 24. 8. 1999. Zvolen 1999.

Periodiká

Poľana 1945–1953.
Les 1954–2003.
Lesnická práce 1922–1938, 1946, 1949–1959.
Štátne lesy, 1949, ročník II.
Lesnícky časopis 1981–1988, 1993–2000.
Lesník 2001–2003.
Erdészeti Lapok (Lesnícke listy) 1861–1914.

Obrazové dokumenty

Archív Lesov Slovenskej republiky, š. p., v Banskej Bystrici a archív OZ v Košiciach, Prešove, Trenčíne
Horehronské múzeum v Brezne
Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene
Ministerstvo vnútra SR – Štátny archív v Banskej Bystrici
Ministerstvo vnútra SR – Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Banská Bystrica
Ministerstvo vnútra SR – Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Zvolen
Múzeum Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši
Múzeum mincí a medailí v Kremnici
Múzeum SNP v Banskej Bystrici
Múzeum v Červenom Kameni
Rodinný archív Ing. S. Hatiara
Slovenské banské múzeum v Banskej Štiavnici
Slovenské technické múzeum v Košiciach
Slovenský národný archív v Bratislave
Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici
Štátna vedecká knižnica – Literárne a hudobné múzeum v Banskej Bystrici
Štátny ústredný banský archív v Banskej Štiavnici
Východoslovenské múzeum v Košiciach

Obsah

PREDSLOV 5

KRÁĽOVSKÉ LESY
(Viktória Józsová) 9

KOMORSKÉ LESY
(Viktória Józsová) 17

ŠTÁTNE LESY
(Viktória Józsová, Ľubica Miľanová) 29

KALENDÁRIUM 79

RESUMÉ 83

RESÜMEE 84

SUMMARY 85

LITERATÚRA 88